

РЕДКОЛЛЕГИЯ

Б. БОЙҚОБИЛОВ

Э. ВОҲИДОВ

О. ЕҚУБОВ

Н. НАРЗУЛЛАЕВ

А. ОРИПОВ

М. САЛОМ

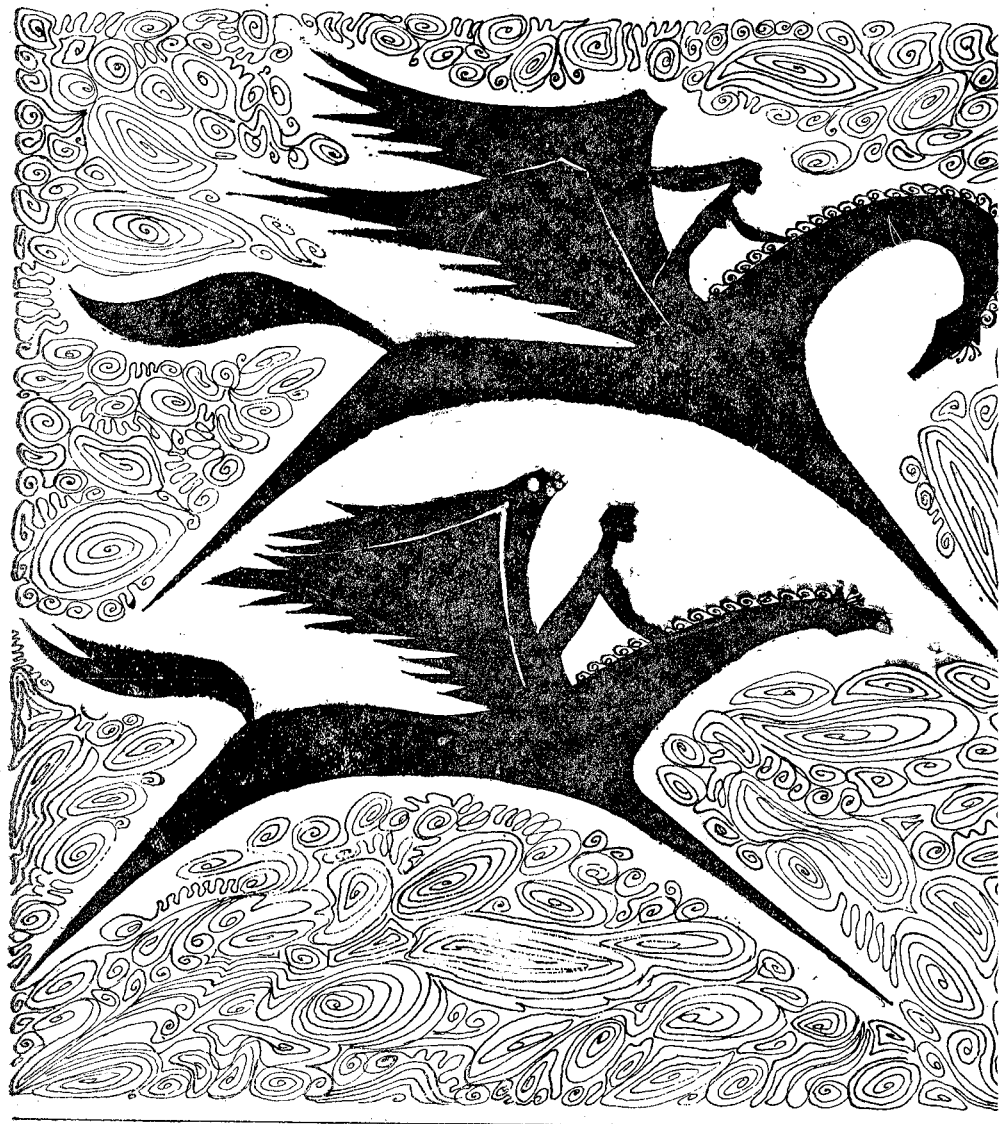
Х. ТУХТАБОЕВ

Н. ФОЗИЛОВ

И. ҒАФУРОВ

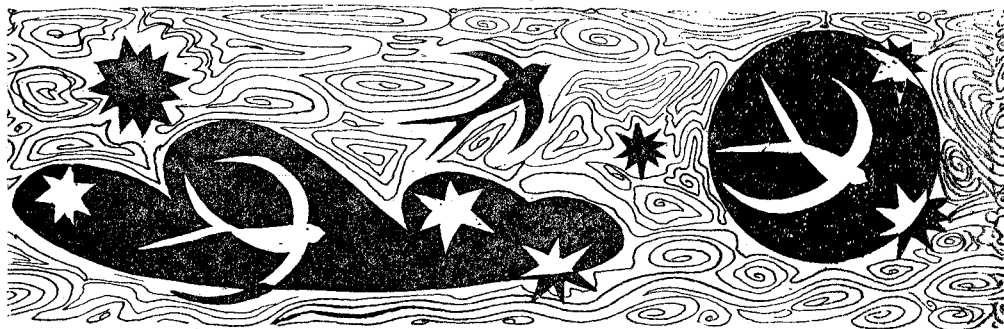
О. ҲОЖИЕВА

У. ҲОШИМОВ

К $\frac{70500-52}{356 (06)-77}$ 49-77

© Издательство «Еш гвардия», 1977.

ШЕЪРЛАР,
ҲИКОЯЛАР,
АДАБИЙ УЙЛАР

ЎШМАК

ЁШЛАР — КЕЛАЖАГИМИЗ

Эргаш ҒАФУРҶОНОВ

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитетининг биринчи секретари.

Доҳиймиз Владимир Ильич Ленин: «Санъат халқниқидир. У халққа хизмат қилмоғи керак»,— деган эди. Мана олтмиш йилдирки, совет адабиёти ва санъати В. И. Ленин васиятларига содиқ ҳолда меҳнаткаш халққа хизмат қилиб келмоқда.

Халқимиз санъатни севади ва қадрлайди. Санъатни севиш, унга меҳр қўйиш эса киши руҳини бойитади, гўзаллаштиради. Санъатнинг музыка, рассомчилик, адабиёт, ҳайкалтарошлик, меъморчилик, кино ва театр сингари барча турлари мана шундай олижаноб мақсадга хизмат қилади. Санъат асарларида Коммунистик партиямиз ва унинг содиқ фарзанди комсомол босиб ўтган шонли йўл акс эттирилмоқда. Ватан, халқ бахт-саодати учун, абадий барҳаёт Ленин ғояларини рўйбга чиқариш учун кўрсатилган жасоратлар намоён бўлябди; меҳнат унумдорлигини ошириш, маҳсулот сифатини яхшилаш учун курашаётган йиғит ва қизларнинг ёрқин образлари яратиллябди. «Оқ олтин»дан рекорд ҳосил етиштираётган ёш пахтакорлар шижоати куйланябди.

КПСС XXV съезди материаллари, КПСС Марказий Комитетининг адабий-бадиий танқидчиликни янада ривожлантириш ҳақидаги ҳамда «Ижодкор ёшлар билан ишлаш тўғрисида»ги қарорларида совет санъаткорларининг, шу жумладан, ёш ижодкорларнинг ижодий фаълиги оширилгани таъкидланади. Кейинги йилларда ёш адиблар, рассомлар, композиторларнинг театр, кино ва телевидение ходимларининг кучлари билан яратилган асарлар жамоатчиликка манзур бўлди. Ижодкор ёшлар ҳозирги замон проблемаларига жуда қизиқиб қарамоқдалар, мураккаб бадиий вазифаларни ҳал этишга интилмоқдалар.

Коммунистик қурилишда адабиёт ва санъатнинг роли ошиб бораётганлиги, идеология иши соҳасида КПСС XXV съезди ўртага қўйган вазифалар партия, давлат ва жамоат ташкилотларининг ижодкор ёшларга профессионал ва ғоявий тарбия беришга эътиборни янада кучайтиришни талаб қилади.

Ёш ижодкорлар билан олиб бориладиган жамики иш уларга ғам-хўрликни талабчанлик ва принципиаллик билан бирга қўшиб олиб боришга асосланиши лозим, деб таъкидланади КПСС Марказий Комитетининг «Ижодкор ёшлар билан ишлаш тўғрисида»ги қарорида.

Ёшлар билан ишлайдиган кенгашлар (комиссиялар) тузиш, маданият муассасалари ҳамда ижодий союзларнинг органлари бўлган газе-

та, журналларнинг редколлегияларида, виставка комитетларида, бадий ва редакцион кенгашларда, раҳбар органларда ёшларнинг шикллари кўпайтириш соҳасида ижодий союзларнинг ташаббусини қўллаб-қувватлаш, ёшлар билан ишлашга адабиёт ва санъатнинг мўътабар арбобларини жалб этиш, семинарлар, ижодий кенгашлар, мунозаралар ўтказишни одат тусига киритиш тавсия этилди.

Ёш прозаиклар, шоирлар, очеркистлар, драматурглар, композиторларнинг энг яхши асарлари нашр этилишига, шунингдек, ёш rassomларнинг альбомлари чиқарилишига кўмаклашиш зарурлиги ўқтириб ўтилди.

ҚПСС Марказий Комитети «Юный художник» ва «Литературная учеба» журналларини яна чиқара бошлашни мақсадга мувофиқ деб топди.

Эндиги вазифа мана шу ғамхўрликка амалий иш билан живоб беришдан иборат. Совет халқига муносиб асарлар яратиш, коммунистик ахлоқ нормаларини ҳаётга сингдиришда партиямизга ёрдам бериш ҳар бир ижодкорнинг шарафли бурчидир.

ҚПСС Марказий Комитети Сиёсий Бюроси аъзолигига кандидат, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари ўртоқ Ш. Р. Рашидов Ўзбекистон ёзувчиларининг VII съездида бундай деган эди:

«Ёзувчилар олдида ғоятда катта аҳамиятга эга вазифа — халқимизнинг янги, коммунистик жамият қурувчи халқимизнинг қаҳрамонона йўлини адабиётда акс эттириш, замондошимиз учун кўпроқ тиниб бўлган белгиларни бадий образларда ифодалаш, гўзаллик ва романтика билан йўғрилган завқиб меҳнат жараёнини ёрқин тавсиф қилиб беришдан иборат вазифа туради. Унингчи беш йиллик ижодкорларни, янги жамиятни барпо этувчилар адабиётга шу куннинг ҳақиқий қадрамоналари, юксак гражданлик бурчига, улкан профессионал маҳоратчи эга, маънавий бой, мард, ўз партияси, ўз халқига чексиз садоқатли кишилар сифатида киришлари лозим.

Бундай асарларни яратиш учун санъаткор ҳаётни чуқур билишни, халқ билан унинг ажойиб ишлари, ўй-хаёллари, орзу-армонлари билан бир жон, бир тан бўлмоғи даркор».

Ҳозирги бадий ижод жараёнининг ўзига хос хусусиятларидан бири «ишлаб чиқариш» темасига қизиқишининг ортиб кетганлигидир. Ишлаб чиқариш мавзуси ўткир ҳаётий конфликт билан боғлиқ бўлган воқеа ва ҳодисалар орқали қизиқарли акс эттириб берилмоқда. Реал ҳаётдан узоқ бўлган бир хилдаги зерикарли сюжетлар, конфликтлар ортдан қолди. Адабиёт ва санъатга қарама-қарши характерлар, янгилик учун курашда пайдо бўлган фикр-мулоҳазалар кириб келди.

Илмий-техника революцияси амалга оширилаётган ҳозирги шароитда одамларнинг ўзаро муносабатлари ҳам, улар банд бўлган ишларнинг моҳияти ҳам ўзгариб бормоқда. Бизнинг замондошларимиз кўпинча ўз ишлари билан боғлиқ муаммоларга илгаригидан ҳам кўра кўпроқ дуч келмоқдалар. Баъзан ишнинг мураккаблиги одамнинг бу гунги имкониятлари даражасидан ортиб кетмоқда: меҳнат жараёни одамдан янада билимдон, тадбиркор бўлишни, янгича ўйлаш, янги

фикрлашни талаб қилмоқда. Одам ўзи бажараётган ишнинг мураккаблиги даражасида туриши, иложи бўлса, ундан ҳам юқорироқ савияга эга бўлиши лозим. Шундагина у ҳаётдан орқада судралиб қолмай, ўз ишида илғор, етакчи бўлади, ўзи бажараётган ишга қалб ҳароратини бахш этади.

«Ишлаб чиқариш темаси»— бу партия билан халқнинг, Ленин комсомолининг ёш ёзувчи ва шоирларга, адабиёт ва санъатнинг ёш вакилларига социал заказидир. Ҳамиша халқ орасида бўлиб, халқ ҳаёти билан, ёшлар ҳаёти билан яқиндан таниш бўлган тақдирдагина бу заказни бажариш мумкин. Ёш ижодкорлар партия қонунлари билан, чинакам коммунистик характерни шакллантириш ва вояга етказиш қонунлари билан яшашлари ва ижод қилишлари керак. Улар инсоннинг энг яхши фазилатлари ҳисобланган принципиаллик, ҳалоллик, олижаноблик сингари фазилатларни коммунистик ахлоқ принципларидан келиб чиққан ҳолда талқин қилишлари керак.

Ахлоқ темасидаги тадқиқотларнинг аҳамияти ижтимоий тараққиётнинг ҳозирги босқичдаги ўзига хос хусусиятлари ва қонуниятларидан келиб чиқади. Совет жамияти коммунизмга яқинлашиб боргани сари одамларда коммунистик этиқод, янгича урф-одатларнинг шаклланиши тобора кўпроқ социал аҳамиятга эга бўлаверади. Меҳнат кишилари, уларнинг ишлаб чиқаришида ва уйда ўзларини қандай тутишлари, бир-бирларига меҳр-оқибатли бўлишлари тобора кўпроқ аҳамиятга эга бўлади.

Жамиятимизнинг табиати кўп жиҳатдан одамнинг ўз шахсий фаолияти билан унинг социал-меҳнат фаолиятини бир-бирига муштарак қилади. Бу эса санъат ва адабиёт орқали одамларни коммунистик руҳда тарбиялаш проблемаларини комплекс равишда тадқиқ қилишни тақозо этади. Бизнинг жамиятимизда сиёсий тарбия ва меҳнат тарбияси одамларда коммунистик ахлоқни шакллантиришга муттасил ва ҳар томонлама таъсир кўрсатади. Ўз навбатида одамнинг ахлоқий ривожланиши унинг ғоявий дунёсига ҳамда ижобий меҳнатига таъсир кўрсатади.

Партиямиз сифат масаласига социалистик жамият тараққиётининг моддий ва маънавий томондан ривожлантиришнинг ғоят муҳим шартларидан бири деб қарайди. Адабиёт ва санъатда сифат деганда биз ҳаётий воқеа ва ҳодисаларни чуқурроқ акс эттиришни, турмушдаги янгиликларга янгича қараш, янгича шакл билан ифодалай олишни тушунамиз. Сифат деганда биз бадиий пишиқ, ғоявий юксак асарларни тушунамиз. Ўз йўналиши жиҳатдан партиявий бўлган, мазмунан чуқур ва шаклан новаторлик билан яратилган асарларгина ўқувчига ва томошабинга маъқул бўлади, унга тарбиявий таъсир кўрсатади. Бир сўз билан айтганда, сифат учун кураш асарларимизнинг юксак ғоявийлиги учун кураш демакдир, оммани олижаноб ишларга етаклайдиган санъат асари яратиш демакдир.

Коммунистик партия адабиёт ва санъатнинг ғоявий мазмунига биринчи даражали аҳамият берар экан, у ижодий ёшларнинг ҳаёт билан ҳар томонлама алоқасини мустаҳкамлаш тўғрисида, уларнинг фаолият

тини коммунистик қурилиш проблемалари билан боғлиқ ҳолда олиб бориш тўғрисида муттасил ғамхўрлик қилиб келмоқда.

Ёш адабиётчилар, рассомлар ва композиторлар республикамизда барпо этилаётган гигант қурилишларга, колхоз ва совхозларга, завод ва фабрикаларга узоқ муддатли командировкаларга чиқмоқдалар. Уш меҳнати билан элга танилган илғор кишиларимизнинг меҳнат шарафларини, уларнинг шахсий ҳаётларини ўрганиб, ўз асарларида акс эттиришга ҳаракат қилмоқдалар.

Шу ўринда адабиёт ва санъатнинг вазифаларига тўхталиб ўтиш жоиздир. Адабиёт ва санъат асарлари ёшларимизнинг фақат эстетик қарашларинигина шакллантиради деб ўйлаш унчалик тўғри бўлмайди. Шундай деб ўйлаган кишилар қаттиқ янглишадилар. Биз адабиёт ва санъат асарларига йигит ва қизларнинг сиёсий онгини, умуман, уларнинг дунёқарашини шакллантиришда бевосита иштирок этадиган ғоят муҳим куч деб қараймиз. Турлича қарашларнинг кескин даражада синфий эканлигини, ҳаёт ҳодисаларини марксча-ленинча тушуниб талқин этишни адабиёт ва санъат асарлари орқали ифодалаш ва шу йўл билан мана шу эмоционал воситалар орқали ёшларнинг сиёсий активлигини ошириш мумкин. Ишонтириш ва тарбиялаш методи бизнинг ҳаётимизга, янги инсонни шакллантириш практикасига тобора кенгроқ кириб келмоқда. Бунда ёрқин образлар орқали ёзилган адабий асарлар, реал ҳаёт воқеаларини тўлақонли ифода этган санъат асарлари ёшларимизнинг ҳис-туйғуларига, онг-идрокига ҳаммадан кўра кўпроқ таъсир қилади.

Ижодкор ёшларнинг бурчи партиямиз томонидан белгилаб берилган ҳаётий муҳим вазифаларни ҳал этишга муносиб ҳисса қўйишидак иборатдир. Совет санъаткори учун халқнинг ўй-фикрлари билан, унинг орзу-армонлари билан яшашдан ҳам кўра ортиқроқ қувонч йўқдир. Совет ижодкорлари инсониятнинг эртанги бахти учун курашаётган, ўз меҳнати билан социалистик ватанимизнинг қудратини ва шон-шухратини ошираётган кишилар ҳаётини акс эттиришни ўзларининг муқаддас бурчлари деб биладилар.

Адабий-бадший жараёнда ижодий союзлар ғоят муҳим рол ўйнайди. Адабиёт ва санъат ходимлари ана шу ижодий союзлар сафида туриб ўз ғояларини амалга оширадилар, ўз ижодий интилишларини юзига чиқарадилар, ўз ҳамкасб дўстларининг профессионал ҳамкорлигини сезиб турадилар. Бир-бирига ўхшайдиган икки рассом, икки ижодкор бўлмайди. Ҳар бир талант, ҳар бир ёш адиб ўзига хос услубга эга эканлиги билан ажралиб туради ва шунинг учун ҳам унинг асарлари китобхон ва томошабинларда катта қизиқиш уйғотади. Бироқ Совет ижодкорларининг барчаси учун муштарак бўлган белгилар ҳам мавжуддир. Бу халқ учун ижод қилишга интилиш, ҳаммаша ўз халқининг хизматида камарбаста бўлиб, ўз асарлари билан унга кўмак беришга интилиш истагидир. Мана шу интилиш ижодий союзларнинг сафини мустаҳкамлайди, уларни бир ғоявий маслакдаги кишилар қоллективига бирлаштиради.

Ўзбекистон ижодий союзлари катта ишларни амалга оширмоқда лар: «Ёшлар уйи»да «Илҳом» клуби ташиқил этилди. Бу клубда барча

ижодий союз ўз секциясига эга. Секцияларда қизиқарли учрашувлар, конференциялар, мушоиралар ўтказилмоқда. «Ёш гвардия» нашриётида «Ёшлик» альманахи ўзбек ва рус тилларида мунтазам чиқарила бошлангани, Фафур Фулом номли адабиёт ва санъат нашриётида чиқаётган мажмуаларда янги-янги қаламкашларнинг кашф этилаётгани қувончли бир ҳолдир. Биргина «Куйланг ёш хонандалар» телевизион конкурсининг ўзида ўнлаб талантили хонанда, созандалар қатнашиб, ўз қобилиятларини намойиш этмоқдалар. Санъатимизнинг эртанги кунига катта умид билан қарашга ишонч ўйотмоқдалар.

Уртоқ Л. И. Брежневнинг КПСС XXV съездидаги докладыда чинакам талант кам учраши айтилган. Адабиёт ва санъатнинг талантили асарлари — бу миллий бойлик эканлиги кўрсатиб ўтилган. Ерқин, туғма талантга эга бўлган кишилар фаолиятига бундан ҳам гўзал, бундан ҳам юксак баҳо бериши мумкинми! Бизнинг серқўёш Ўзбекистонимиз ҳам талантили ёшларга бой. Улар турли соҳаларда ишлаб, ҳаётини воқеаларни ранг-баранг бўёқларда акс эттиришга ҳаракат қилмоқдалар. Биргина «Ёш гвардия» нашриётида ҳар йили ёш авторларнинг йигирмага яқин китоблари чоп этилиши бунинг ёрқин далилидир.

Социалистик реализм талаблари асосида асарлар ёзишга интилиш ёшларимизга хос хусусиятдир. Улар совет кишиларининг қаҳрамонона меҳнат фаолиятини ҳикоя қилувчи асарлар яратишга бор кучларини сафарбар қилмоқдалар. Ўзбекистон комсомол ташкилоти адабиёт ва санъатнинг ёш вакилларига мана шу эзгу ишларида, социалистик реализм санъатининг маънавий тажрибасини эгаллашларида катта ёрдам бермоқда. Биринчи галда санъаткор-граждани тарбиялаш — Ўзбекистон комсомоли шу соҳадаги фаолиятининг асосий мазмунини ташкил этади. Ўзбекистон комсомоли Марказий Комитети қошида, область комсомол ташкилотлари ҳузурида ижодкор ёшлар билан ишлаш советлари тузилган. Адабиёт ва санъат соҳасида республика ва область комсомол мукофотлари таъсис этилган. Республика комсомол ташкилотлари маданиятимиз ёш ходимларининг сиёсий ўқишини ташкил этишда уларга ҳар томонлама ёрдам бермоқдалар, «КПСС XXV съезди қарорлари — ҳаётга!» деган широк остида ўтказилаётган Бутуниттифоқ ленинча синовида актив қатнашишларига эришмоқдалар. Бинобарин, марксча-ленинча фанни эгаллаб олиш, назария билан практикани бир-бирига қўшиб олиб бориш социалистик маданиятни ривожлантиришнинг асосий шартидир.

Бизнинг ижодкор зиёлиларимиз коммунистик қурилишда тобора актив иштирок этмоқдалар. Биз улардан яна ҳам баркамол асарлар кутамиз. Бу партия ва ҳукуматимизнинг оталарча ғамхўрлигига амалий жавоб бўлади.

Биз Октябрь ичидаги болаларни Октябрь фарзанди деб ҳисоб этамиз. Келгусида ўғилдир, қиздир бизим янги турмушимизнинг қанотлари ўрнини оладурғон ёш ниҳоллардир...

Ҳамза Ҳакимзода НИЁЗИЙ

Н А З М

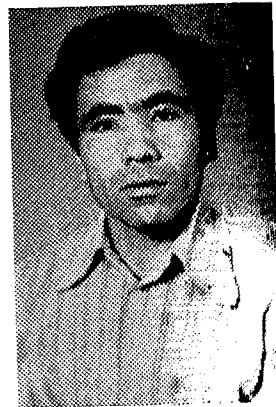

И. Кириакиди «Ризқимиз бутун бўлсин»

Мусо АБДУРАЗЗОҚОВ

1951 йили Сирдарё областининг Ширин шаҳрида ту-
тилган. ТошДУ талабаси.

ЖИЙРОНИМ

Қирдан-қирга чиқиб тушиб
тўрт тарафга бўйлайман,
Бу қирларда сарсон кезмоқ
қирмаганди тушга ҳам.
Толиққанда бўзга ётиб
жийронимни ўйлайман,
Топарманми отимни деб
мени босар ғам-алам.

Чўпон бола, шу ерлардан
ўтмадими тўпичоқ? —
Кулгуларим, туйгуларим,
йигитлигим камоли.
Олмос тўёқ, олтин ёлли,
икки кўзи кўзмунчоқ,
Хаёл қўнган давраларга
тошқин солар шамоли.

Мен отимни пишсин дедим,
пойгаларга солмадим,
Балки шундан кўнгли ўқсиб
Юганини узгандир.
Қатта пойга олда дедим,
дедим унда омадим,
У пойгада соврин олмақ
бизлар учун бахт, ахир.

Мен отимни сулув дедим,
ёмон кўздан яширдим,
Суқли назар гўзалларга
қанча ғурбат солгандир.
Пасткашлар бор, разиллар
бор,
чидай олмай у балким,
Исёнини кенгликларга
тўкмак бўлиб қолгандир.

Мен отимни асов дедим,
қуйилишга чоғладим,
Асовликни суймайди-ку
бизнинг қари дунёмиз.
Талпинганда, сапчиганда
алдаб-сулдаб боғладим.
Бу ҳаётнинг оқимига
қўшилгандик шундай биз.

Чўпон бола, биласан-ку
телбаликка йўйилар
Ирмоқларнинг, дарёларнинг
ҳеч самарсиз оқиши.
Жийрон билсанг орзум оқи,
туғёнларим, оҳ, улар...
Қийнар мени ўшаларнинг
қирларда улоқини.

Ёмон туш кўрганлар тонгда уйғониб,
Таббир излар эмиш сувдан — дарёдан.
Мен эса кунларим ўтида ёниб,
Хаёл сўраб келдим сенга пиёда.

Ҳа, хаёл сўрайман, учқур бир хаёл,
Тўлқинлар ипига тизиб бер уни.
Пуч ё тўқ бўлармиш у ёнғоқ мисол,
Сарадан-сарасин сузиб бер уни.

Танлари қуёшда куйган болакай
Тўлқинлар забтига ўзин отганда —
Қанчалар ўйпараст бўлмасин атай
Хаёл изламаган эди ўшанда.

Майли, гирдобингга яна бош урай,
Она сайёрадай чарх урай шу дам.
Лекин қучоғингда бир хаёл кўрай,
Хаёлки — қаноти офтоб нуридан.

Кунларим бўлмаса қайноқ, оташнок
Қумлоқ соҳилингга қайтмасдим балки.
Кўрсайдим оламни қоғоздай оппоқ,
Сенга дардларимни айтмасдим балки.

Бир пайтлар ўйлардим: ҳаёт туманли,
Мен шамол бўламан — йўқолар туман.
Инсонман, инсонлар — қўллари қонли
Мен учун дунёда ягона душман.

Яна ўйлардимки, юлдузлар қадар
Кўп бўлар ҳаётда дўст-ўртоқларим.
Яхшига муҳаббат, ёмондан — ҳазар —
Шундай ўтказамиз ёшлик чоғларин.

Қосмос йилларининг беланчагида
Қосмос тезлигида ўсди ақллар.
Яшайман ақл ва йил этагида,
Энди хаёлларим аччиқ чақилар.

Энди мен туманни олмайман тилга,
Ғанимларни кўрдим турфа хил рангда.
Баъзи жўралардан ўқ ботди дилга
Нафрат ва муҳаббат аталмиш жангда.

Саробдан қақшаган ташна йўлчидай,
Хаёл фожиасин англадим шунда.

Яхшиям бағрига тортди ўкситмай
Кунларим, мен уни тингладим шунда:

Истиқбол нурафшон... Бу-ку аниқ гап,
Лекин қандай севиб, қандай яшаймиз?!
Милтиқ ҳазиллари қачон бўлар даф,
Тирик мурдаларни қайга ташлаймиз?!

Думли юлдуз яна пайдо бўларми,
Биздан собитмикин марслик қадами?!
Ота-она, фарзанд шундай қоларми,
Ё машина чиқазар янги одамни?!

Кўрдингми, нелар деб қийналади жон,
Тиканларни босиб юрибман гўё.
Эй дарё, тополсанг озгина имкон,
Менга хаёл бергин — бўлмасин рўё.

Менга хаёл бергин — эртам мазмуни
Икки карра тўртдай ап-аниқ турсин.
Унинг фожиаси ва порлоқ кун
Хаёл тулпорида майли югурсин.

Севиб-севилмоқни сендан ўргандим,
Ошиқиб яшашинг оқади қонда.
Бағрингда қўшиқбоп сеҳр кўргандим,
Бугун хаёл сўраб келдим азондан.

Алломалар ҳамон баҳслашиб юрар,
Юлдузлар йўлини пойлар мунажжим,
Шоир-чи барини хаёлдан сўрар,
У буюк зотларга қилса ҳам таъзим.

БАСТАҲОР

Дарпарда бурчидан жилмаяр ҳилол,
Нурлари тилло ранг,
Уйлар тилло ранг.
Баъзан бу нурлар ҳам келади малол,
Куйманар муғанний — асаблар таранг...
Ойлаб кулбасидан шовқин кўчмайди,
Уйлайсиз — кимсасиз, ташландиқ макон.
Ойлаб кулбасидан чироқ ўчмайди,
Уйлайсиз — соҳиби тиним билмас жон.
Яна тонг,
Яна у соҳири ҳавас,

Очиқ деразадан ёприлар оҳанг.
Тонгларни ҳеч қачон оддий деб бўлмас,
Оддиймас ҳавода шоприлар оҳанг.
Кун оқар,
Куёш-ла йўлга тушади,
Бир боқсанг — бу ҳаёт унинг учун ғам.
Шамол қайғусига қайғу қўшади,
Шамол ғамларини олиб учар ҳам.
Тун оқар,
Етаклаб юлдузи ойни,
Қаҳкашон сайридан қаҳкашон қайтар.
Уйлайсиз — қўшиққа шунчалар бойми!
Тонг қадар бир денгиз, бир уммон қайтар.
Балки уммон сиғмас қўшиқ қалбига,
Балки қўшиқ сиғмас уммонларга ҳам.
Ҳаёт заранг коса тутса лабига,
Хаёлида уммон сипқарар одам.
Янги тонг оламдан оҳанглар териб
Очиқ деразадан ошириб кетар.
Бизнинг муғаннийга қай куйни бериб,
Вожаб, қай куйни яшириб кетар?
Бастакор кўзига хаёл чўкади,
Толғин киприкларда йилтирайди нам,
Тонглар илҳомига илҳом тўкади,
Тонглар илҳомини олиб қочар ҳам.

Қодир АҲМАДИЙ

Илк шеъри ўн уч ёшида эълон қилинган эди. Улуғ Ватан уруши йилларида у қўлига қурол олиб, фашизмга қарши жангга отланди. Жангоҳларда юриб шеърлар битди. Қуйида ўша шеърларнинг айримлари билан танишамиз.

О Н Т

Дўстлар, бу дам талпинади зўр қувончдан дил,
Қаранг, ёруғ пешанамда ярқирар юлдуз.
Орзу билан кийдим узун, басавлат шинель,
Мен — Ватаннинг посбониман кечаю кундуз.
Гувлар, куйлар рўпарамда барқ уриб шу он,
Асрларга кўзгу бўлган бир баҳри тенгсиз.
Салом, уммон эй «зўр қудрат — асов ғалаён»¹
Келдим мен ҳам соҳилингга ай, Қора денгиз!
Илиқ юрак сўзларимни тингла, жон Ватан:
Сени ёвдан сақлаш — менинг асл одатим.
Хоҳ бошимга қилич келсин, айтганим-айтган,
Сенсан менинг қоним, шоним ҳам юрак онтим.
Ўзинг суюб ўғлим дединг, кийдирдинг шинель,
Қўлларимга шамшир бердинг, тагимга тулпор.
Солдатгинам, буюр, Она, бораман дадил,
Сен истасанг, қўлга кирар кўкдаги Хулкар!

Қ У Т Л О В

Помир чўққиларидай
Мазмунида қуёшнинг
Оташ меҳри йўғрилган
Шарафли кундир бугун.

Каттакон хирмон учун
Машаққатли курашнинг
Маҳсулига жамулжам,
Порлоқ яқундир бугун.

¹ Пушкиндан

Озми заҳмат чекилди,
Шу бебаҳо дамгача
«Оқ олтин»дан муаззам,
Тоғ яратмоқ осонмас.

Бунингчун ҳар деҳқоннинг
Кўкламдан кўкламгача
Кечаю-кундуз демай,
Қилган ишин кўрсак, бас.

На дўл, на сел, на қуюн
Ва на ёз ҳарорати,
Бука олди забардаст,
Метин иродангизни.

Жанг-жадал кунларида,
Довюрак солдат каби,
Кўрганман далаларда
Жавлон урганингизни.

Ҳа, чигит донасидан,
Дур ва зар ундирай деб,
Сарф қилган меҳнатингиз
Мазмун дунёча бор.

Жасорат майдонида
Рустамдек кўкрак кериб,
Манглайдан оққан тернинг
Салмоғи дарёча бор.

Ғолибона одимла
Ҳар йилги одатила
Етиб келди манзилга
Байроқдор карвонимиз.

Кўз-кўз бўлиб оламга
Бутун салобати-ла
Қаранг, тоғ-тоғ уюлиб,
Турар «зар» хирмонимиз.

Пахта элнинг қудрати,
Унинг шону шуҳрати,
Пахтадан — қувончимиз,
Қўшиғимиз, созимиз.

Пахтамиздек беғубор,
Шу оппоқ тонг ҳурмати,
Раҳмат сенга, Партия —
Меҳрибон устозимиз!

БАҲОР

Шўх-шўх қўшиқ айтиб оқар боғимга анҳор,
Гул илҳомим қистаб қўймас ҳар тоза наҳор.
Дерки, келди фаслларнинг малағи — баҳор,
Чор атрофга яшил рангдан берганча сайқал.

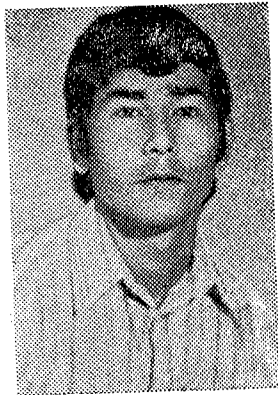
Юрагимга завқ бағишлар гунчалар нози,
Яна хушхон булбулларнинг оҳангдор сози,
Вужудимни шайдо айлар қушлар овози,
О, нақадар баҳор тонги сержило, гўзал!

Япроқлар ҳам қулоқ солиб тинглар сўзимни,
Гулларимга мафтун бўлиб узмам кўзимни.
Ойна янглиғ зилол сувда кўриб юзимни
Севиnamан бахтли сезиб ўзимни ҳар гал.

Тинмай оқар мавжуд ила зилол анҳорим,
Мангу кулган гуллар очиб зумрад баҳорим,
Шу баҳорнинг ўзи эрур гулшан диёрим,
Юрагимдан аста-аста қуйилар ғазал.

Бахтиёр БОБОНОВ

1954 йили Самарқанд областининг Иштихон районидан туғилган. ТошДУ талабаси.

М Ў Л Ж А Л

«Жангчи қўшиқлари» туркумидан

Менга қурол беринг!—
Усиш асрининг
Мукаммал саналган асл қуролидан.
Шундай қурол беринг —
Жангчи наслининг
Холи бўлсин барча эҳтимолидан...
Сафдошим, нечундир шу тонг қалбимда
Ўқ узиш истаги қўтармиш туғён.
Лек ногоҳ телкини босган чоғимда,
Зарра озор топмас муқаддас инсон!
Зарра озор топмас ҳайвонлар ҳамда
Мовий бўшлиқларни тўлдирган қушлар.
На жароҳат қолур бирор-бир танда
Ва соғлом бошлардан учмагай хушлар.
Мен узган ўқ янграб қалдироқсимон,
Ер ҳам коинотни ларзага солсин!
Сўнгра... мавжуд бўлса неки тирик жон,
Бир зум,
бир лаҳзалик сукутга толсин...
Менга қурол беринг!—
Усиш асрининг
Мукаммал саналган асл қуролидан.
Шундай қурол беринг.—
Замон аҳлининг
Дарак бериб турсин илм камолидан.
Йўқ, сайёд эмасман ёки ҳаётда
Эрмак тополмаган қуролли нодон!
Аммо шу мислсиз тараққиётда

Менинг ҳам мўлжалим борлиги аён...

Мўлжалим:

жо қилсин бу ўқ ўзида

Қадим мўғулларнинг мудҳиш жангини!

Жо қилсин,

ногаҳон шоир кўксига

Қотил Дантес узган ўқ жарангини!

Мўлжалим:

жо бўлсин ўқ садосида

Освенцим бағрида чекилган оҳлар!

Токи титраб кетсин мангу осуда —

Сесканиш билмаган ҳайбатли тоғлар!

Мўлжалим:

ўзига жо қилсин бу ўқ,

Хиросима халқи фарёдларин ҳам!

Жонсиз боласига талпинган мушфиқ —

Сонгмилик онанинг арз-додларин ҳам!

Ҳа, мавжуд жаллодлар ўқ садосидан

Чўчиб, мудроқ кўзин очолсин буткул.

Ва кечиб ўз чирик эътиқодидан,

Кизиган қуролин айласин кул-кул!

Сўнгра бу ўқ зафар чақмоғи каби

Фазолар қаърига кириб йўқолсин...

Мўлжалим:

мен узган ўқ дунёдаги

Энг сўнги отилган

ўқ бўлиб қолсин!

Қ А Л Д И Р Ғ О Ч

Қалб талпинар юксакликка,

Юрт осмони бегубор!

Қалдирғочим, йўлларингга

Кўз тикарман интизор.

Бошим узра ҳувилаб ётар,

Сен тиклаган ҳув ошён

Соғинчларим дилдан тошар,

Лек соғинчда не имкон?!

Қалдирғочим, келар чоғинг

Қанотларинг толдими?

Ё ўзга бир юрт жамоли

Ихтиёринг олдими?

Қушим, агар шундай бўлса,

Бахтли парвоз тилайин!

Аммо ҳануз қитъаларда

Эллар учрар бетайин —

Улар нафис парвозингни

Фаҳм этмаслар, қалдирғоч!

На хуш нозинг, овозингни

Фаҳм этмаслар, на илож...

Сен шундайлар қалъасидан

Маскан топсанг мабодо,

Шум қузғунлар таънасидан

Бўлмай туриб дил адо. —

Кел!

Кўксимда ётар ҳувилаб,

Сен тиклаган бир ошён!

Қалдирғочим йўлларингга

Кўз тикарман паришон.

¹ Сонгми — Вьетнамнинг америкалик босқинчилар томонидан энг қабиҳ усуллар билан топталган қишлоғи.

Майин кўклам кечасида
Қизғалдоқзор оралаб,
Шивирлашар икки соя —
Сирлашади икки қалб!
Юксаклардан сочади нур
Юлдузлар-у, шан қамар!
Кезишади улар масрур,
Йироқдадир булутлар...
Гўё бу кеч мулки замин
Иккисига тортиқдир.
Дунё қанча кенг бўлмасин,
Учинчи қалб ортиқдир.

Майин кўклам кечасида
Қизғалдоқзор оралаб,
Шивирлашар икки соя —
Сирлашади икки қалб!
Хей, баҳорнинг қув еллари,
Сукут сақланг тонг қадар!
Кўп нозикдир қир гуллари,
Кўзғолмасин булутлар...
Бу ойдин кеч бир сокиплик
Бахш айлагин табиат!
Шул қизғалдоқ яшироғидек
Нозик эрур муҳаббат!

Чўққилар ортига кун қўяр қадам,
Сўнгги нурларида уфқ оловланар!
Нурафшон келармиш янги субҳидам,
Кечки пайт уфқ қизғиш товланса агар...

Қутлайман қуёшнинг сўнг нафасини,
Кунботар ёқларга қадаб нигоҳим.
Оламнинг шу қутлуғ сониясини
Сенга ҳады этмоқ истайман, моҳим!

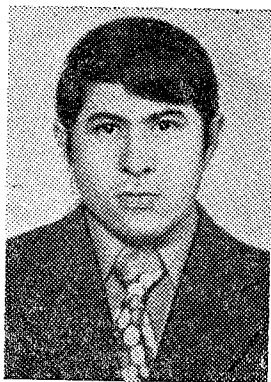
Тағин боғлар узра қалдирғоч рақси,
Гул шохин тебратар кўклам еллари.
Қизғиш адирларда чечаклар атри,
Тағин сен ёқларга бошлар йўлларим...
Қўлимда сўлмасин узган гулларим.

Сойлар тўлиб оқар, ғунча куладир,
Бирам тўлиб куйлар боғ булбуллари.
Само тўла юлдуз, ой ҳам тўладир,
Наҳот, шулар ичра қолур дил ярим?!
Қўлимда сўлмасин узган гулларим.

Баҳорлар ортидан елиб баҳорлар,
Елдек ўтиб борар ёшлик йилларим.
Қизлар қўшиғига тўлар гулзорлар,
Кел, сенга зор гулзор, мен зор,
дилбарим!
Қўлимда сўлмасин узган гулларим.

Бизнинг ёзувчиларимиз марксизм-ленинизм фалсафасининг савиясида туриб билмоғи ва шу фалсафа асосида кишилик жамияти томонидан яратилган бутун маданият бойлигини эгаллай олмоғи лозим. Бусиз у социализм даврининг тўлақонли ҳайкали бўлажак асарларни ярата олмайди.

Ҳамид ОЛИМЖОН

Абдукарим ИСЛОМОВ

Бухорода туғилган. «Ўзбекистон маданияти» газетаси редакциясида ишлайди.

БАҲОРГИ ЭҲТИРОСЛАР

Белини шаббода боғлаган қизлар,
Кўкка камалакдай тортилган кўзлар,
Шамолдан бўсалар истаган юзлар—
Яланг ноз-адога айланди.

Оҳ каби туюлди битиксиз мактуб,
Моҳ каби сузилди вафосиз маҳбуб,
Дод каби узилди чорасиз мағлуб —
Ўқилмас садога айланди.

Сирли шивирларни эшитган кеча,
Йиғлаб дардларини бўшатган кеча,
Тонгнинг лабларига етишган кеча —
Бетакрор нидога айланди.

Кўзлардан ёш бўлиб сирғанди қўшиқ,
Бузилган туш бўлиб уйғонди қўшиқ,
Юракда ишқ бўлиб тўлғанди қўшиқ —
Баҳор минг навога айланди.

БЕВА

Йўллар, йўллар хаёл каби узундир,
Хаёлларга уланганми учлари?
Йиллар, йиллар, фироқ бунча чўзилди,
Унг келади қачон унинг тушлари?

Кўзлар, кўзлар, хайрлашув кезлардан
Ҳанузгача авайлайсиз суратин.
Сўзлар, сўзлар, ҳаё ёнғач юзларда
Енголмасиз келинчакнинг журъатин?..

Еллар, еллар, сочлар билан шивирлаб,
Йироқларга жим кетасиз не учун?!
Қўллар, қўллар, кўз нурини ўғирлаб,
Чақмоқ дўппи битказибсиз ким учун?!

Хатлар, хатлар, сарғайибсиз вақт ўтиб,
Интиқ дилнинг зори эди хотирот!
Аҳдлар, аҳдлар, сарғаймайсиз бахт
кутиб,
Толмас умид кутгил дегач умрбод.

Йўллар, йўллар хаёл каби узундир,
Хаёлларга уланганми учлари?..
Йиллар, йиллар, фироқ бунча чўзилди,
Унг келади қачон унинг тушлари?..

САРАТОН

Қара — тонг. Қара — тонг. Қара — тонг.
Уйқусин бузади келинчак.
Тушларин узади келинчак.
Саратон. Саратон. Саратон.

Уйғонар у билан ташвишлар,
Хамирга қоришар хаёли.
Ардоқли ўйларнинг заволи —
Кундалик одатий ташвишлар.

Далага шошар сўнг сабодай,
Сабога пахтазор интизор.
Уйида — интизор бир висол
Уйига шошар сўнг сабодай.

Сезилмай қуюлар бахмал шом,
Минг орзу нур берган кўзига.
Парвосиз жилғанинг сўзига;
Сезилмай қуюлар бахмал шом!..

Тер билан ювилган юзларда,
Қилинмас пардознинг хаёли.
Сут ойдин кечалар зиёли —
Нур билан ювилган юзларда

Яна тонг. Яна тонг. Яна тонг.
Уйқусин бузади келинчак.
Тушларин узади келинчак.
Саратон. Саратон, Саратон...

Ун саккиз ёш одимлар йўлда,
Жилваланар киприкда ранглар.
Ун саккиз ёш одимлар йўлда,
Мақсад олис, олдинда жанглар.

Теваракдан кузги сукунат,
Кузги чарчоқ келади босиб.
Барглар — елда тентираган аҳд
Чиқар унинг йўлини тўсиб.

Уйноқ шамол сочин тортар шўх,
Не истайди бунча жонсарақ?!
Ахир улар эрмак эмас, йўқ,
Ҳавас қўшиб ўрилган истак!

Хиёбонда дарахтлар қатор,
Қўл чўзганча турар маҳлиё.
Қаршисида ҳувиллаган йўл,
Оч нигоҳни эслатар гўё.

Уз қудрати олдида ожиз,
Дунё турар бағрини тиглаб.
Осмон кўнгли тўлиб турган қиз —
Ҳозир, ҳозир юборар йиғлаб.

Ҳеч бирига парво қилмайин,
Бир қиз борар шундай аломат.
У ҳақдадир покиза шеърим,
Мақсадига етсин саломат.

САРҒАЙҒАН СУРАТ

Дунёда қолади одамдан
ёлғизгина хотира.
Хотиралар гоҳ ширин, гоҳ изтиробли.
Умри бўйи у
авайлаб юрибди бир хотирани,
Авайлаб юради умри бўйи.

Бу на илк муҳаббатнинг
сирли туҳфасидир,
На садоқатли дўстнинг
суюк тимсоли.
Орқаси кўкиш қоғозланган
Илвиरोқ сурат —
Урушдан қайтмаган жигарининг
висоли.

Муштипар волидаси
тириклар қатори йўқларди тўнғичини...
Умиди узилмай
жони узилди дунёдан.
Онанинг ушалмаган армони
Айтилмаган васият —
ёстиғи остида қолган.
Шу сабаб орқаси кўкиш қоғозланган
илвиरोқ сурат —
Юрагида,
юрагининг устида.
Гоҳо-гоҳо
Ўз-ўзидан бўлганда у миннатдор,
Е ташвишлар қуюнидан
айланган чоғда боши,
Танҳоликда
узоқ-узоқ тикилиб толар унга,
Сарғайган сурат узра
томди қанча кўз ёши!..
Бошқа вақтлар яшайди у ҳаммадай,
Ҳаммадай измини бериб
турмуш ихтиёрига.
Доимий ҳамроҳи —
ғазаби, нафрати, муҳаббати каби
Олиб юрар жимгина
ўзида бир дардни.
У йитмас хотира,
У битмас яра!
Дунёда қолади одамдан
ёлғизгина хотира.
Хотиралар гоҳ ширин, гоҳ изтиробли.
Умри бўйи у
авайлаб юрибди изтиробни,
Авайлаб юради умри бўйи!..

Олқор ДАМИНОВ

1947 йили Самарқанд областининг Иштихон раёнида туғилган. Касби — ўқитувчи.

ЗАРАФШОН ТОНГИ

Зарафшон бўйлари алвон уфқнинг
Заррин нурларига чаймоқда юзин.
Тонг дея аталган ёниқ қўшиқнинг
Беғубор завқини туймоқда кўзим.

Тонг номли қадаҳни симириб чанқоқ
Зарафшон бўйлари кезгим келади.
Она-табиатнинг бор ҳуснин бу чоқ,
Юрагим тўридан сезгим келади.

Қалбимга бир нозик гулгула солиб
Жимирлаб-жимирлаб оқар тўлқинлар.
Шавқ ила сипқардим бир ҳовуч олиб,
Гул бўлиб жилмайди узоқ-яқинлар.

Зарафшон бўйлари кезганим бу кун,
Юз йиллик умрнинг берди завқини.
Қалбимда: тонг қизи — юзлари гулгун
Ва шўх Зарафшоннинг латиф шовқини!..

АРМОН

Уйларим ортида бир ширин куй бор,
Бироқ ўрганолмай доғдаман уни.
Уйларим ортида бир ширин куй бор,
Армоним қолмасди чертолсам шунни.

Уйларим ортида бир ширин куй бор,
Уни деб кўзлардан қувгум уйқуни.
Уйларим ортида бир ширин куй бор,
О, уни соғиниб кўзда дил хуни!

Уйларим ортида бир ширин куй бор,
О, уни чалсайдим, сув бўлар ҳар дил.
Мен уни соғиниб бир умр бедор,
Минг пора қалбимни тўғрайман
қил-қил...

...Лекин мен ул куйни ўрганолмам, йўқ!
Мангулик ортида — чунки у қўшиқ!..

ОНА ЗАМИНГА

Наздимда, ярадар оҳусан,
Қон томиб турмоқда кўксингдан.
Онажон, кўзингда ёш кўрсам —
Уксийман,

ўксийман,
ўксийман...

Чилида қон қусган гўдакнинг
Қайғуси акс этар кўзингда.
Тинглайман бир хаста эртакни
Ўзингдан,

ўзингдан,
ўзингдан...

Онажон, оқпадар фарзандлар
Елкангдан сочилса нетарди?
Дилимни доғ этган мунг-гардлар
Кетарди,

кетарди,
кетарди...

Кўзингда титрайди бир жуфт ёш,
Туйғум-ла артгайман бегумон.
Ёлқинлар зулматни этур фош —
Онажон,

онажон,
онажон!..

Менга насиб этмади оҳу —
Кўзларингнинг сеҳрига қонмоқ.
Менга насиб этгани ушбу:
Фироқ номли дўзахда ёнмоқ.

Менга насиб этмади сунбул
Кокилларинг кўзимга суртмоқ.
Менга насиб этгани ушбу:
Алам номли оғуни ютмоқ.

Менга насиб этмади боғу —
Баҳор кезмоқ сен билан хандон.
Менга насиб этгани ушбу:
Хазон бўлмоқ кузги баргсимон.

Менга насиб этмади мангу —
Илк бўсангдан маст бўлиб юрмоқ.
Менга насиб этгани ушбу:
Ғам қўйнида жилмайиб юрмоқ...

А Т И Р Г У Л

Атиргул, гулмисан, куймисан,
Ё кулиб тургувчи бир юрак?
Ҳижронда ё ширин ўймисан,
Ё кўкдан тўкилган камалак?

Атиргул, нимасан, ўзинг айт?
Нозланиб тургувчи шўҳ қизми?
Ва ёким тонг энди кулган пайт
Самодан тушган бир юлдузми?

Атиргул, сен хушбўй қўшиқсан,
Эзгулик рамзисан, жонон гул.
Сен фироқ билмаган соф ишқсан,
Сен ўлим билмовчи оқ кўнгил —
Атиргул,

атиргул,
атиргул!

МЕҲР БУЛОҒИ

Қайдадир бор меҳр булоғи,
Вақт тошлари беркитмиш кўзин...
Бунча суздир унинг ирмоғи,
Эҳ, ул тошни олгайман ўзим!

Меҳрларнинг зўр шаршараси
Қалблар боғин буркасин гулга.
Яксон бўлиб ғазаб барчаси
Тош, хас диллар айлансин кулга.

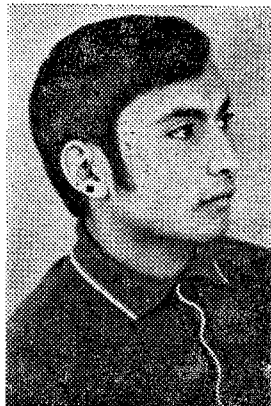
...Қайдадир бор меҳр булоғи,
Очғум кўзин қонаб тирноғим!!!

Сиз ёш дўстларнинг ижодий йўлга кирган замонангиз та-
момила бошқача. Сиз инженер деб аташга арзийдиган оддий
ишчиларнинг, агроном деб айтишга арзийдиган маълумотли
колхозчиларнинг фанлар кандидати, фанлар доктори бўлган
интеллигенциянинг шоири ва ёзувчиси бўласизлар. Демак, сиз-
нинг билимингиз ўз ўқувчиларингиз билимидан кам бўлмасли-
ги керак, ўз уйдан ташқарига чиқмайдиган, ўз атрофини
ўраб олган ҳаётдан алоқасиз, ўтган умрига шукур қилиб
яшайдиган кишилардан ёзувчи чиқмайди. Ёш ёзувчиларимиз
Маркс, Ленин асарлари билан суғорилган бўлиши керак.

Ғ а ф у р Ғ У Л О М

Баҳодир ИСОМОВ

1956 йили Фарғонада туғилган. Фарғона Давлат педагогика институтининг талабаси.

ЎИЗ ТУШМАЎУР-ЭЙ

Ўошига тортади қуюқ ўсмани
Берилиб-берилиб, қиз тушмағур-эй,
Умринг дафтарига қора чизиқмас.
Ўатто сал нождўа из тушмағур-эй.
Ўсма тортади-ю, кўнгил безовта,
Бир ширин сузилар кўз тушмағур-эй.
Севибди, шекилли, кимнидир...
Севги...
Бунча ҳам ширин бу сўз тушмағур-эй.
Севибди, шекилли, қиз тушмағур-эй...

К Е Л

Мендан йироқ кетдинг,
Юракни
Ўоқ иккига бўлиб
Бирисин
Менга бериб,

Олдингу бирин...
Менга ярим умр керакмас,
Кел,
Эгалла қалбим тўрисин,
Бўлинмасин иккига умрим...

О Л М А

Олма оқар ариқда
Ўалқиб-қалқиб оқар у.
Ўайдан келар?
Ўўшни қиз

Олмаларин қоқарми...
Олма оқар ариқда,
Нақд қирмизга ўхшайди,
Ўўҳ оқиши, ажабо,
Ўўшни қизга ўхшайди...

МЕН УРУШНИ КЎРМАГАНМАН

Мен урушни кўрмаганман,
Отам кўрган урушни —
Ватан кўрган урушни.
Мен урушни кўрмаганман,
Яшайпман оламда
Йироқ бўлиб аламдан.
Мен урушни кўрмаганман.
Кўрмоққа ҳам йўқ майлим
Қирғинлиги туфайли...

Мен урушни кўрмаганман.
Қутқу солса лек ғаним,
Чорласа ҳур Ватаним
Жасоратга,
Уша дам —
Оташга айланурман,
Курашга шайланурман
Отамнинг шаъни учун —
Ватаннинг шаъни учун!...

Ч А Қ М О Қ

Гумбурлади момагулдирак,
Дарз кетди самовот сийнаси.
...Қийноқларинг — чақмоқ,
Қийнагил,
Юрак
Ўйнаса ўйнасин,
Дарз кетмаса, бас...

Д Е Х Қ О Н

Бобом деҳқон эди,
Отам ҳам деҳқон,
Мен ҳам ер ишқидан эмасман йироқ.
Мен ҳам шу тупроқдан ўсдим олиб жон,
Менга ҳам азиздир шу она тупроқ.
Бобомдек,
Отамдек
Мен ҳам кўсақдан
Ҳали юз очмаган момиққа қараб,
Унга паноҳ бўлгум совуқ кузақда
Оппоқ вужудини меҳримга ўраб.
Деҳқон боласиман,
Ер ишқи, ахир,
Бобомдан, отамдан қолган бир мерос.
Ерни топтар бўлса бирор тошбағир,
Ғазабим ошиши, тутақишим рост...
Бобом деҳқон ўтган,
Отам ҳам деҳқон,
Мен ҳам далаларга бағишладим жон.
Ҳазрати Деҳқонни ардоқлар замон,
Истиқбол кафтида яшайди деҳқон...

Абдусаид КЎЧИМОВ

1951 йили Самарқанд областининг Ургут районида туғилган. «Ленин учқуни» газетаси редакциясида ишлайди.

Ернинг қулоғига най чалар ёмғир
Самонинг энг эски куйини,
Самонинг энг эзгу ўйини,
Гоҳида дард билан,
Гоҳида зарб билан
Ернинг қулоғига шивирлар ёмғир.
У сирли шивирлар,
 сирли ҳайқирар:
Губорни ювингиз, одамлар!
Гардларни қувингиз, одамлар!
У сирли шивирлар, сирли ҳайқирар...

Жўшиб, ёниб сайради булбул,
Фавворадай тошди ўлани.
Жўшиб, ёниб сайради булбул,
Қўшиқ босди қирни, далани.
Ер кўксига, гуллар баргига,
Шабнам бўлиб сингди қўшиғи.
Самовотнинг зангор бағрига,
Юлдуз бўлиб қўнди қўшиғи.
Шамоллардан ўзиб кетди у,
Ой нурига осилиб олди.
Сўнгра шафақ бўлмасдан олу,
Қуёш сари дадил от солди.

Булбулчанинг янгроқ куйидан,
Шамдек эриб сурма ранг оқшом,
Еноқлари ял-ял товланиб
Эшигимдан кириб келди тонг.

УЧ ҚЎШИҒИМ, УЧҚУРТОЙ

Уч тойчоғим, чуқ қани!
Учгин сирли маъвога.
Туёғингнинг чақини
Ларза солсин самога.
Манзил ҳали йироқдир
Энди чиқдинг сафарга.
Аммо умид чироқдир
Зафарга чоп; зафарга.
Чатнаб ётган чўллардан
Камон ўқдай учиб ўт.
Из тушмаган йўллардан
Бахтинг изла, бахтинг тут.
Балки, тунлар пинжида
Парвозингдан чекиб дард
Қайралган тиг кўнжида
Йўлинг пойлар бир номард.
Тигдай тегсин уларга
Дувурингнинг наъраси.
Шунда ўчиб кетажак
Ғанимларнинг нафаси.

Уч, тойчоғим, мен сени
Яратганман зўр ишқдан.
Туёқларинг ёлқини
Қўшиқдандир, қўшиқдан.
Уч, қўшиғим,— учқур той
Юрак номли юрт сари.
Эриб кетсин куйингдан
Бу «мамлакат» дардлари.
Эриб кетсин шам мисол
Оташингга бермай тоб.
Энг дунёвий ва ҳатто
Ута шахсий изтироб.
О, гар вақт тегирмони
Эзиб кетса овозинг.
Даврларнинг сурони
Парчаласа парвозинг.
Она ер юрагига
Тута олмасанг қулоқ,
Қўйгин, ундай парвоздан
Учмаганинг яхшироқ.

Д Е В О Р

Усмирликда,
Усмирликда —
Ким суймайди кимнидир.
Қўшни қизин суюб қолди
Юраккинам тушмагур.
У куйласа гўё дунё
Қўшиқ бўлиб қоларди.
Майин оҳанг дилгинамга
Ғулғулалар соларди.
Кўрай дея ой юзини
Фурсат пойлаб юардим.
Ўртадаги лой деворни

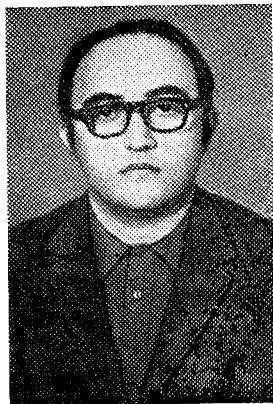
Жуда ёмон кўрардим.
Назаримда, қўшнимизнинг
Бу забонсиз девори
Мендан ёрни тўсар эди
Қоработир мисоли.
Шу бўлмаса ёр васлига
Етар эдим чамамда.
Мендан бахтли бўлмас эди
Бу муаззам замонда.
Деворни йўқ қилиш йўли
Доим ўйлаб юардим.
Ишонсангиз шу нарсани

Тушларимда кўрардим.
У чоғларда шодлигимдан
Кулмас эдим ҳали мен:
Қарашлар ўртасида,
Қурашлар ўртасида,
Соялар ўртасида,
Ғоялар ўртасида,
Одамлар ўртасида,

Оламлар ўртасида,
Деворлар борлигини,
Билмас эдим ҳали мен.
Энди ҳамма деворларни
Кўзим йўқдир кўрмоққа,
Бузиб, қориб ташлай дейман
Барчасини тупроққа...

Совет адабиётининг, шу жумладан, ўзбек совет поэзияси
нинг келгуси ёш бўғинларини тарбиялаш, халқ ўртасидан
талантли, салоҳиятли ёшларни ижод соҳасига тортиб, уларни
парвариш қилмоқ давлат аҳамиятига эга бўлган бир тadbир
саналади.

Мақсуд ШАЙХЗОДА

Абдулхай НОСИРОВ

1946 йили Тошкентда туғилган. Республика радио эшиттириш ва телевидение Давлат Комитетида ишлайди.

УСМОН НОСИРГА

Устоз,
суратингга термулдим яна,
Томар томчи каби қалбимга шеъринг.
Қарагин бу ҳаёт телба, пўртана,
Сўқмоғи алдайди топгунча сеҳрин.
Сен каби ошиқлик дардида куйдим,
Қонимнинг оташи жўшар сарбасар.
Қизларнинг дастидан ғазални суйдим,
У менга меҳру вафо-ю, дилбар.
Бутун ошиқликни бахш этдим унга,
У билан айлайман тунлари висол.
Қунларим уланиб кетади тунга,
Ва лекин шеърят кўрсатмас жамол.
Сенинг ҳисларингни ўғирлаган шеър,
Ошиқ юрагингга қилмади вафо.
Улимнинг йўлини тўсолмаган шеър,
Менинг ҳам бошимга солибди савдо.
Сенингдек булбулин сайратиб ҳаёт,
Шеърят бағрида яратди гулшан.
Шеърятни сенми ёндирган, ҳайҳот,
Ё сени шеърят айлади гулхан.

□

Оқшом менга сўйлайди эртақ,
Бир эртакки ширин, сеҳргар.
Сеҳриданми, юрак жонсарак,
Ураб олар вужудим сирлар.

Шу дунёда кезаман танҳо,
Айланади бу ёлғиз бошим.
Бошим узра яна минг савдо,
Савдоларга ташлар қуёшим.

Ёмғир ҳам бўйнимга бойланди,
Бойланди ёмғирнинг иплари.
Тизгинсиз ўйларга айланди,
Осмоннинг тизгинсиз сеплари.

Ёйилди заминга бу сеплар,
Баҳорнинг сеплари экан у.
Бўйнимга бойланди бу иплар,
Бу иплар ўйларим бир эзгу.

Ўйларим кўкатдек унади,
Ер қатин тик ёрар у ҳали.
Қуёшнинг тафтини эмади,
Қуёшга бўй чўзар у ҳали.

Б У Л Ь У Л

Фигон чекиб йиғлар ҳар наҳор,
Фигон чекар,
Менинг қалбимдек.
Нимадандир топгандек озор,
Тўлиб кетар менинг сабримдек.
Ҳиссиётга берилиб кетиб,
Гул ишқида маст бўлиб бутун,
Фигон чекар,
Юрагин тутиб,
Қилганидек мени шеър тутқин.
Ёрилгудек куйлар ич-тоши,
Оғир дарддан эмас бу,
Ҳаёт
Шодлигидан кўзида ёши,
Қувончидан чекади фарёд.

Қ Ұ Ш Қ А Й И Н

Құш қайинни кесманг, одамлар,
Бир-бирідан жудо айламанг.
Еғилмасин бошига ғамлар,
Бирин кесиб, бирин қийнаманг.

Бир дам улар меҳрини сезинг,
Садоқатдан шивирлаб қуйлар,
Кессангиз гар икковин кесинг,
Бир-бирини қучоқлаб ўлар...

Хира ханда отади қуёш,
Оппоқ қорлар товланар биллур.
Бугун менинг қалбимга ўхшаш
Тоғлардаги заъфарон сурур.

Бугун авжга минган қаҳратон,
Қулар қуёш ҳолига фақат.
Қалбим каби атроф биёбон,
Мунча ғамгин боқар табиат.

Мунча маънос қуёшнинг тиғи?
Иўқолгандек шириң тилагим.
Қайга кетди меҳр, иссиғи,
Қайга кетди бугун юрагим?

Ниҳолларга қалқону қоя,
Булутларга бўлиб тузоқ-дор.
Шамолларга сўйлаб ҳикоя,
Боғ четида шовуллаб чинор.

Билолмадим дунё сирларин:
Қўкда офтоб, ерда сояси.
Бир шохига чумчуқ қўймиш ин,
Бир шохида илон уяси...

Ишчан асалари одамга ўхшар,
Яхшига бол берар,
Ёмонга заҳар.

АЛИЖОН ОРИПОВ

1942 йили Фарғона областида туғилган. Вақтли матбу-
отда шеърлари тез-тез чиқиб туради.

РОЗИМАНКИ

Чорак аср умримнинг
Мажмуаси — юрагим,
Ҳар ону дақиқанинг
Чин муждаси юрагим!
Бутун жисмим даъватин
Этайин букун баён,
Не мақсаду орзум бор,
Бўлсинким сенга аён:
Йўлиқса кафтдек силлиқ,
Узга текислаган йўл,
Ундама мени асло
Бўлса-да бахт нури мўл.
Бировлар очган йўлдан
Борсам чекмай машаққат,
Инсонлик номим ҳаққи,
Лозиммас менга у бахт.
Биров мушкулин сезсанг,
Сира юзинг ўгирма,
Ғийбат, ҳасад куйига
Етаклама, югурма.
Барча дўст бўлганларнинг
Қалбини билиб ёндош.
Нопокдан покни фарқлаб,
Айлагин сўнгра йўлдош.
Не иш қилсанг умримда
Тортиқ бўлсин элимга,
Миннат, кибру ҳаводан
Солмагин из дилимга.

Бу талаб, илтимосим,
Бажармасанг, эй юрак,
Сўнгра, майли, розиман,
Менга эмассан керак!

МЕҲРИ БУЛОҚ ОДАМЛАР

Туғилиб, кўз очган кунимдан буён,
Мен учун ҳамиша бир жону жаҳон.
Бирингиз у ёну бирингиз бу ён —
Бўлиб келган, меҳри булоқ одамлар!

Тақдирим миллион тақдирга пайванд,
Шуурим сизлардан доим баҳраманд,
Ёш авлод сафида бўлдим бир
фарзанд —
Наҳрингиздан, қалби қайноқ, одамлар!

Яқиндан кўрсатган нурли уфқ йўлин,
Қамолга етишнинг кенг, тўлиқ йўлин,
Садоқат, чин вафо, асл ишқ йўлин,
Бахтим учун сизсиз маёқ, одамлар!

Меҳрингиз тафтидан қалбим тўлқинлаб,
Шеър машқ этганим чоғда дадиллаб,
Назмим бўш бўлса-да сиз доим
қўллаб —
Учқунимни қилган чироқ, одамлар!

Я П Р О Қ Л А Р

Тароватли эди япроқлар бирам,
Ниш урган чоғида, баҳор фаслида.
Дарахтни келинчак қилиб безатган
Япроқлар эди-да, дўстим, аслида.

Жазирама кунлар бошланиб аста,
Олов пуркаганда осмондан қуёш,
Бизларни офтобдан тўсиб оҳиста,
Шу япроқлар турган эди силкиб бош.

Одамлар, биз учун машаққат чекиб,
Унинг нафис юзи бўлди заъфарон.
Бугун шамол ўйнар дарахтдан тўкиб,
У эса баҳорни эслайди ҳамон.

ШИВАЛАР ЁМҒИР

(Манзара)

Эрингандай аста шивалар ёмғир,
Япроқлар сукутда, тутгандай қулоқ.
Қўчада-болалар қийқириғи, бир —
Томонда қалдирғоч чуғури бу чоғ.
Намиққан енгил ел тупроқ, ўт-ўлан
Бўйини келтириб димоққа тутди.
Шалаббо бўлмай деб жадаллик билан,
Ўнг-сўлга боқмайин йўловчи ўтди.
Тўккач сўнгги ёшин, дам олай андек
Деган каби булут кетди сурилиб.
Меҳри тошиб она сийна тутгандек,
Нуриин сочи қуёш борлиққа кулиб.

Биз совет шоирлари — миллионлаб китобхонларнинг талабчан нигоҳи ва ташна қалбини сезиб туриб ёзадиган бахтиёр шоирлармиз. Китоблар, шу жумладан, шеър мажмуалари неча ўн минг нусха босилади, лекин яхши шеър бўлса бу ҳол етмайди. Не бахтки, шеърларингни кутувчилар борлигини ҳис қиласан. Улар ниҳоятда талабчан, уларга шеърни манзур қилиш қийин. Улар ниҳоятда ҳассос.

ЗУЛФИЯ

Хайрулло СУЛАЙМОНОВ

1952 йили Сирдарё областининг Гулистон районидан туғилган. Касби — ўқитувчи.

ТУНДАГИ ЎЙЛАР

Сафоли тун фалак бўйлаб кезар сайёра-сайёра,
Кўзинг юлдуз эрур тундек сочинг тим қора-тим
қора.

Фалак сайрига чиқмабди тўлин ой ҳам недир боис,
Хижолатдир кўринмоқдан пари рухсора-рухсора.

Сўлим боғлар аро саф-саф бўлиб гуллар иноат-ла,
Пойингга бош урар қўйсанг қадам гулзора-гулзора.

Силаб гул баргини ногоҳ номин кўрсанг
ажабланма,
Тўкибдир ошиғинг булбул ёшин фаввора-фаввора.

Ўқиркан ишқ китобини қилурман андалибдан
рашк,
Деса аччиқланиб дўстлар қўй эй бечора-бечора.

Қўй энди ишқни тарк эт деб насиҳат этса гар
носих
Дилимда ишқ ўти оташ олур тобора-тобора.

Кўнгулни очди Хайрулло деб ишқимни қабул айла,
Қи рад этсанг ёрай бошим уриб девора-девора.

Й И Р О Қ

Қанча шаффоф бўлса ҳам тош асли гавҳардан
йироқ,
Тунда ёғду сочди фонус, лекин анвардан йироқ.

Турфа рангли ип тикилса бир қатим зар ўрнига,
Дийдаларни шод этолмас, чунки у зардан йироқ.

Бор аро гуллар лабидан бол сўролмасдан ари,
Ҳеч қачон бол тўплай олмас шаҳду-шакардан
йироқ.

Андалиб ҳам шавқи бирлан савтини соз айламас,
Ултириб тилло қафасда турфа гуллардан
йироқ.

Истагим Хайрулло доим бизга ёр бўлсин висол,
Тушмасин ёр биздан айру, биз-чи дилбардан
йироқ.

БОҒДА ХУШ АТРИН СОЧИБ

Боғда хуш атрин сочиб гул нав ниҳол бирлан
яшар,
Мавж ила тўлқин уриб анҳор зилол бирлан яшар.

Истасам васлингни мен лаб тишлабон ор
этмагил,
Не илож ошиқ эли завқи висол бирлан яшар.

Во ажаб севгим менга филдек қаноат бердики,
Дил қушим таскин олиб бир дона хол бирлан
яшар.

Бу кўнгил ҳукмингдадур султон эсанг қилгил
карам,
Уйлаким ҳоқон эли адлу камол бирлан яшар.

Истагим бизни кўриб ушлаб яқо айтсин рақиб,
Нобакор шундай ажиб соҳиб жамол бирлан яшар.

Уйламай Хайрулло васл этсам умид айб
этмагил,
Ухламай шому саҳар шоир хаёл бирлан яшар.

Д Ў С Т Л А Р И М

Дўстларим, сизлар менинг битмас, туганмас
давлатим,
Сизга боғлиқдир не тонг бошимда неки қисматим.

Ой, қуёш йўлдошисиз кезмас фазо буржида ер
Қолмагай дермиш менинг осмонда қадр
қимматим.

Мен учун душвор эрур аҳбобсиз ўтган лаҳзалар,
Субҳидам тундек қаро узлатда ортгай меҳнатим.

Сиз қадам қўйган замон кундек чароғон кечалар
Бу десам ёлғони йўқ сизларки аъло зийнатим.

Бахш этар сизнинг сўзингиз хаста кўнгилга шифо
Тингласам барҳам топар жисмимда дарду
зиллатим.

Эрта-кеч айлай адо гар этсангиз мендан талаб
Бахтиёрман бўлса гар сизларга манзур хизматим.

Шайнингизда шеър битиб Хайрулло тинмай мадҳ
этай,
Ҳар замон йўқлаб қолиб бўлсангиз оқшом
улфатим.

М А Ж Н У Н Т О Л

Не боиским эгар бошин хаёлчан сувга мажнунтол,
Қўрар гўёки сирли туш кетиб уйқуга мажнунтол.

Ажаб сув узра соч ёзгай қуёшдан юз буриб
мутлоқ,
Зилолин рашк этар балки ажаб ёғдуга мажнунтол.

Паноҳинг севгига маскан дебон келганда
ошиқлар,
Тўлибдир теграси хандон хушхон кулгуга
мажнунтол.

Унут бўлгай паноҳида фироқлар, дарди
ҳижронлар,
Тонг эрмас чек қўяр мутлоқ шу кун қайғуга
мажнунтол.

Саодат кулса Хайрулло қошинга дилбарим
бирлан,
Келурман шул сабаб тўлди дилим орзуга
мажнунтол.

БАҲОР АЙЁМИДА

Ваҳ не хуш орастадур олам баҳор айёмида,
Сабзалар атрига маст одам баҳор айёмида.

Истадим қилмоқни мен дўстлар билан айшу тараб,
Турфа қуш бирлан бўлиб ҳамдам баҳор айёмида.

Баҳс этиб тўрғай билан булбул, тузиб савти наво,
Айласа ишқ заҳмига малҳам баҳор айёмида.

Истамас суҳбатни ким гул юзли бир дилбар билан,
Боғда гул сайрин этиб хуррам баҳор айёмида.

Мен сари йўқлаб келинг аҳбоб эли вақт топсангиз,
Сиз учун ҳардам очиқ кулбам баҳор айёмида.

Майлига Хайрулло дўст бирлан ширин суҳбат
қуриб,
Ҳисларинг дафтарга бит сен ҳам баҳор айёмида.

Темур УБАЙДУЛЛО

1946 йили Тошкент областининг Тошкент райониде туғилган. «Гулхан» журнали редакциясида ишлайди.

ЎГИЛ МОНОЛОГИ

Дадам йўлга чиқди саҳарда,
Мен хархаша қилдим одатий:
— Олиб келинг менга бир тойчоқ,
Чопқир бўлсин, бўлсин қаноти.

Дадам ўпиб менинг пешонамдан,
— Омон қайтсам,— деди,— болажон.
Гар қайтмасам сен нишонамсан,
Мендан ўзинг тойчоқ қоласан.

Тўрт йил кутдим келар тойчоқ деб,
Алдаб кетди дер эдим отам.
Соғинардим, жуда соғинардим.
Кетмасмиди тойчоқ демасам.

Онам гоҳи йиғласа пинҳон,
Ажабланиб ўйлаб кетардим.
Тойчоқ топиш қийинми шунча?
Билсам, бошқа нарса айтардим.

Тойчоқ кутиб кўзим тўрт эди,
Онам эса кутар эди хат.
Қунлар ўтар оқарар сочи.
Ажинлари бўлар қатма-қат.

Энг охири м'ен қилдим тавба
Қайтинг дедим дадажонимга.

Тойчоқ керак эмас, дадажон,
Дадажоним, қайтинг ёнимга.

Кириб келди дадам бир оқшом,
Соч-соқоли қировдек оппоқ.
Мен отилдим дарҳол бағрига
Сўрамадим қани деб тойчоқ.

Сўрамадим,
Упдим чўпиллатиб,
Дийдор эди энди муддао.
Сўрамадим...
Отам елкасида
Келтирганди озод бир дунё!

МЕН АЙТГАН ҚЎШИҚ

Кўзларингда ёшларинг пинҳон
Соғинганда бўлиб нигорон,
Қалбинг тепса висол деб чунон
Уша, ўша мен айтган қўшиқ!

Кеча-кундуз мени ўйласанг
Хаёл суриб, сира тўймасанг.
Сочинг силаб еллар куйласа,
Уша, ўша мен айтган қўшиқ!

Яшнаб кетса ўнг билан сўллар
Яшил кийса адирлар, чўллар.
Бўй таратса ораста гуллар
Уша, ўша мен айтган қўшиқ!

Улкам олтин кийган фурсатда
Далалар оқ бўлса албатта,
Тўлиб кетса боғлар шарбатга
Уша, ўша мен айтган қўшиқ!

Шод яшасанг, қувноқ умрбод,
Орзуларинг бўлсалар бунёд.
Бахтли, тотли туюлса ҳаёт
Уша, ўша мен айтган қўшиқ.

С Е Н С И З

Хайриддин Салоҳга

Табиат маскандир куйга, қўшиққа,
Шарқираган сувлар оқади сенсиз.
Қиличини уриб булут-бўшлиққа,
Оловли чақмоқлар чақади сенсиз.

Шивирлар муҳаббат ҳақида боғлар,
Гул ҳидин уфуриб навбаҳор чоғлар.
Бошлари ярқироқ савлатли тоғлар,
Бағрига дўстларинг чиқади сенсиз.

Ариқлар бўйида гуркирар ялпиз,
Димоққа уради ажойиб бир ис.
Йигитлар кўксини кўринган ҳар қиз
Ўтли туйғу ила ёқади сенсиз.

Гўзалдир юртимнинг қучоғи, гўзал,
Ҳар чаман, ҳар гули биттадан ғазал.
Ватанни севмоқлик меросдир азал,
Оҳулар водийга боқади сенсиз.

Гуллади сен шеърга солган бодомлар,
Кўз тутар йўлингга саҳарлар, шомлар.
Ширин суҳбатингга интиқ одамлар,
Шеърларингга чечаклар тақади сенсиз.

Билим ўзи мияга куйилиб келмайди. Кўз нурларингиз бадалига, бедорлик, қунт ва жонбозлик бадалига келадиган бебаҳо ва эзгу гавҳар бу! Ўқимишли бўлинг, болаларим! Нодондан қочинг, нодонлик ҳамиша чалкашлик. Замон қадрига, бахт қадрига етинг... Халқимизнинг эртанги куни, келажаги, умидисиз, болаларим. Эртанги куннинг мухандислари, кимёгарлари, тупроқшунослари, табиатчилари, машинасозлари, етук қаламкашлари, алломалари, фазогирлари, қисқаси, ўқимишли қурувчилари, Ленин асрининг чинакам билагон кишилари бўлинг.

МИРТЕМИР

Фарид УСМОНОВ

1947 йили Андижонда туғилган. Касби — ўқитувчи.

Ҳ А Ё Т

Айт, ҳаёт недур? Ҳаёт
шодлик демак ҳам ғам
демак,
Бу ҳаёт шодлик билан
қайғу билан ўктам демак.
Тинчи йўқ; тинчитмагай,
инжитмагай, ранжитмагай,
Дўсти содиқдур азал
ҳамкор демак, ҳамдам
демак.
Кўргали кўзларга ранг,
тинглаш учун оҳанг, ҳаёт.
Бор чирой тимсолидур
нур ҳам демак, куй ҳам
демак.
Май эрурки бу ҳаёт,
бу майга ҳеч дил қонмагай,
Май тўла рангин қадаҳ
бил, сен яшар олам демак.
Лаб қачон урдим ҳаёт
жомига, эҳ мастонаман,
Завқ-шавқ кўнглимдадур —
мен бахтиёр одам демак.
Эй Фарид, бордур қуёш,
бордур бу ер, бордур ҳаво,
Бу азиз неъмат — яшаш
оламда мустаҳкам демак.

УЛУҒ ОДАМ

Сен муҳаббатсан, вафосан
 энг ширин дамсан менга,
Дил узолмасман ҳаётсан —
 нурли оламсан менга.
Мен сени билгум азиз деб
 бир умр ардоқлагум,
Чунки сен ҳам мен кабисан
 мендек одамсан менга.
Бу ҳаёт қонунидир, бу
 бор экан жисмимда жон,
Гоҳи шодликсан, қувончсан
 гоҳида ғамсан менга.
Қайнагай меҳринг булоғи,
 ҳимматинг дунё қадар,
Яхши хислатларни берган
 шоҳи Ҳотамсан менга.
Илк муаллим деб танийман
 эй буюк Инсон сени,
Ишқни ўргатган ўзингсан
 илми бардамсан менга,
Эй улуғ Одам, Фарид чин
 таърифинг минг ёзса оз,
Сен яшашсан, сен ҳаётсан
 нурли оламсан менга.

ЧАЛҒУЧИГА

Куй сели кўнглимга торинг
 торларидан оқади,
Билмадим бу дилга мунгли
 куй нечундур ёқади.
Чал, азизим, сен «Муножот»
 деб аталган куйни чал,
Негаки кўнглимни кўпроқ
 бу куйинг чанқотади.
Сипқорай куй бодасидан
 сел бўлиб, дарё бўлиб,
Эрка, нозиқ ҳисларимни
 куй сели уйғотади
Майли оҳанг нола қилсин,
 нола қилсин тўлғаниб,
Чунки чалғу дилда ётган
 қайғуни тарқотади.

Қайта-қайта тўхтамай чал
толмасин ҳеч қўлларинг,
Мен учун бир дона бу куй
мингта куйга тотади.
Эй Фарид, чолғучи бўлсин
сернавороқ негаки,
Куй аталган севги дарди
дилда пинҳон ётади.

ЖАНГЧИЛАР ХОТИРАСИГА

Дўстларим, ҳушёр бўлайлик
жангда ўлганлар ҳақи,
Гулдай очилмай, очилмай
барча сўлганлар ҳақи.
Дўстларим, оламга ҳушёрлик
билан боқмоқ керак,
Бизни деб, бизларни деб ул
жангда бўлганлар ҳақи.
Ёд этингиз, қаҳрамонлар
номини такрор этинг,
Жангда бўлганлар ҳақи,
жанггоҳда бўлганлар ҳақи.
Бош эгиб, сақлаб сукут
тингланг сукунат ноласин,
Қаршингизда тош тимсолида
турганлар ҳақи.
Термулинг МАНГУ оловга,
термулинг дейман шу дам,
Жанг олов бўлган олов
бағрида куйганлар ҳақи!
Дўстларим, тинчлик йўлида
доимо собит бўлинг,
Бизни деб, бизларни деб ул
жангда ўлганлар ҳақи,
жангда бўлганлар ҳақи!

Қ А Д А М

Дўст тутиб хонамга қўйса
дўстгинам танҳо қадам,
Дўст тутиб келганча бўлғай
дўст билан дунё қадам.
Мен-ку бир дўстимни кутсам
қанча кутгай мени,
Дўст бўлур бегоналар ҳам
бўлса гар пайдо қадам,
Қирма кўнгил кўчасига
тушмасин шаънингга доғ,
Эй йигит, йўлдан адашма
қўймагин бежо қадам.
Қўй қадам, дўстона бўлсин
дил очиб остонага,
Токи айтсин соҳиби уй
қўйди ул ошно қадам.
Эй Фарид, дўстлик қадамнинг
ўлчовига тенг эмас,
Бил, топар дўстлик туфайли
қадр ила маъно қадам.

А Р М О Н

Кўп нарса йўқотдим, кўп нарса топдим,
Топганим боғлиқдир сенга, онажон.
Обру ҳам, иззат ҳам бугун сенга ёр,
Орзунгдан ҳам ортиқ бахтлиман, ишон,
Фақат сен армонсан дилда, онажон.

Уқиш деб, юмуш деб сени қийнардим,
Улғайгач улғайиб ташвишларим ҳам.
Барини малолсиз елкангга олдинг,
Мана зое эмас, мен бахтда бекам,
Фақат сен армонсан дилда, онажон.

Дўстларим бор бугун бари бир олам,
Ҳар бири бергусиз, асл, чин инсон.
Меҳрлари уммон, қалблари дарё,
Зарра ҳам чекишга беришмас имкон,
Фақат сен армонсан дилда, онажон.

Кўп нарсалар топдим истагандан ҳам,
Лекин йўқотганим туюлар кўпроқ.
Ҳа, сени йўқотдим, сени йўқотдим,
Мен учун инсон йўқ сендан буюкроқ,
Фақат сен армонсан дилда, онажон.

ДЕНГИЗДА ҚАЙИҚ

Денгизда тинчгина сузарди қайиқ,
Эшкакчим сен эдинг борардик хушҳол.
Ногоҳ бўрон турди, қутурди тўлқин,
Ва сен кучдан қолиб тўхтадинг беҳол.
Ўйлардинг: курашдан чекиндим бир
зум,

У ўзга қайиққа интилса керак.
Мен эса ўйлардим: чарчоқ ўткинчи,
Ундан ўзга менга эшолмас эшкак.
Ўзга бир эшкакчи қайиққа чорлар,
Дейди: Кел, соҳилга етказгум омон,
Сен маъюс боқасан илтижо билан.
Боқиянинг юракка бахш этар дармон,
Эшкакни қўлимга оламан шошиб.
Олга интиламиз аввалгидек соз,
Қутурган бўрон ҳам, ўзга эшкакчи.
Орқада қолади. Биз бахтга пешвоз.

Соҳилга шошамиз, соҳилимизга,
Сен эшкак эшасан қалбингда тилак.
Биламан, сендаги чарчоқ ўткинчи,
Сендан ўзга менга эшолмас эшкак.

УЗУН-УЗУН ЙЎЛЛАРИМ

Орзуларим — бир чўққидир, пастдаман,
Минг интилмай кўринмайди адоғи
Қояларга тирмашаман чўққи деб,
Аллалайди унинг ширин ардоғи,
Орзу йўли бунча узун бўлмаса.

Орзуларим бир туйғуга туташдир,
О, нега ҳам шу йигитга қайрилдим.
Шу туйғу деб самон бўлди юзларим
Кута-кута тоқатимдан айрилдим
Севги йўли бунча узун бўлмаса.

Сал юртимдан узоқлашсам бўлди бас,
Ватан ишқи соғинчларга ўрайди.
Йўлга чиқиб шошиб қолгум юртимга,
Соғинч, мени ўз ҳолимга қўймайди.
Висол йўли бунча узун бўлмаса.

Узун-узун йўллар адо бўлмайди,
Умрим оти учиб борар бетиним.
Юрак қурғур йўлдан сира безмайди,
Чўққигача етармикан бор умрим
Инсон умри бунча қисқа бўлмаса.

ИНСОН УЧУН ЯШАЙДИ ИНСОН

Ҳаёт — улкан денгиз мен эса томчи,
Баъзан суйса баъзан итқитар тўлқин.
Қимнингдир қўлидан тутаман шунда,
Сачраб қумликларга сингмаслик учун.

Қимнидир ака деб қимнидир сингил,
Дўстлар орттираман жуда бесаноқ.

Улардан садоқат меҳр кутаман,
Шу тахлит яшайман бўлиб дўст-иноқ.

Бировин оғирин қиламан енгил,
Бировин дардига бўламан дармон.
Аслида яшайман мен шулар учун,
Улар-чи, мени деб куяр бегумон.

Ҳа, ҳаёт дегани шу бўлса керак,
Шуларсиз йўқолгум бир томчисимон.
Танҳо яшамоқлик кимга ҳам керак
Шундай, инсон учун яшаркан инсон.

Дарахт экдим, умидим катта,
Орзуларим билмас ниҳоя.
Лоақал у бирор инсонга,
Келажакда наф берса зора.

У кун сайин юксалсин, лекин,
Униб, ўсмай қуриб қолмасин.
Юксак орзум — бешик бўлсин-у
Лекин, асло тобут бўлмасин.

Бургут боласини учирма қилгандан кейин уни ерга қў-
нишга қўймай, тобора кўкка кўтарилишга мажбур этаркан.
Биз ҳам ёш ёзувчиларимизни худди шундай йўл билан тар-
биялаб, фақат чўққиларни кўзлашга ўргатишимиз керакки,
оқибатда улардан ҳақиқий бургутлар чиқсин.

Михаил ШОЛОХОВ

1. Қарши чўлига инсон қадами етди.

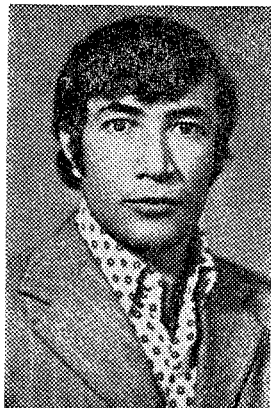

2. Чўлқуварларнинг янги оиласи пайдо бўлди.

3. Қарши чўли пахтазор бўстонга айланмоқда.

УСМОН ҚУЧҚОРОВ

1953 йилда Шофирконда туғилди. Тошкент Давлат университетини тугатгач, Ғафур Ғулوم номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида ишляпти.

Умрларнинг ўлчовига
Қуёш сабаб, Ер сабаб.
Гоҳо мамнун, гоҳо ғамгин
Кун санаймиз битталаб.
Шараф сенга, фараҳли тун,
Шуъладор кун, сенга шон.
Тинмас олам, бугунидан
Талпинар эрта томон.

Осмон туши — юлдузчалар
Лип-лип бўлмоқда адо.
Қуёш уфқда найза санчиб
Тиклади ҳарир ўтов.
Ногоҳ тоғда паррон тошнинг
Сукунатни туртгани —
Қоинотда сурон солиб
Олиб келар эртани.

Қора шамол, қора совуқ,
Қарсиллар ҳаво оғир.
Нигоҳлардан яхлаган қиш
Қачон бўлади охир?!
Эҳ, бойчечак — худди умид —
Тошлоқ маскан — қор таги.
Қуёшнинг бир тизим нури
Элтар уни эртага.

Булутларни чок-чок йиртиб
Заминга қўл чўзган нур,
Эй, чўққида тўнглаб ётган
Уйқуларни бузган нур,
Сенми сабаб, ё борлиқнинг
Қонунлари шумиди,—
Ҳар томчида бугун ирмоқ,
Эрта уммон умиди.

Интиҳода давомлик бор,
Ибтидода — ҳаяжон.
То куртак ниш урмай туриб
Узилмас ҳеч бир хазон.
Заъфар боғда заъфар еллар
Дов-дарахтга бош урар,
Еллар боғни зангор-зангор
Эрталарга шоширар.

Турмуш ғами, дунё дарди
Толиқтирар кун бўйи.
Ором керак, ҳордиқ керак;
Ухлолмаймиз тун бўйи.
Чўлпон чиққан маҳал ғафлат
Бизлардан ғолиб келар,
Илингани бир дам киприк
Эртани олиб келар.

Саф камайиб, саф тўлади,
Туғилиш ҳам ўлим ҳақ.
Ортга қайтмас инсон, магар
Шошмас ўлимга мутлақ.

Шодлигини, дардларини
Эргаштириб ортига —
Умр бўйи инсон фақат
Шошиб яшар эртага...

Сенга асраб келдим йигирма уч йил —
Бир осмон — булутсиз, бир тонг —
бетуман.

Довуллар шиддати ухлаган, гофил
Уммон асраб келдим — осуда уммон.

Ахир, олиб келдим қонимда судраб —
Ун тўққиз ёшинга бермаклик учун —
Фарҳоднинг қонидан бир қатра қудрат,
Мажнуннинг қонидан бир томчи жунун.

Фақат сен бепарво, фақат сен бефарқ.
Толе танламоқдан толмайсан, гулим.
Ахир мангу эмас бу камол, бу барқ —
Ун тўққиз ёшингда қолмайсан, гулим.

Қарагин, довуллар бош урар кўкка,
Қарагин, уммоним турар хатарда.
Фарҳод, Мажнун руҳи руҳимда йўқдай,
Қарагин, кўк юзин тутмоқда парда.

Мендан ёнишларни, сендан ғурурни,
Вақт олиб чопмоқда қайгадир бебош.
Қарагин, кутмоқда сени йигирма
Ва мени бешафқат йигирма тўрт ёш...

МАОБИТДАГИ МУСА ЖАЛИЛ МАКТУБИ

Оҳ, темир панжара тилкалар ойни,
Оҳ, темир панжара, нурни парчалар.
Орқага қайтмоққа йўл йўқ, оғайни,
Ватанга қайтмоқ...
Оҳ, темир панжара...

Биламан, ҳаётим таҳдид, хатарда,
Сабот-ку йўлларда қолмагай ҳориб.

Довулда жонсарак паноҳ ахтарган
Йўловчи қисмати мен учун ғариб.

Ботирнинг маслаги бўлмас ярадор,
Қўрқоққа ватандир ҳамиша жони.
Ахир ким кечирар бизни, биродар,
Бемаслак қолдирсак жон деб, дунёни?!

Қай шаҳид яшашдан юзини бурган,
Қайси мард тупроқни қучган беармон?
Парвозга шайланиб ночор пат урган
Ярадор бургутга тутмагил осон.

Тириклик маъноси — тирикчиликмас;
Инсонга юзма-юз келаркан ажал,
Амаллаб саломат қолмоқлик эмас —
Баъзида зафарни ўлим этар ҳал.

Етиб боролмасман музаффар кунга,
Кўм-кўк чироқларга кўзим тушмайди.
Не ажаб, изтироб ҳаловатимга,
Не ажаб, нафратим ишққа ўхшайди.

Ҳаётни ўйладим гоҳ шод, гоҳ ғамгин,
Англадим; то қотмай томирларда қон —
Бор йўллар тошланиб ташланса ҳамки,
Қурашга қолади бир парча имкон.

Мен — ўша имконман, самандар қўшиқ,
Ўлим мазмунидан топдим янгилик.
Қесилган умримда завол билмас ишқ,
Қесилган умримда муҳри мангулик...

Оҳ, темир панжара тилкалар ойни,
Оҳ, темир панжара нурни парчалар.
Орқага қайтиш йўқ энди, оғайни,
Ватанга қайтиш...
Эҳ, темир панжара...

□

Тоҳир ҚАҲҲОРОВ

1953 йили Наманганда туғилган. Республика радио эшиттириш ва телевидение Давлат Комитетида ишлайди.

БУЛБУЛ ХОНИШИ

— Осида ойдинлик ҳокимлигида
Қулоққа чалинган ненинг товуши?
— Ойдин кечаларнинг сокинлигида
Қимнидир ахтарар булбул хониши...
Биз ўтган йилларни беади хазон,
Азон қировлари ёпдилар парда,
Ниҳон бир фаслга ишқ бўлди пинҳон,
Туйғулар тарқалди энгил ҳовурдай...
Ўйладим: «Бу ишқ ҳам тугади, тамом!»
Аммо қутулмоқ йўқ ҳеч хотиротдан —
Йироқ бир сайёра ёғдусисимон
Ҳали ҳам чеҳрангиз сақланур ёдда...
Афсунгар хаёллар сири билан ман
Бахтиёр сезаман ўзимни такрор
Ҳамда беихтиёр умид қиламан
Дийдор кўришмоқни Сиз билан бир
бор!..
...Ойдин кечаларнинг сокинлигида
Қимнидир ахтарар булбул хониши.

Кулиб туриб, аввал, қанд бердилар.
Бола севиб қолди ҳаммани.
Кулиб туриб, сўнгроқ, панд бердилар,
Ургатдилар гина, таъмани.
Аста нуратдилар тушунчани,
Кулиб туриб тутдилар шароб,

Кейин соддадил дўст ишончини,
Кулиб туриб, этдилар сароб.
Охир фақат кескин ранглар қолди —
Фаслин ўзгартди рух чамани.
У ҳам, ниҳоят, англаб олди
«Севиб бўлмаслигин ҳаммани»¹

Асал рангига ғарқ бўлди фасл.
Ширин хаёлларга тўлди юрак.
Масъуд нигоҳларни этиб асир,
Порлоқ хиёбонлар чорлаб турар!..
Осмон рангли
сувлар ойнасида
Рухсорини кўрар паришон Куз.
Оқшом ўқир сокин бир қасида...
Тун шамоли кўкка сочар юлдуз...
Мунча тиниқ бу куз кечалари,
Бундай ойдин дамлар такрор бўлмас!
Кўнглим, юр, шудрингзор ўтлоқ сари —
Бу юлдузлар ер-кўкка такрор тўлмас!..
Гўзаллик
ҳамиша бетакрордир.
Бетакрордир умр дақиқалари.
Кўнгил, бу фаслингга севги ёрдир,
Порлоқ куз кечалари сингари!..

Менинг осмонимнинг қувноқ нурлари,
Сочилинг, сочилинг ёрнинг сочига!
Бош эгиб табассум айласин пари,
Бош эгиб борайин унинг қошига.
Бепоён боғимнинг
хандон гуллари,
Фаришта барглари, шивирланг сиз ҳам,
Токи ғафлат босган севги қуллари
Кўзғалиб, ишқ изҳор этсинлар бу дам!
Бу дам
шўх ирмоқлар оқур жўш уриб,
Тўш уриб, лаб босур қирғоқ тошига...
Бу дам ирмоқларга мен ҳам қўшилиб,
Жўш уриб борурман ёрнинг қошига!

¹ В. Незвал сатри.

БАҲОР ОСМОНИ

Осудадир баҳорий осмон,
Утиб борар булутлар равон,
Абадият ичра бу макон,
Сен ҳам бунда, эй юрак, қувон!

Толиқтирар осуда сабо,
Қалдира, ҳей, момақалди роқ!
Яқинлашиб келар интиҳо —
Емғир ёғар шўх, ўйинқароқ!..

Йўлакларда югуради сув,
Чуқурларда жимирлар ҳалқоб,
Яшнаб ётар ўтлоқлар — сулув,
Далаларда — гўзал интиҳоб!

Емғирдан сўнг нурлар пайғоми
Боғлар аро қуйилар равон...
Эй, абадий фараҳлар жоми —
Юрак, сен ҳам жавлон ур, қувон!

Шабада

қанотли шаршарадир,
У келтирар бор беғубор мусаффоликни,
Олиб кетар дилимиздан бор хафаликни.
Шабада

қанотли шаршарадир,
Чўмилтирар бизларни у гул, тошлар
каби —
Шудрингларда чўкиб ётган қуёшлар
каби!

Шабада

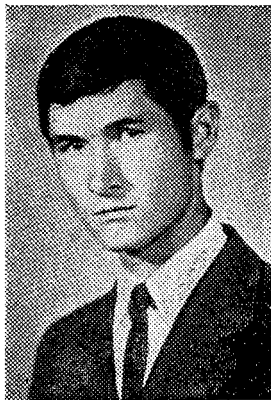
қанотли шаршарадир,
Қалбларимиз қучоғига кириб ҳар сабоқ,
Қатъийлик ва жўшқинликдан беради
сабоқ.

Шабада

қанотли шаршарадир,
Мабодо у синдирса ҳам қанотимизни,
Қанот бўлар ўзи — олиб учади бизни!..
Шабада

қанотли
шаршарадир!

Рустам ҒАНИЕВ

1952 йили Жиззах областининг Ғаллаорол районида туғилган. Касби — қурувчи.

МЕНИНГ ЁРУҒ ЮЛДУЗИМ

Бизга ҳеч парво қилмай йиллар ўтиб кетмоқда,
Сал кам чорак асрга етиб қолди ёшимиз.
Неки ният қилмайлик, қўлларимиз етмоқда,
Бу муборак замондан кўкда бизнинг бошимиз.
Лекин ҳали армонлар кўпдир, билмайди тўзим,
Сенинг ўзинг мададкор бўл, менинг ёруғ юлдузим!

Ҳали дунё жумбоғин сирларига етмадим,
Ҳали кўчат кўкартиб, чўлни чаман этмадим,
Боболарнинг қабрига дастлаб гул элтмадим,
Ҳали она халқимга лойиқ дoston битмадим,
Умидларнинг мавжида ҳали армондир сўзим,
Сен ўзинг мададкор бўл, менинг ёруғ юлдузим!

Томиримда қон жўшар: сўздан чаман айласам,
Бежилов дунёни ҳам шу бўстонга бойласам,
Арғумоқлар уюридан энг чопқирин сайласам,
Авлодимнинг булбулидай бу чаманда сайрасам,
Қон нима, фиғон нима билмаса кеч-кундузим,
Сен ўзинг мададкор бўл, менинг ёруғ юлдузим!

Сен эзулик осмонидан ҳар доим нур сочавер,
Офтобни соғинганнинг кўзига дур сочавер,
Жаҳолатнинг бағридан сомон йўлини очавер,
Эй, менинг бахт юлдузим, ҳамиша шан қучавер,
Бу замон осмонида танти сирдошим ўзинг,
Ҳамиша мададкорим менинг ёруғ юлдузим!

СИНФДОШЛАРИМГА

Ер ҳам тинмай айланиб, меҳвари теграсида,
Сахий султонлигини ошкора этса қуёш.
Йиллар ўтиб учрашсак, дўстларнинг чеҳрасида
Шундай оташ ёнарми, айтгил ўзинг, синфдош?!
Мақтаб бўсағасидан учиб полопон мисол,
Турфа хил чаманлардан бахтимизни изладик.
Не-не жумбоқ қошида ҳайратда қолдик беҳол,
Бироқ дўстлар жам бўлиб истиқболни кўзладик.
Ҳаёт учун шiorдир асли ойнинг қиёси —
Ўн беш кун зулмат эрса, ўн беш кун ёруғ жаҳон.
Шу қутлуғ Ватанимнинг омон бўлса зиёси
Келажак орзулари билмагай фасли хазон.
Мана, ўтиб кетибди болалик онларимиз,
Турналардай нолали қанот қоқиб кетибди.
Ишбилармон дарғадай биз бошқарган кемамиз
Энди сўнгсиз уммоннинг қучоғига етибди.
Бунда довул-бўронлар ҳайқирар тиним билмай,
Ўркач-ўркач тўлқинлар қилмоқ бўлар имтиҳон,
Бизнинг мағрур кемамиз сузмоқда писанд қилмай,
Қанча ранги ўзгариб қутурган сари уммон.
Мен бир қўшиқ шайдоси, бу кун илҳом асира,
Мағрур кема умрига излагайман нурли йўл.
Уткинчи туманларга тутқич бермайин сира,
Дўстлигимиз кемаси, курашларда омон бўл!

Бир дарё мавжида юрагим,
Жуфт қирғоқ — ўнг томон, сўл томон.
Қай соҳил мен учун кераги?
Олдинда бетиним бир уммон.

Хаёлим иплари кўп чигал,
Керакдир учини топмоғим.
Уйларим учини топсам гар
Билардим қай томон чопмоғим.

Серғалва дунёнинг барини
Ушламоқ қасдида юрагим.
Ким тинглар сероҳанг зорини,
Бир дотор аслида юрагим.

Хамдардим қўлимдан тортади,
Лабида беғубор табассум,
Олдимда ғамзалар отади,
Бир дилбар ишвали кўз сузиб.

Биламан, барини биламан,
Шу сабаб ўйларим оғирдир.
Ўз-ўзим бағримни тиламан,
Юрагим оғрийди, оғрийди...

Бир дарё мавжида юрагим,
Жуфт қирғоқ — ўнг томон, сўл томон.
Қай соҳил мен учун кераги?
Олдинда бетиним бир уммон.

ДЕВОР СОАТИ

(ҳазил)

Қўлларини кесганлар унинг,
Оёқ деган бўлмаган насиб.
Қўрсатсин деб бизга ҳунарин,
Уй тўрига қўйганлар осиб.

Торгина уй унга кенг дунё,
Фарёдида уйқулар тўзар.
Тақдирига бефарқдай гўё,
Бир филофда умрин ўтказар.

Даkki ейди агар юрмаса,
Луғатида биргина сўзи.
Кулоғидан бураб турмаса,
Айтолмайди шуни ҳам ўзи...

□

Юрагимда ҳасратим кўп,
Балким айта олмасман.
Қўлингизда шеърим кўриб
Сира ҳайрон қолмасман.
Гоҳ ўтмишга бошлар хаёл,
Гоҳ иқболга бошлагай.
Шу йўлларда у эҳтимол
Қаламим тарашлагай.

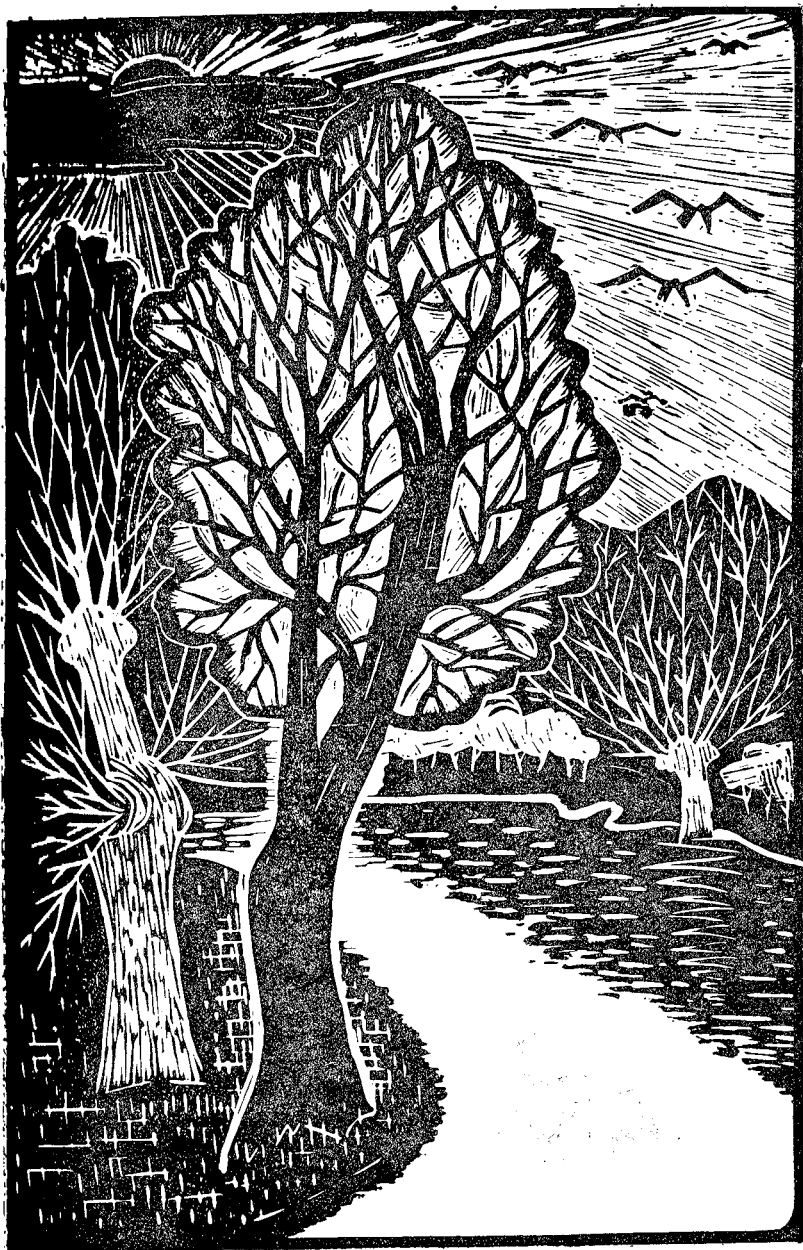
Умр ўтар, йўқ ибтидо,
Олдиндадир интиҳо.
Юртим учун жоним фидо,—
Бошқа йўқдир муддао.
Эҳтимолки, шеърларимнинг
Ҳар ким завқин туймагай.
Лекин бир бор яшагандан
Бўлмас экан куйламай.

Ёшлар билан ишлашда адабиёт ва санъатнинг тажриба-
ли устозлари зиммасига катта масъулият тушади. Улар мун-
сиб ўринбосарларни тарбиялаш, ёш талантларга оталарча ғам-
хўрлик кўрсатиб, уларни вояга етказиш, ўзларидаги бой таж-
рибани бериш, профессионал маҳоратларини ўстиришга ҳар
тарафлама ёрдам беришдан манфаатдор бўлишлари лозим.

Ш а р о ф РАШИДОВ

ЁШЛИК МУШОИРАСИ

Э. Валиев «Кўклам табассуми»

ОКТАБРЬ БЕРГАН БАХТ

I

Афсоналар, нақлларда —
Куйланган бахт қуши
Ҳали мурғак ақлларда —
Ҳйланган бахт қуши.
Тилдан тилга, дилдан дилга —
Қўчган бахт қуши,
Йилдан йилга, элдан элга —
Учган бахт қуши —
Қимлар сенга ташна эди,
Қўрсам ушлай деб?!!
Қимлар сенга ошно эди —
Вақтим хушлай деб?!!!
Ҳумо қушин ошиёнин —
Излаган қанча,
Топа олмай ўртаб жонин
Бўзлаган қанча?!!

II

Бахт қайларда? Тилсимдами,
Очилурми ҳеч?
Ё тонгдаги насимдами,
Сочилурми ҳеч?!
Ё қочганми беркинганми —
Тоғлар ортига?
Ё абадий чекинганми —
Зоғлар юртига?!
Аср оша, насл оша
Шу нола ҳар чоқ.
Лек сўроққа жаҳон ,башар —
Жавобга муштоқ!

III

Зулмат, хўрлик бузғинларга
Тик боқди — Ленин,
Қонхўр, золим қузғунларга
Ут ёқди — Ленин!
Ҳар мақсадинг — шууринга
Партия йўлдош.
Ҳар жанговар шиоринга
Дарға у қуёш.
Октябрнинг саҳарига
Йўғрилди бахтим,
Октябрнинг наҳорига
Туғилди бахтим.
Жон октябрь, бахт қушимин
Қўндирдинг бошга.
Обод этдинг турмушимин,
Тенгсан қуёшга!
Номинг билан курашганинг
Бағри бутундир.
Номинг билан қир ошганинг
Дасти узундир.
Дўстлик ипи сен туфайли
Узилмас асло,
Тупроғимга ғаним қўли
Чўзилмас асло.
Октябрим! Берган бахтинг
Офтобга монанд,
Байроғингни жаҳон ақли
Қўтарур баланд.

На з и р ж о н БАРАКЛИЕВ

ВАТАН

Ватан деган сўзни англаган кундан,
Она деб билганман Ўзбекистонни.
Кўзим қорасидай асрашим шундан,
Озод, ҳур диёрим жаннат-маконни.

Ўтмишда ўтдилар не-не султонлар,
Жанг билан бир-бирин юртини босиб.
Фарёд чекиб ўтди Машраб, Хайёмлар,
Эркин ёр шу кунлар этмади насиб.
Улар орзу қилган бахтли замонда,
Бизлар яшаяпмиз шукрона айтиб.
Фарёд чекмас ҳеч ким бизнинг Ватанда,
Яшаяпмиз ҳаётнинг лаззатин тотиб.
Оддий кунлар ўтар байрамга ўхшаб,
Тўкин дастурхонлар мунтазир бизга.
Бугун учиб борса инсон не ажаб,
Улуғбек орзуси-олис юлдузга.
Ҳар сиқим тупроғинг муқаддас менга,
Ҳар битта гиёҳинг ўпаман суйиб.
Алишмам тупроғинг ҳатто олтинга,
Яшаяпман Ватаним меҳрингни туйиб.

И б р о ҳ и м АЗИМБОЕВ

ЮРАГИМДА ҚУЁШ

Менинг юрагимда қуёш куйлаётир,
Куйлаётир масрур, куйлаётир шан.
Қалбим чашмалардай тинмай сўйлаётир,
Дилга шуур бўлиб сингаркан Ватан.

Хаёлим уфқида оқармоқда тонглар —
Тонг нурида куртак уйғонаётир.
Тугаб бораётир барги хазонларим —
Қайта яшилликка чулғанаётир.

Майсани ўпаман лабларимга қўйиб,
Кўкламнинг хуш исин симирмоқ-ку бахт.
Бас, завқ, дардим дилга қўёлмам сиғдириб,
Мен юрагим ёниб куйламоғим шарт!

Юрагимда қуёш, қуёш куйлаётир!

Н а з и р а ЙЎЛДОШЕВА

МУҲАББАТ ГУЛШАНИ

Дуру гавҳарга монандмас муҳаббатнинг қиёси
У виждон сингари покдир шу важдан интиҳоси
йўқ,
йўқ.

Керакдир эҳтиёт айлаш ҳамиша ёт назарлардан,
Заминдай барқарор мангу бу туйғунинг адоси
йўқ.

Шу кўйга мубтало бўлган керак умрини тикмоғи,
Эмас осон қутулмоғи, агарчи, подшоси йўқ.

Фидоси бўлса арзийди бу шундай қутлуғ остопа,
У дардмандга шифо бўлғай тўзимсизга давоси
йўқ.

Муҳаббат танламас мавсум: у олам умридек
боқий,
Қўнолмас беқарор булбул у бир гулмас бақоси
йўқ.

Адашгай кирса ким нопок ҳавас водийси деб
ўйлаб,
Билиб қўйсин унинг бундай қаро қалбга зиёси
йўқ.

Тиланди деб уни маддоҳ — қаландарга тутиб
бўлмас,
У олтинмас, у соф имон, у бир ўқдир хатоси йўқ.

Муҳаббат гулшанин кўрмай ҳасадгўйлар адо
бўлсин,
Муҳаббатсиз кишин, Комил, улуғ бир муддаоси
йўқ.

К о м и л Ж У Р А Е В

ДОСТОНГА ЁЗ

(Эркин Воҳидов ғазалига мухаммас)

Сен магар ошиқ эсанг ишқ сиррини давронга ёз,
Ҳар сўзинг машъал қилу гўё қизил карвонга ёз,
Ақлу идрок ишлату лекин ҳисобсиз сонга ёз,
Кел, муҳаббат лаззатин таъриф этиб достонга ёз,
Турфа гуллардан тикиб, ҳар байтини бўстонга ёз.

Бу кўнгилга ишқ сўзидан бошқа бир сўз ботмагай,
Ки муҳаббат сирли қудрат, ўйласанг тонг отмагай,
Шарҳ этиб ёзмоқ эсанг ҳатто сиёҳ ҳам қотмагай,
Севги назмига жаҳоннинг гулистони етмагай,
Нур қалам бирлан муҳаббат шарҳини осмонга ёз.

Сен ҳақим ҳозик бўлу тун кечалар изла гиёҳ,
Ҳам табиб бўл севгида то чекмасин ҳеч кимса оҳ,
Қалби қўринг-ла ёна бил ҳатто сезсин кўкда моҳ,
Таърифи ишқ дардига этгин юрак қонин сиёҳ,
Дилга ёз дилбар сўзин, жонон сўзини жонга ёз.

Ишқ иши мушқулу аммо қайғу бунёд этма кўп,
Вомиқу Қайс бўл ва лекин ўзни барбод этма кўп,
Бас хаёлинг бирла Кўҳжан тоғида дод этма кўп,
Дардни сен ҳар кимга айтиб оху фарёд этма кўп,
Куйса жонинг, жонажонинг, шавқи жон жононга
ёз.

То бу дам келдим яшаб Акбар вақт ўтган сайин,
Англадим мең нечасин ишқу муҳаббат деб қийин,
Баъзилар бебаҳра юргай судралиб элдан кейин,
Баҳрасиз олдида Эркин очма кўнгил дафтарин,
Неки ёзсанг дил сўзини англаган инсонга ёз.

А к б а р а л и И С М О И Л О В

Э Л Е Г И Я

(Назира)

Меҳрингга ташна кўзлар зиёсин ўлчаб бўлмас,
Кўксимда бодом гули осмонидай ҳайқирик.
Талибангманки, ҳаёт, эҳтирос чўгим сўнмас,
Бармоқдай қуш найи ҳам яшаш учун чақирик!
Ҳаслда ҳам, амалда уфқларга юрса ким,
Мадор бўлгин-у, унга эргаш дейди юрагим.

Нафрат-у, меҳримни гар этсам дафтарда иншо:
Лоқайдлар, сансоларлар билан йўқдир мурасам
Зотан асрим одамга тутган-ку улуғ Ишонч,
Дея идеалларга тарих чархин бурасан,
Одамман, Одам ишқи-дарди менинг улфатим
У дард ўзи қувончим, у дард оғир кулфатим.

Йироқ ва ёт шаҳарлар ҳали бўлар гузарим,
Ёш бошимни не савдо олар зуволасига
Пиширар қулоғимни онаи — ғамгузорим:
Муравватли бўл: қайиш, сен одам боласига!
Ичдан у тилак тилаб, яна эъзозлар ўғлин
Қаршимда ажаб дунё серишва-ю, сертўлқин...

М а д а м и н М А Т Қ А Р И М

Қ А Й И Ғ И М

Дарёда, оқимга тушгач қайғим,
Ногаҳон тўлқинлар бағрида қолди.
Гирдоблар тортади, ҳайрон қолдим
жим,

Оқибат юрагим аланга олди.
Гирдобга дедимки:— Муродингни
айт,—

Йўлчини синашми, талаш ё ўраш!
Дарёдан бир садо эшитдим шу пайт:
— Ҳаётнинг маъноси тинимсиз кураш!
Шер каби тўлқин-ла олишдим туриб,—
Ё хатар, ё зафар — олмайман ҳеч тин!
Машаққат остида истиқбол кўриб,
Интилгум кўтариб отса ҳам тўлқин!

Т е м у р Н О Р О В

Бир нафис ҳис солаётир табиат дилга бу дам,
Гўё яқин дўстларимнинг қуршовида турибман,
Бир гулхан ўт олаётир, олам яшнар тафтидан,
Чўққиларга чиқиб хушқол, ширии хаёл сурибман,
Сирлидир тоғлар бу кун.

Шода-шода марвариддан мунчоқ тақмоқчи ёмғир,
Дов-дарахтнинг ҳаммасини — безатмоқчи
келиндай.

Атир пуркаб сархуш этар ўйноқлаб шамол
фир-фир,
Гўё баҳор ҳам севингай келса менинг элимга.
Сирлидир боғлар бу кун.

Диқир-диқир сакрашади кўзичоқлар изма-из,
Наргис рақсга тушар, қамиш силкиниб чалганда
най.

Ариқларнинг бўйларидан ялтираб боқар ялпиз,
Табиатнинг юрагида тугёни бор ҳарқалай,
Сирли нигоҳлар бу кун.

Илхом тўла олам билан айтишайлик байт-барак,
Орзу қилиб далаларни яшартириш аҳдини.
Бугунги кун нашъасини дилларда туймак керак,
Яратайлик, биргаликда эркин меҳнат мадҳини,
Келинг, ҳамроҳлар бу кун.

З и ё д у л л а Н У Р М А Т О В

МАНГУЛИК

Қуёшдан узилган бир парча мисол,
Ҳайкаллар пойида оловли китоб.
Ана у ҳайкал-чи — келинчак беҳол,
Лаблари устида қотган бир хитоб:

«Сен кетдинг, Фарҳодим, ташлаб
 ҳижронга,
Кўзларим йўл қарар, дилимда армон.
Қалбимда сен ёққан ўша аланга,
Бугун у пойимда машъала ҳамон».

Қуёшдан узилган бир парча мисол,
Ҳайкаллар пойида алангали нур.
Ёнгандай ҳижронда оловли висол.
Ненидир ловуллаб, ловуллаб ўқир!

Аланга!
Оламнинг чексиз фарёди,
Она кўксидаги туганмас алам.
Оламини қоплайди онанинг доди:
— Кўзларим йўл қарар айланай болам!

Аланга!
Битилмай қолган бир мактуб,
Собир Раҳимовнинг кўксидаги қон.
Тўйчи Эрийгитдай ўзин унутиб,
Шу оппоқ тонгни берган ширин жон!

Аланга!
Нораста гўдак кўз ёши,
Онажон деган бир оташ калима.
Алексей Маресьев сабот бардоши,
Шаҳидлар ҳақида қўшиқ — жангнома!

Ҳайкаллар пойида алангали нур,
Оловли китобдир она-Ватанга.
Аланга уларга қасида ўқир,
Қасида ўқийди мангу аланга!

Ут кир РАҲМАТОВ

И Н Т И Л И Ш

Интиляпман жўшқин, мардона
Оппоқ ойдин уфқлар сари.
Уфқ узра бир нишон ана —
Шуъла берар юлдуз сингари.

Интиляпман унга бетиним
Бўлса ҳамки йироқ ва душвор.
Кураш билан кечмоқда куним,
Шуъласига бўлиб умидвор.

Бу нишонки — шеърият уфқи,
Кўп юлдузлар чақнаган маскан.
Юракда бор экан шеър ишқи
Мен ҳам уни қилгумдир макон.

Мейлижон СОДИРОВ

ТОҒЛАР ЧЎҚҚИНГИЗГА ЧИҚҚИМ КЕЛАДИ

Тоғлар!

Тоғлар!

Мағрур ва келбатли тоғлар,
Ҳей, сиз оғушига мени чорлаган,
Ҳей, сиз оқ қорлардан оппоқ порлаган,
Виқорли, салобатли тоғлар.
Бир зум чўққингизга чиққим келади,
Тоғлар, сеҳрингизни уққим келади.
Замин юзидаги бутун қабоҳатларни
ва яна кўп иллатларни
Олиб чиқиб,
Қоянгизга уриб,
абადий йўқ қилмоқ учун
Эркин қушлар мисоли
бағрингизга тўш урмоқ учун,
Тоғлар чўққингизга чиққим келади.
Сўнг шу чўққилар оша
юксак ва юксаклардан
Улкам жамолига боққим келади.
Мусаффо туйғулардан

Энг олий ҳислардан,
 эзгу-тилақлардан,
 Яралган қўшиқ бўлиб,
 покиза ишқ бўлиб,
 Зилол булоқ бўлиб,
 шўх ирмоқ бўлиб,
 Юксакликлар оша ҳайқириб,
 тўлиб,
 Сўнг
 Одамлар орасига оққим келади.
 Ҳам қирлар кўксига
 гул-чечаклар таққим келади.
 Бир зум чўққингизга чиққим келади,
 Тоғлар, сехрингизни уққим келади.

Маҳмуд ТОИРОВ

КУЛГАЙ

(ш о и р г а ж а в о б)

Агар ошиқлигим айтсам куйиб жону жаҳон ўртар.

М а ш р а б

Агар бахтдан калом айтсам, кўзимга кенг жаҳон
 кулгай,
 Йўлимда ҳар гиёҳ: майса, заминун осмон кулгай.
 Япроқлар ҳам чалиб қарсак, менинг бахтимни
 олқишлар,
 Очиб лаб ғунчалар хандон солиб бир шўх сурон
 кулгай.
 Севинчим ичга сиғмасдан, руҳим енгил мисоли
 қуш,
 Печа йил орзиқиб кутган бу бахт энди чунон
 кулгай.
 Севиб ҳамда севилганмиш, кўнгулда доғи ҳижрон
 йўқ,
 Бу толсынн ато этган менга ҳур бу замон
 кулгай.

Замонам қанчалар соз, вафо-ю бахтга
йўғрилган,
Фақат аҳдига ёрларга умрли ошиён қулгай.

Вафони қалбга жо этган Фаридангиз дилли кўн
шод,
Бу не бахтким, бутун олам, бутун аҳли жаҳон
кулгай.

Ф а р и д а У С М О И О В А

ТЎРТЛИКЛАР

Коинот — беҳаддир, коинот — азал,
Одам эса ундаги томчидир, ёшдир.
Аммо у нафосат қонуни ила
Дунёни ўзгартувчи буюк қуёшдир.

Умр — гулдир, асра, қилгил парвариш,
Тиллодек ардоқла дақиқасин ҳам.
Ўткинчи ҳавасга сарф этиб, сўнгра
Қалбингни эзмасин ҳасрат ила ғам.

Ҳаёт — дарё, доим оқиб туради,
Оқиб ўтма ундан мисли ожиз хас.
Инсон — яратади, инсон қуради,
Ҳаётда из қолдир инсонларга хос.

Тухмат бўлса гарчанд бировнинг касби,
Ҳасаддан ёғдирса таъна тошини.
Ҳаёт ўзи жазолаб бундайни асли —
Заҳар қилгай унинг ичган ошини.

Шеър — бу ҳикмат, шеър — юрак тори,
Шеърни ушоқ демагил зинҳор.
Сочилган ушоқларни териб,
Дониш бўлиб юрганлар ҳам бор.

К о м и л ж о н Қ У Л Ж О И О В

Х А Т О

Эски йил бизларга қилди мурувват,
Унинг ҳотамлиги тўлдирди хирмон.
Сахийлик бобида кам бўлмади ҳеч,
Ҳар йилгидан тўкин бўлди дастурхон.

Аммо, дўстлар, мундоқ ўйлаб қаралса,
Ундап битта қўнол хато ўтибди.
Қилган саховати эвазига у
Умримиз нарчасни олиб кетибди.

Ботиржон ҒОЗИЕВ

Н А С Р

Қ. Алиев «Революция номи билан»

Эрмат АЛИ

1952 йили Тошкент областининг Пискент районида туғилган. Район маданият бўлимида ишлайди.

КАПТАРЛАР

Новча, қош-кўзи қоп-қора, солдат формасидаги йигит «Волга»дан тушди-ю, шошиб-пишиб чамадонини олиб сири кўчган, эски дарвоза сари юрди. Мийиғида кулиб турган жингалак соч, мўйловли шофёр:

— Хой, хой оқаси, шошмай туринг,— деди.— Шаҳардан бекорга келмадим-ку. Мен чақираман. Суюнчини олай-да, мундоқ.

Соҳибназар кулди. Ўзини орқароқ олиб, унга йўл берди.

— Нима деб чақирай, ука? Адангизнинг отлари нимаиди?

— Дадам йўқлар...— Йигитнинг ранги бир хил бўлиб кетди.— Онам борлар. Отлари Бувраз.

Шофёр нима қиларини билмай қолди. Сўнг чақира бошлади.

— Бувраз опа! Ҳо...

Дарвозанинг бир қаноти очилиб, чаккасига райҳон қистирган, бундой ранг, истараси иссиқ бир аёл пайдо бўлди.

— Суюнчи беринг, опажон! Ўғлингизни олиб келдим. Жа зўр йиғит бўлган ўзиям.

— Нималар деяпсиз, ука? Қанақа ўғлим? Менинг уч қизим бор, холос...

Соҳибназар нотаниш аёлнинг товушини эшитиб, дарвоза олдини келди. Уни таниёлмади.

— Ахир бу... бизнинг уй-ку...— йигит довдираб қолди.

— Укажон адашибсиз. Ахир...— деди аёл.— Отингиз Соҳибназарми? Ё худо! Она деган ҳам шунчалик беғам бўладими-а. Юришлар, уйга кирайлик.

У йигитларни уйга бошлади. Жимжитликдан юраги орқага тортиб кетган Соҳибназар ҳовлиқиб яна сўради.

— Айтинг, опа, уйдагиларга нима бўлган?

— Хотиржам бўлинг, ўғлим. Ҳаммалари соғ-саломат.

Соҳибназар ҳам, шофёр ҳам бу сирли жумбоқдан ҳайрон эдилар.

Уй жиҳозлари бегона, негадир ҳовли ўртасидаги ўрик қирқиб ташланганди. Катта уйга иккита италянча дераза қўйилиб, мовий рангга бўялган. Хув, каптар уяси. Атиги олтита қолибди. Қолганига нима бўлдикин?

Ўғлим, хавотирланаверманг. Онангиз ҳам, укаларингиз ҳам омон, — деди аёл пиёлада чой узатаркан. — Фақат улар қишлоққа кўчиб кетишган. Бу ҳовлини биз сотиб олдик.

Соҳибназар оғир хўрсинди. Қўзларида ёш ғилтиллади. Бу уй унга қадрдон эди. Отаси ҳам, онаси ҳам шу ерда оламдан ўтишган. Ҳозир унинг миёсига бир фикр урилди: «Ўғай, ўғайлигини қилар экан-да».

— Биз бораёлик, она.

Йигит яна каптарларга қаради. Уй бекаси сўз қотди.

— Укангиз олиб кетувди. Яна қайтиб келишди жониворлар. Ўрганиб қолишган-да, бу ерга.

Улар дарвоза сари юришаркан, аёл:

— Ҳой, ўғлим, тўхтанг, — деди. — Уйларни ремонт қилаётганда бир сурат топиб олувдим. Сизники бўлса керак. Ушани олиб чиқиб берайин.

Уй бекаси қогозга ўроғлиқ суратни олиб чиқди. Соҳибназарга узатаркан, ачинган оҳангда деди:

— Онангиз кўчиб кетишганини сизга хат қилмадимми-а? Тавба, қандай беғамикин у.

— Учегиз қишлоғига кўчиб кетишди, денг. Майли, раҳмат опажон.

Соҳибназар машинада бораркан, хаёлга толди. Қўлидаги суратига тикилди. Борган йили йўллаганди. «Азиз онажонимга эсдалик учун» деб ёзилган ёлуви суркалиб кетибди, сурат хиралашган, доғ босиб ётибди.

— Хафа бўлаверманг, ука, — юпатди шофёр. — Балки зарурат юзасидан кўчиб кетишгандир.

— Зарурат юзасидан бўлса менга хат ёзишмайдим. Ахир уй опамнинг номиди эмас-ку. Сотишга ҳақи йўқ эди.

Машина айқириб оқаётган канал кўпригидан ўтгач, қуюқ дарахтзор ортдан учта бир-биридан баланд қизғиш тепа кўринди. Эҳтимол ўтлари қовжираб қолганидан қизил кўринаётгандир. Балки тупроғи қизилди.

Қишлоққа кириб борадиган йўлнинг иккала чети ҳам олмазор. Эндигина ҳосилга кирган дарахтлар орасига ғўза экилган, бироқ ниҳоллар қалин ўтлар ичида, ташналикдан сўлиб қолганди.

— Тўхтатинг-чи, ака. Анови кишидан сўрайлик, опамнинг уйини балки кўрсатиб берар.

— Хув, кўришиб турган қизил тунукали том, — деди тиззасини эшакнинг қорнига тираб айилни тортаётган мўйсафид машина эшигидан калласини чиқариб турган шофёрга.

Улар машинадан икки қанотли, нақшинкор дарвоза олдида тушишди. Соҳибназар тўғри кириб боришга ийманди. Бу ердаги аллақандай бегоналик уни остона ҳатлашдан қайтарди. Шу пайт қўшни уйдан йиртиқ майка-турси кийган, юзини яра-чақа босган бир болакай чиқиб қолди.

— Ҳой, жиян. Мана бу уйдан биронтасини чақириб бермайсанми?— деди Соҳибназар илтимос оҳангида.— Бола унга қараб турди да.

— Битта ойденингизни беясизми?— деди.

— Ҳа, бераман,— деди у мийиғида куларкан.— Бор, айтиб чиқ, оғайни.

— Аввал бейингда,— деди бола кўзларини ўйнатиб.

Соҳибназар кўксидаги значоклардан бирини олиб болакайга узатди. У ёнгоқ арчиганиданми, хина қўйганга ўхшаш кафтини тутди.

Орадан икки-уч минут ўтар-ўтмас ҳалиги бола бир аёлни эргани тириб чиқди.

— Менга ойдан бейдия.

— Қим?

— Уша солдат-да.

Соҳибназар таниди. Бу ўғай онаси Бувраз эди. Онанинг кўзи солдатга тушди-ю, дафъатан уни қучиб, бошқа оналардек йиғламади. Саросимали лаҳзалардан сўнгина у ўғли сари талпинди.

— Эсон-омон келдингми, ўғлим.

Ҳар қандай фарзандни онанинг илиқ қучоғи эритади, айниқса бир неча йиллик айрилиқдан кейин учрашса. Соҳибназарнинг кўзларига ёш келди.

— Қани ичкарига кирайлик.

Улар қишлоққа хос кенг ҳовлига киришди. Тўрда олти хонали бўлса керак, ҳашамдор уй. Олма, ўрик кўп.

Бувраз йигитларни сада тагидаги нашқинкор, катта каравотга ўтқизди. Ҳол-аҳвол сўради. Соҳибназар шоша-пиша сўради:

— Укаларим қаерда?

— Мардон бозорда. Пича мева-чева олиб боришувди.

— Эрдон-чи?

— Эрдонми? Ҳм-м... Биласизми, у анча зеҳли бола. Болалар уйига бердик. У ерда ўқиб, ўрганиб...

Она нимагадир уни сизлаб гапирарди. Бу Соҳибназарга ёқмади. У ҳамма нарсага тушунди. Дастёрчилик унинг қўлидан келмайди. Мардон эса югуриб-елиб ишлайверади.

Бувраз ниманидир айтмоқчи бўлар, лекин гапиролмасди.

— Мен кетай бўлмасам,— ўрнидан қўзғалди шофёр.— Кеч бўлиб қолди.

— Нима ҳам дердик. Раҳмат сизга...

Соҳибназар онасининг совуқ муомаласига лол қолди. Илгари дала си борлигида бундай эмасди-ку. Шофёр ўрнидан тураётганда йиғин онасига тикилди.

У шофёрга бирорта тўн кийгазар, деб ўйлаганди. Йўқ, бундай бўлмади. У билан совуққина хайрлашди.

— Ака, раҳмат сизга. Анча овора бўлдингиз-да,— Соҳибназар тилик сўм узатди кўчага чиқишганда.— Оз бўлса ҳам кўп ўрнида кўрсиз-да.

Шофёр унга қараб ғалати кулди.

— Ука, мен розиман. Қунигизга яратарсиз. Хафа бўлмангиз, онангиз совуқроқ эканлар. Мен ўғай она қўлида ўсганман. Лекин у

тиваяга теги аёл эди. Сиз билан биз йигит кишилармиз. Яхшилик ерда қолмас. Ҳм-м... Тўйинингиз алоқатга айтинг. Уйинга жа устаман.— «Волга» етиб келиш кўтарно Соҳибназардан узоқлашди.

□

Соҳибназар қариштира бир оз ёйбошлади-ю, ҳориганиданми, ҳадеб ҳадеб сураиверганиданми кўзи ялғинди. У туш кўрди. Узининг онаси Маҳбуба ҳола: «Укаларининг нега сарсон қилиб қўйдинг? Сенга ишониб танилаб кетувдим. Мана, даданг ҳам ортимдан етиб келдилар. Ёлғиз қолганилар, сенигиз» дермиш.

Аважонлар тўнғир тўнғир гаплашишарди. Йигит кўзини очолмасди. Онажонининг ишдорига тўймоқчи эди. Кимдир бақирди. Соҳибназарнинг онаси тўе чўчигандай ғойиб бўлди. Узи эса уйғонди.

Нега барроғи ялғиндан қуруқ қолгандай чопганинча келавердиш? Ҳали танича соғда қилиш мумкин эди, галварс!

Акам! Аким келибдилар. Эски қўшнимиз айтди. Қаердалар?

Нима деб валдираяпсан, зумраша!

Соҳибназар оёғига бирор нарса кийишни унутиб укаси сари югурди.

Ука! Мардонжон! Мардонжон!

Ава! Акажон...

Соҳибназар озиб-тўзиб бир қучоқ суякка айланган укасини маҳкам қучоқлади. Укаси тўлиб кетди.

Кетмайсизми ака, энди кетмайсизми? ~~Кетмайсизми?~~

Нўқ, укажон кетмайман.

Мардон бевақт қаримсиқ бўлиб қолибди. Эндигина ўн иккига кирди я. Эсинда оқариб кетган йўл-йўл қўйлак, серямоқ тринка шим, оёғида жа чоки сўкилган кети...

Соҳибназар нарироқда икки қўлини белига тираб турган пакана, оиқди семиз, шляпа кийган кишини кўрди.

Ассалому алайкум. Сизга ким керак?

Менга? Ахир бу ўз... ўзимнинг уйим-ку!

Соҳибназар кутилмаганда титраб кетди. Вожаб! Онаси эрга тегибди-да! Бу ерга кўчиб келишлари бежиз эмас экан: йигитнинг хўрлиги келиб бошини эгди. Йўқ, «Мен сенларнинг дадангман» дегандай бақрайиб турган бу кимса билан сўрашгиси келмади.

Қайгадир чиқиб кетган Бувраз қайтиб келди. Афтидан эри келганини билиб, атайлаб чиқиб кетганди. Уларни қандай таништиришга боши қотган бўлса керак. Эҳтимол Соҳибназарнинг таънали нигоҳига бардош қилолмаслигини ўйлагандир.

Кечки овқат пайтида сўхтамди.

— Ҳм-м... стройбатда хизмат қилдим денг. Яхши, яхши. Ҳа айтгандай стройбатда хизмат қилганлар пул деганни роса қириб келишастир-а.

— Соҳибназар ҳам бўш баёвлардан эмас, дадаси.

Ёспирай! Бу онами, илонми-а? Бу эркалаши билан ундан нима таъма қиляпти экан. Тошкентдай жойдан ўғлини олиб келган шофёрга битта қийиқни раво кўрмаган бу хасис аёл нега сохта меҳрибонлик қилгани энди?

— Анча билан келдингизми, ўғлим?

— А? Нима?

— Бел бақувват бўлса керак, дейман. Уч тўрт минг билан келган дирсиз.

— Ҳа, бир оз пулим бор.

— Энди Соҳибназарни уйлантиришимиз керак. Раз бизнинг ўғил бўлгач...— отанинг юзига айёрона ифода балқиб кетди. Узини самимий тутишга уринар, ҳар замон-ҳар замонда Бувразга маъноли қараб қўярди. У шу содда солдатни алдаб-сулдаб тузоғига илинтирмоқчи эди. «Арслондай йигит,— кўнглидан ўтказди у.— Агар савдо-сотиқни ўрғатиб қўйсам борми, пул деган оқиб келаверади».

Эртасига Соҳибназар болалар уйига жўнади. У ердан Эрдонни олиб келди. Бола бечоранинг қувончи ичига сиғмас, акасининг ёнидан жинмасди.

Орадан бир неча кун ўтгач, Бувраз Соҳибназарни олдига ўтқазиб насиҳат қилди.

— Оиламизда тўнғич фарзандсиз. Отангиз сизнинг ташвишиңиздалар. Уша...— нимагадир у тутилиб қолди. Бошини эгиб ўтирган йигитни бир зум кузатди-да, гапида давом этди.— Армиядан олиб келган ўша пулингизни уларга берсангиз. Кассага қўймоқчийдилар. Эртаниндин сизни уйлантириб қўямиз. Узи қанча пул билан келгансиз?

— Икки минг сўм билан.

— Вой, тагин йўқотиб қўйманг...

— Ҳали келгани йўқ. Почтадан оламан.

Соҳибназарнинг аллақаери жизиллаб кетди. Гўё дармонсиз бемордай боши айланди. Яна кўзига паришон укалари кўринди-ю, ич-ичидан отилиб чиққан газабини босолмади.

— Уйимизни нега сотдингиз?

— А?

— Уйимизни нега сотдингиз, дейман. Ахир ота-онам чироғини бегоналар ёқиб ўтиришадими. Менга бир оғиз билдирмай нималар қилиб қўйдингиз?

— Нега? Укаларингиз рози бўлишган. Уларни боқиш, кийинтириш керакмиди? Отангиз (у бу сўзни атайлаб ҳижжалаб талаффуз қилди) каттагина полиз бригадири. Қовун-тарвузларнинг олди ўзимизники. Хуллас, даромадимиз дуруст, қийналмай яшаймиз. Энди сиз... Мардоннинг қўли савдо-сотиққа келишиб қолган. Ҳозирча «Москвич»имиз бор. Кейинроқ «Волга» қилиб олсак ажабмас.

Соҳибназарнинг қулоқлари остида Мардоннинг сўзлари жарағилади. «Уйимизни сотиб, бу ерга кўчиб келганимиздан кейин Рашид амаки (у отасини шундай атади) машина сотиб олди».

Соҳибназар эртасига эрталаб чиқиб кетганича кечқурун қайтиб келди. У ўйчан ҳолда эди. Ўғлининг район марказига кетганидан элбардор она унинг пул олиб келишини илҳақ бўлиб кутарди.

— Олиб келдингизми?

— Почтага бормадим. Ошна-оғайниларни кўриб, ишга кириш учун гаплашиб келдим.

— Ия, ишга кириб кетсангиз бу ёғи нима бўлади? Дадашнинг ма...

ишга гаплашиб қўювдилар. Тошкентга тарвуз олиб борасиз. Ҳозир тарвуз пул дейишяпти...

Соҳибназар ич-ичидан нафратланиб ўтирса-да, сездирмади. Бу оилада узоқ яшай олмаслигини ҳис қиларди. Бир синфдош дўстининг отаси қурилиш ташкилотларидан бирида бош инженер эди. Унга вазиятни тушунтирди. Бош инженер кўпни кўрган киши экан:

— Эртадан келавер,— деди,— икки хонали секция бўш турибди. Жойлашиб олгач, ишга чиқарсан.

Эрталаб Соҳибназар укаларини олиб, район марказига кўчиб кетишни айтганида Бувразнинг ранги оқариб кетди. «Ҳойнаҳой сотилган уйнинг пулини сўрайди, қонун унинг томонида», деб ўйлади.

— Сизларсиз мен қандай яшайман?— деди кўзига ёш олиб.

— Хотиржам бўлинг,— у нимагадир ойи деёлмади.— Уйимизнинг пулини сўрамайман. Токи виждонингиз сотишга ундабди... Эҳтимол сизни қийнаб қўйгандирман. Раҳмат, шунчалик...

Соҳибназар кўчиб келган секция учинчи қаватда. Эски ўйлари қафтдек кўриниб туради. Эрдон билан Мардон каптарларни олиб келиб, балконга уя қуриб беришди. Бироқ, улар кўп ўтмай учиб кетишди. Бу ҳол икки уч марта такрорланди. Буни Соҳибназарга айтганларида у:

— Эҳ, укажонларим,— деди.— У кабутарлар ўша гўшада дунёга келишган. Гарк этишолмайди у ерни. Майли, бу табаррук хонадонда ҳеч бўлмаса отамиз севган шу қушлар яшасин,— деди.

— Ана, ана каптарларим!— қичқирди қадрдон ўларидан кўтарилган қушларга қараб Эрдон. Ака-укалар осмонда рақс тушаётган каптарларни завқ билан томоша қилишди.

— Ҳа, бу сенинг каптарларинг,— деди Соҳибназар унинг офтобда куйган сочини силар экан.— Сенинг бахтиёр каптарларинг.— Шу тобда ўз гўшасида яшаётган қушларга ҳаваси келарди.

Ёзувчи бўладирган ҳар бир киши адабиётдаги оқим ва мактабларни яхши билиб олиши керак. Энг яхши ёзувчиларнинг асарларини бир неча қайталаб ўқиш зарур. Уқиганда ҳам ёзувчининг нима демоқчи эканини ва ўз фикрини қандай йўл билан ўқувчига англата олганини диққат қилиб суриштириб бориш керак.

Шундагина ёзувчилардан ҳунар ўрганиш мумкин.

А б д у л л а Қ О Д И Р И Й

Тошхўжа АКРОМОВ

Касби — режиссёр. Унинг «Шошмақом» асари Тошкентда ўтказилган Бутуниттифоқ телевизион фильмлар кўригида биринчи мукофотга сазовор бўлган.

И З З А

Суратга олаётган киномизнинг бўлажак эпизоди, яъни босмачилар талаб, ўт қўйиб кетган қишлоқчани суратга олиш учун жой танлаб, Шоҳимардондан Кўли Қуббон томон юрдик. Тоғ бағридан йўлдан бир чақиримча юрар-юрмас, олдинда карвонбоши бўлиб кетаётган постановкачи режиссёримиз машинасини тўхтатди. Одат бўйича орқада келаётган техник машиналар ҳам тўхташди. Режиссёр чап томондаги тоғ бағрига жойлашган чамаси ўн беш хонадонли қишлоқчани кўрсатиб:

— Мана бу биз учун атайлаб қурилган қишлоққа ўхшайди,— деди. Оператор машинадан аппаратларини олиб, ўрната бошлади.

Тўрт киши икки банкдан тутун чиқарадиган дори олиб, пастликдаги сой бўйига тушдик. Жилоланиб оқаётган шиша ранг сув шу қадар тоза эдики, унинг тубидаги майда тошлар ранг-баранг товланарди. Мен почаларимни шимарганча сувга тушдим. Сувнинг совуқлигидан баданим сесканиб кетди. Бошқалар ҳам кетимдан эргашиди. Қирғоққа яқинлашгач, сойга салом қилиб турган дўлана дарахтига осилиб, жўхориюялари ўриб олинган сайхонликка чиқдик. Сайхонлик гўё шахмат шаклида сон-саноксиз қоziқлар қоziб қўйилганга ўхшайди. Биз жўяклар орасидан уч юз метрча юриб, юқорига кўтарилдик ва қўқон арава сигадиган сертупроқ қишлоқ кўчасига чиқдик. Кўчада ҳеч ким кўринмади. Касбдошларим уйларнинг орқа орқа томонига ўтиб кетишди. Мен ҳам режиссёр тайинлаган ҳовли эшиги олдида тўхтадим. Эшикни қия очиб мўраладим. Чоғроқ ҳовлида бир туп жаноқи олма, биттагина лой томли уй ва унинг олдида ошхона вазифасини ўтайдиган шифтлари тутун исидан қорайиб кетган айвон кўринди. Шу пайт аёл кишининг:

— Қиринг! Қираверинг,— деган ёқимли овози эшитилди.

Тортинибгина ичкари кирдим.

Хона эшиги олдида қотмадан келган, истараси иссиқ, сочларига оқ оралаган аёл турарди. Эғнидаги чит қўйлаги кенг, оёғидаги махси-

сининг тагига чарм қопланиб, этик қилинган эди. Нимадан гап бошлашни билмай, бир дақиқа тараддулланиб қолдим.

Аёл ҳамон нурли бир табассум билан менга қараб турарди. Мен ўзимни қўлга олиб:

— Агар... мумкин бўлса... Рухсат берсангиз... уйингиздан тутун чиқарсам,— дедим.

Аёл аввалига кулди, кейин кулгиси бетитга таралиб жидидйлашди.

— Узи, нима гап?

Мен довдираб:

— Биласизми? Биз, киночилармиз қишлоғингизни босмачилар ўт қўйиб кетган қишлоқ қилиб, суратга олмоқчи эдик,— деб тушунтирдим.

Аёлнинг чеҳраси очилиб, юзига яна табассум югурди: «Ўзиям шундай бўлган, уйинг куйгурлар қишлоғимизга озмунча жабру жафо келтирмадими?! Майли, жоним билан розиман, хоҳлаган жойингиздан тутун чиқараверинг».

Мен уйнинг ён томонига ўтдим. Девор тагидаги ўн боғча келадиган жўхориюяларини суриб бўшаган жойга ўтирдим. Келишилгандек ҳавода кўк мушак кўринди. Мен гугурт чақиб банка копусулига ўт қўйдим. Буруқсаб тутун чиқа бошлади. Аёл ҳавога кўтарилаётган тутунни томоша қилиб ёнимга келиб, чўққайиб ўтирди.

У менга тўртта қизил олма узатди. Мен олмаларни ола туриб:

— Болаларингиз борми?— деб сўрадим.

Аёлнинг чеҳраси очилиб;

— Ҳа, икки ўғлим бор, уйлантирганман, биридан олти, иккинчидан беш набирам бор,— деди.

— Улар қаерда туришади?

— Янги ташкил этилган пахтакор колхозда.

Мен бу фариштадек аёлнинг ўз фарзандлари яшайдиган колхоз номини ҳам билмаганидан, улар билан бирга яшамаганидан, кичкинагина ҳовлисида ёлғиз қолиб кетганидан таажжубландим:

— Сиз... бу ерда бир ўзингизмисиз?

Аёлнинг икки қоши ўртасидаги ажинлари қуюқлашди.

— Тўқсон бешга кирган падари бўзрукворим борлар, ўша кишига қараб тураман,— деди.

Хаёлимдан шу ерда қишлоқда тўқсон беш йил яшаган киши эплаб тузукроқ, рисоладаги уй қуриб ололмабди-да, деган фикр ўтди. Аёл фикримни ўқиб олгандек:

— Ҳайрон бўлишингиз мумкин,— деди-да, қўли билан эллик қадамча наридаги пойдевори тошлар билан пишиқ қилиб ишланган бандачилик қилган бола турарди. Уни бўйи етгандан сўнг отам бош бўлиб уйлантирдилар. Ешлар яхши уйда туриши керак, бизларга бошпана бўлса бас, деб куёв билан келинга кўрғонимизни тортиқ қилдилар.

Бу ҳимматли отага ғойибона меҳрим ортди. Аёл яна гапини давом эттирди:

— Ўғилларим, бобом онламининг кўрки, давлати, олиб кетамиз деб кўп қисташди. Отам бўлсалар: «Тўқсон беш йиллик умрим шу ерда ўтди, бу ернинг роҳатини ҳам, азобини ҳам кўрдим, кетмайман», деб

туриб олдилар. Жуда кўп ялинишди, кўнмадилар. Охири ҳар ким қасрни обод қилса, ўша ер унга азиз, деб оқ фотиҳа бердилар. Ҳатто босмачилар келиб-кейтиб турганида ҳам, отам бизни Фарғонадаги қариндошлариникига олиб бориб, ўзлари қишлоқда турганлар. Укаларим ва эрим урушда ҳалок бўлишди. Тақдирга тан бердик. Отам бизларга қайта-қайта уқтириб, бутун умр туғилган қишлоқнингга яхшилик қилишинг керак, дейдилар. Қатта ўқишга киролмасдан келган, қўшнимиз Қоровойнинг ўгли, бир ойдан бери колхоз ишига бўйни ёр бермасдан, саланглаб юрган экан. Кеча отасининг олдида қаттиқ койиб, изза қилдилар. «Қимки боқимандалик қилса, қишлоқнинг душмани, меҳнати билан обод қилса дўсти», дедилар.

У киши, шу ерда туғилдим, мангулик уйқумни ҳам шу тупроқда оламан, дейдилар.

Аёл жим қолди.

— Бобо қасрдалар?

— Жўхориюя ўришга кетганлар.

Қитобларда букилмас, пўлат иродали одамлар ҳақида ўқиган эдим. Тақдирни қарангки, шундай одам билан бир қишлоқда, бир чақиримча жойда турибман. Кетгунимизга қадар албатта у нуроний ота билан учрашишга қарор қилдим.

Пақиллаган овоз эшитилди. Ҳавода қизил мушак кўринди. Бу суратга олиш тугаб, камеранинг ёнига йингилни белгиси эди. Урнимдан туриб, дориси ишлатилмаган иккинчи банкани кўлимга олдим. Аёл ҳам турди. Ҳовли эшиги томон йўл оларканман, аёл: «Вақтларинг бўлса, албатта келинглар, сизни меҳмон ҳам қилолмадим»,— деди.

— Хўп, хўп,— деганча кўчага чиқдим. Суҳбатимиз охирига етмагандек, негасир мен булар олдида қарздордек эдим.

Оқсоқолни тезроқ кўргим келди. Чанқадим. Эптикаиб, сой бўйига тушдим, муздек сувдан ҳовучлаб ичдим. Юқорига кинокамера ёнида турган постановкачи режиссёримиз олдига чиқдим:

— Ёнган қишлоқнинг ҳолати яхши-ку, бир нарса етишмаётганга ўхшайди. Шу... бир-икки боғ хашакми, шох-шаббами бўлсаю, камера олдида ёндириб, аланга берилса, ёнаётган қишлоқ яна ҳам даҳшатлироқ бўлиб кўринармиди дейман,— деб қолди режиссёримиз.

Ёдимга аёлнинг уйи ёнида боғ-боғ бўлиб турган жўхориюялар тушди.

— Ун минутда олиб келаман,— деб сой томон югуриб тушиб кетдим. Аёлнинг эшигини тарақлатиб очганча ичкари кирдим. Жаноқи олма тагида, жўхори сўтасидан донини ажратаётган аёл чўчиб ўгирилди. Қўполлик қилганим учун ичимда ўзимни койидим. Аёлнинг юзига табассум югуриб, ўрнидан турди.

— Суратга олиш учун, кинокамера олдида ёқишга, жўхориюя керак бўлиб қолди.

Аёл кулиб:

— Майли, ола қолинг,— деди.

Чопиб, уйнинг ёнига ўтдим. Тахлоғлиқ турган жўхориюядан дуч келган бир боғламини кўтариб аёлнинг олдига келдим. Пул узатдим.

— Керак эмас,— деди аёл ҳамон жилмайиб тураркан.

— Олинг... олаверинг.

— Шаҳрингизга борсам ҳовлигизда ўсган бир боғ ҳашагингизга ҳам пул оларкансиз-да,— деди аёл ранжиганини яширмай.

Мен турган жойимда қотиб қолдим. Унинг ўткир кўзларидан кўзимни ололмасдан, қўлимдаги пулни чўнтагимга солдим.

Тилим қотиб қолганга ўхшарди. Кечирим сўрашга ҳам мажолим етмади. Зўр-базўр бурилиб эшик томон юрдим. Оёқларим зил-замбил, ҳар бирига беш пулдан тош осиб қўйилгандек. Бир боғ жўхориюяни қўлтиқлаб остонадан базўр ҳатладим.

Бошимни ҳам қилганимча касбдошларим томон юрдим.

Қўлдош БЕКМИРЗА

Ушда туғилган. Касби — ўқитувчи.

Г А В Ҳ А Р

— Ҳалиям китоб ўқиб ўтирибсанми? Йиғиштир китобингни! Ундан нима фойда!.. Имтиҳонга тегишли китобга ўхшамайди. Ахир имтиҳон масаласини пишириб қўйдим-ку. Китоб одамни чалғитади. Китоб бошқа, ҳаёт бошқа. Рангингни сарғайтириб китоб ўқиганинг-ўқиган... отанга ўхшаб,— она ғудрай-ғудрай сумкачасини илгакка илиб, тўр халтадан қоғозга ўроғлиқ нарсаларни ола бошлади.

Китобдан бош кўтармаган қизига ғалати қараб, ғижинди.

— Манови бир кийимлик «олмос»ни Мадумар берди. Гавҳар ҳеч тушмай қўйди, дейди. Муомила қилишни билмайсан. Бир оғиз ширин гапириб қўйсанг, сиринг тўкилиб қолмайди. Яхши яшайман десанг, муомилани ўрган.

Пайпоғини ечаётиб ҳавасланиб бўлиқ болдирларини силаб қўйди. Атлас лозимини кия туриб болдирларига яна ҳам суқланди. Ойна олди-га бориб, ҳали тик ва бўлиқ кўкракларига мамнун тикилди.

Гавҳар ҳамон чурқ этмай ичкари уйга кирди-да, кийиниб чиқди.

— Ҳа, қаёққа?— деди онаси. Жавоб кутмай давом этди:— Лутфилло аканг соат тўртда институтда кутиб турадиган бўлувди. Сени ўқитувчилар билан таништириб қўяди.

— Узимам институтга кетяпман. Имтиҳонлар жадвали чиққан бўлса билиб келай,— деди ойнага қараб у ёқ-бу ёғини тузатаётган Гавҳар.

— Ойнага қараб ўзингни тузатганинг бекор. Бу билан чиройли бўлиб қолмайсан. Отанга ўхшаб тегманозик чиқдинг. Ички пардоз керак. Ички пардоз — яхши ейиш. Хотин кишида эт бўлиши керак. Чиройинг — этинг...— онаси Гавҳарнинг орқасидан жавраб қолди.

Гавҳар бундай гапларни онасидан биринчи марта эшитаётгани йўқ. Илгари парво қилмасди. Кейинги пайтларда онасининг бундай гапларини эшитганда, кўнглида аллақандай ғашлик сезадиган, ирkit нарсаларга тегиб кетаётгандай аъзойи бадани жунжикадиган бўлиб қолди.

Гавҳар отасини яхши билмасди. Почтальон алимент олиб келганда:

ёки онаси билан почтага бориб алимент олишган вақтларидагина отаси эсига тушарди. Онанинг гаплари, сифатлашлари, қарғишлари билан Гавҳарнинг назарида дунёда бевафо, бемеҳр ота тўртта бўлса, бири унинг отаси эди. Гавҳарнинг мурғак тасавурида бутун ярамасликлар, бутун ёвузликлардан таркиб топган отасининг тимсоли яратилган эди. Отасининг қиёфасини кўз олдига келтиролмасди. Унинг ўқитувчи эканини биларди. Шунингдек, бир воқеа босириқ тушдай ғира-шира кўз ўнгида гавдаланарди: Гавҳар уйда отаси билан қолган экан, чоғи. Қаттиқ-қаттиқ айтишувдан Гавҳар уйғониб кетди. Столда лампа ёқилди. Отасининг олдида дафтарлар. Онаси бўғилиб бақиради. Бу орада онаси бирдан столдаги қоғозларга чанг солиб, ерга отиб урди, кейин Гавҳарни кўтарганича нариги уйга олиб чиқиб кетди...

Эсини таниб, ертўладаги онасининг «отасидан оширган дунёси» — китобларни тита бошлагач, Гавҳар тасавуридаги бу қоп-қора тимсолга оқлик югура бошлади. Отаси келиб кетгандан кейин эса у ҳақдаги тасавурлари, тушунчаси тўс-тўс бўлиб кетди. Ёш ақли билан яхши одамда бўлиши керак, деб билган белгиларни отасида кўрди. Энди отасини ҳар дақиқада эслайди. Олис Хивага кетиш сабабини ахтарадиган бўлиб қолди.

У камлик кўрмай катта бўлди: истаган нарсасини кийди, истаган нарсасини сди. Онаси ёлчитиб ишлагани йўқ. Қачонлар аллақайга қатнайдиган автобусда кондуктор бўлиб ишлаган эди, кейин бирмунча вақт ресторанда буфетчилик қилди.

Отаси келиб кетгандан бери у билан хат ёзишиб туради. Отаси кейинги хатида, сиз энди катта бўлиб қолдингиз, деб кўп нарсаларни ёзбди. Узини қийнаб келаётган саволларга Гавҳар хатдан жавоб топгандай бўлди. Энди у кўп нарсаларнинг тагига ета бошлади...

Имтиҳонлар жадвали чиқибди. Уни кўриб турган эди, Мадаминов (Лутфилло акаси) келиб қолди.

— Салом, Гавҳархон! — Гавҳарнинг алигини кутмаёқ гапира кетди. — Мапа, имтиҳонлар жадвалини ҳам чиқариб қўйдик. Ҳадея опамдан айтиб юборгандим, яхши келибсиз. Кафедрага кирайлик-чи, — деди у ялтироқ сочларини силаб.

Кафедрада икки киши бор эди. Бири тўрдаги катта стол орқасида, бири ёнбошдаги стулларнинг бирида ўтирарди. Мадаминов стол ортидаги домланинг ёнбошига бориб, у билан паст товушда сўзлашди. Сўнг шляпасини олиб, катта сумкасини кўтарди.

— Мен... кетдим энди, Восит Бозорович, — деб Гавҳарни, чиқишга имо қилди.

Ташқарига чиқилгач, Мадаминов рўпарада турган зангори «Жигули»га томон юрди. Гавҳар ҳам беихтиёр эргашди. Мадаминов эпчиллик билан орқа эшикни очди. Гавҳар қаёққа деб сўрашни эп кўрмади, индамай ўтирди. Рулдаги киши қайрилиб ҳам қарамади. Олдинги ўрин бўш бўлишига қарамай, Мадаминов Гавҳарнинг ёнига ўтирди. Рулдаги одам Гавҳарнинг саломига жавоб ҳам қайтармай, лоқайдлик билан машинани юргизди.

Сўрамасдан, индамай чиқаверганига пушаймон еяётган Гавҳар безовталаниб сўради:

— Уйга борамизми, Лутфилло ака? Мен...

Мадаминов бунга жавобан маъноли ишшайди. Бу қарангачи дининг кўнгли бир шумлик сездди.

— Мени уйга ташлаб ўтинглар, илтимос.

— Ҳа, мунча хавотир бўласиз. Шошилманг,— деди Мадаминов товушига хотиржамлик оҳанги беришга тиришиб. Қизининг қўлидан тутди. Гавҳар қўлини силтаб тортиб олишнинг иложиши топа олмади.

— Иккинчи ётоқхонага борамиз...— деди Мадаминов даст ва бўғиқ овозда.

Гавҳарнинг безовталиги ортди. Ҳамон лоқайд бораётган шофёрга

— Шу ерда тушириб кетинг. У ёғига автобусда кета қолмади, деди.

Гавҳар тиззаси устида Мадаминовнинг қўлини сездди: машинадан сапчиб чиқиб кетгудай бўлди.

Гавҳар шофёрнинг кифтига туртиб:

— Тўхтатинг, тўхтатинг! Жон ака, тўхтатинг!— дерди, ёлвориб. Лоқайд бораётган шофёр энди Мадаминовга бир-икки қараб қўйдди.

Гавҳарнинг эшикни очишга уринаётганини кўриб:

— Иложи йўқ,— деди-да, машинага тормоз берди.

...Жон-пони чиқиб кетган Гавҳар автобусга чиқиб олганидан кейингина ўзига келди. Бирдан ўзини ёлғиз, ожизу ҳимоясиз сездди. Уикаси тўлди. Ичидан гупуриб келган фарёдни зўр билан босди. Автобусдагиларга юзини кўрсатмаслик учун ташқарига қаради. Қўлида бир даста газета ушлаган кўзойнакли киши дадасига ўхшаб кетди. Жисмига саррин бир нарса югуриб, юрагига мадор кирди.

Энтика-энтика уйга етиб келди-ю, ҳовлиқиб дарвозани итарди: берк. Тирқишдан қаради: ҳовлида таниш кажавали кўк мотоцикл турирди. Қизининг кўз ўнгига мотоцикл эгасининг олайган кўк кўзли қиниқизил башараси келди. Мотоцикл бу ҳовлига кўп марта кирган, аясини олиб кўп марта аллақайларга кетган...

Дарвоза олдида саросима ичида туриб қолди. Кетади. Дадасининг олдида кетади! Сумкачасини ушлади: йўл кирага яраша пули бор. Аясичи?! Кўзларга ёш қалқди. Энди бу ерда қололмайди. У орқасига кескин бурилди. Катта кўча томон чопиб кетди.

У М И Д

Қаёқдан ҳам учратди уни?! Анчадан бери кўрмаган эди. Шунинг учунми, хаёл кўзгусидан хийла четлашиб қолган экан. Нимага ўша кўчадан юрди? Юрмаганда, эҳтимол, яна анча вақт хотиржам кун ўтказармиди...

Уйлар гирдоби орасида келаётган Баҳридинов йўлдан қайрилиб, йўлка четидаги икки баҳайбат бақатерак орасига ўрнатилган харракка ўтирди. Юриш ўйларига халақит берди шекилли. Чунки йўл юриш унинг учун энг оғир жисмоний меҳнат эди: ёғоч оёқларини зўр билан силтаб кўтариб мўлжалга ташлаш ва айни пайтда бунга мувофиқ равишда чап қўлидаги ҳассага таяниш... Таёқни оёқлари орасига олди-да, бир қўли билан унга осилган ҳолда пешанасини унинг устига қўйди.

У анча кексайибди: чакка сочларининг оқи кўзга яққол ташланиб турибди, кўзлари ва мийқлари четдаги, бўйнидаги ажинлари қуюқлашибди. Кўзлари яна ҳам ичга ботиб кетибди, улар энди бурунгидай ишонч билан тийрак боқмайди; қандайдир ҳорғинлик билан бепарвороқ боқади, нурсиз нивоҳида умидсизлик булутларининг қўлкалари бор. Бу сафар саломлашиди, холос, бошқа ҳеч нарса демада. Сўраб-суриштириш тараддудланиб турувчи дудоқлари ҳаракатсиз ва қаттиқ қимтилган: сукут қилишга ҳукум этилибди шекилли улар. Баҳриддинов эса чўғ босиб тургандай ноқулай аҳволда ҳассаси билан ер чизиб туриб Қаноатхоннинг саломатлигини сўради ўғилларини суриштирди.

Бигиз пошнади туфлиларнинг қаттиқ тақ-туқидан Баҳриддинов ўзига келди. Рўпарасидан уч-тўрт аёл қўлтиқлашиб ўтиб кетди. У енгини қайириб соатига қаради: иш вақти ҳам яқинлашиб қолибди. Аста ўрнидан туриб, йўлга тушди. Айқаш-уйқаш бўлиб ётган савол-муаммолар миясини ғувуллатарди.

Иигирма уч йил бўлибди. Иигирма уч йилдан буён азият чекади. Бу сирни йигирма уч йилдан буён кўнглининг қат-қатида асрайди. Иигирма уч йилдирки, худди жипоятчидек мудом ўнғайсизлик, саросимаю мулзамликда яшаб келади. На кунда, на тунда ҳаловат бор...

У зинапоядан қийналиб кўтарилди-да, ойнавандли айвондан ўтиб катта хонага кирди. Қотиба ҳали келмабди. У хаёллар таъқиби остида ўнг томондаги эшикни очди. Кабинетга кириб, креслога ўтиргач, чуқур сўлиш олди. Календарь варақлади. Икки қўли билан бошини чангаллади. Нега ўша вақтда тўғриси айти қолмади? Афсуски, ўшанда Қаноатхоннинг ишонч билан боққан кўзлари, сўраб-суриштиришлари, икки норасида гўдакнинг ҳайрат билан мўлтираб боқишлари унинг тилини боғлаб қўйган эди-да. Бунинг устига, қандай қилиб «Абдувосил ўлган» дея оларди! Қайси тил, қайси журъат билан айти оларди бу сўзни! Фақат жанг майдонларидагина «ўлди» деб айтиш осон... Умрида бир марта ёлғончилик қилди, дили билан тилини айри тутди. Ушанда Баҳриддиновнинг ички кўкрак чўнтагида Абдувосил жон бераётиб ҳужжатлари билан олиб қўйишни илтимос қилган сурат ҳам турарди. Бу шахло кўз ёшига жувон — Қаноатхон, унинг икки норасида ўғлининг сурати эди. Баҳриддиновнинг кўкрагидаги сурат тегиб турган жой худди чўғ босилгандай жазиллаб кетганди ўшанда... Баҳриддинов ён дафтарини олди-да, ундаги суратга боқди. Сурат ўнгиб кетган: Болаларнинг кичиги, жувоннинг қўлида тургани, унга қаратилиб турган фотоаппаратнинг таъсиридан бўлса керак, ҳайрат ва ваҳимада қолган. Жувоннинг чап ёнида турган катта ўғил ёшига мувофиқ келмаган ўйчан. Шу асно ногоҳон телефон жиринглаб қолди. Баҳриддинов сесканиб кетди-да, трубкани олди... Дарров жойига қўйди: янглиш жиринглабди.

Кейинчалик Қаноатхон бедарак йўқолганлар бўйича тузилган махсус комитетга мурожаат қилиб Абдувосил ҳақида маълумот сўраганда, Баҳриддинов кўнгили учун, орада гумон туғилмаслиги учун, бу ишда Қаноатхонга кўмаклашган бўлади. Ушанда артистлик қилди, жуда нозик ва масъулиятли ролни бажарди у...

Кабинетга рухсат сўраб бош бухгалтер кирди-да, алланимага қўл қўйдириб чиқиб кетди. Кетидан инспектор кириб, қандайдир пенсио-

нернинг аризасини топширди. Унинг авзойидан ариза хусусида ҳозир гаплаша олмаслигини сизди шекилли, индамай чиқиб кетаверди. Баҳриддинов аризани ўқимасданоқ ойна тагига қистириб қўйди.

Узининг тирик қолганига гуноҳкордек Қаноатхон ва унинг ўғиллари олдида ўнғайсизланиб юради мудом. Шундай кунлар бўлганки, Баҳриддиновга бу сирнинг дастидан тирик қолиб яшаб юргани татимай ҳам кетган. Қаноатхон ва унинг ўғиллари билан тўқнаш келмаслик учун ҳатто узоқ жойларга бош олиб кетмоқчи ҳам бўлган... Нега кейинчалик пайтини топиб, ётиғи билан айтмади? Неча бор айтишга тараддуланди, неча бор оғиз жуфтлади... Лекин... Лекин журъати етмади. Хотини айтгандай, у ҳақиқатан ҳам журъатсиз, сусткаш... Ахир Қаноатхоннинг ёш умрига зомин бўлди-ку. Қим билади... Қим билади, ўз вақтида тўғриси айтганда, балки Қаноатхоннинг ҳаёти бошқа изга тушиб кетармиди. Увол бўлди, увол. Ҳақиқатни айтмай, ёлғончилик қилиб кўнгли тубида гўрига олиб кетадими бу сирни!.. Йўқ! У фалати шиддат билан ўрнидан турди. Деворга тираб қўйилган ҳассасини олди-да, худди шундай шиддат билан кабинетдан чиқди. У ташқарига чиқиб кетгач, орқасидан котиба ҳайрон бўлди: одатда, Баҳриддинов бирор ёққа борадиган бўлса, унга айтиб қўйгучи эди. Алфозидан узоқроққа отлангандай, кабинетни қулфламаганидан эса...

У қадамини секинлатди, тўхтади. Узини йўл четига олди. Хўш?.. Айтади... кейин-чи?.. Бундан нима фойда? Кеч бўлди энди. Узини азобдан соқит қилмоқчимиз? Узи учун ҳаловат яратмоқчимиз? Қаноатхон ва унинг ўғилларининг умидини шарт узмоқчимиз, кўкка совурмоқчимиз? Қандай ҳадди-ҳаққи бор бунга? «Дунёни боумид!» деганлар. Майли. Қаноатхон ва ўғиллари умид қилаверсинлар! Умид билан, гарчи у жуда заиф бўлса ҳам, умид билан яшасинлар! Шундан яшаш осон бўлади.

Баҳриддинов қаддини ростлаб изига қайтди.

Инсон ўз ишини севиши керак, у ҳар бир касбнинг қонунидир. Бироқ, санъат кишиси учун бундай муҳаббатнинг ўзи кифоя қилмайди. У кимдир чиройли қилиб айтганидек, танлаган ишининг ўзига кўнгли борлигига ҳам ишониши керак. Бошқача қилиб айтганда, у талант ўзига беғараз муҳаббат учун ҳуқуқ беришини чинакамига тушунмоғи даркор... Мен мутлақо ўзларини жуда балеанд тутадиган, ёзув столидаги жойларини офтоб тушадиган яхши жой, маънавий ва моддий бойлик келтирадиган нарса деб ўйлайдиган кам сонли бебурдларни кўзда тутаятганим йўқ. Мен адабиётни ва ёзувчиликни дилдан севадиган, унга ўзларини бағишлаган кишиларни гапиряпман. Уларнинг баъзилари изланишга тўлиқ, ўнларча йилларни бошларидан кечирганлар, ўзлари ёзган ўнларча китоблари жовонларда турибди. Шундай бўлсада, уларнинг адабиётга муносабати Чеховнинг бир қаҳрамонининг бошига тушган қулфатини — «Икки боласи борлигидан хотинини ноилож севиб юрган» кишининг қулфатини эслатади.

Менинг навқирон дўстларим, адабий ҳаётларни ўйлаётган ёшлар, сизлар бундай қисматдан сақланинг, бундан ачинарли нарса йўқ.

ОЙБЕК

Турсунбой МАҲМУДОВ

Фарғона областининг Охунбобоев районида туғилган.
Область «Коммуна» газетаси редакциясида ишлайди.

БУГУН ҚАНАҚА КУН

Якшанба куни эди. Уғилчам билан бирга сайрга чиққан эдик. Ота-бола морожний еб ўтирсак, онда-сонда салом-алик қилиб юрадиган оғайниларимдан Бердиқул ўпкаси оғзига тиқилган ҳолда ҳаллослаб келиб қолди.

— Морожнийдан ярим кило беринг...

У сотувчига пул узатиб, ликопчадаги морожнийни қўлига олди-ю, ўтириш учун жой қидириб, у ёқ-бу ёққа алаанглади. Бирдан мени кўриб қолиб, ёнимдаги бўш жойга келиб ўтирди. Қўлтиғидаги салмоқдор тугунни икки тиззаси устига қўйиб, мен билан қўл бериб сўрашди.

— Жуда шошилиб қонсиз, йўл бўлсин?— дедим мен кулиб.

— Бугун хўжайинининг туғилган куни,— деди у морожнийни устустига оғзига тиқар экап.— Арзимас бир совға қидириб бормаган жойим қолмади. Чанқаб, томоғим тақиллаб кетди.— Кейин у қолган морожнийни ликопчаси билан кўтариб хўриллатиб бир шимирди-ю, аччиқ қалампир чайнаб олгандек афтини буриштириб ўрнидан турди ва иккала қўлини кўксига қўйиб, товозе билан мenden узр сўради:

— Кечирасиз, шошилиб турибман...

— Бемалол,— дедим мен таажжубланган ҳолда.

Орадан бирор ой ўтгач, Бердиқулни яна тугунча қўлтиқлаб қаёққа қадир шошилиб кетаётган ҳолда учратиб қолдим.

— Ҳа, йўл бўлсин, бугун яна қанақа кун?

— Кечирасиз, биродар, шошилиб турибман,— деди у мен билан қўл учида сўрашиб.— Бугун хўжайинимиз кенжатоё ўғлининг кичкинагина именинасини ўтказаетган эди, шунга арзимас бир совға билан...

— Ҳа-ҳа, тушунарли,— дедим мен унинг сўзини бўлиб.

Бердиқул тушмагурни орадан бирор йил чамаси вақт ўтгач, мебель магазинида учратдим. У тош ойнали шифоньерни синчиклаб кўздан кечираётган эди. Секин унинг ёнига бордим.

— Бугун келинпошша хурсанд бўлар экан-да, Бердиқул,— дедим унга ҳазил қилиб.

— Нега?

— Уйингизга зеб берадиган шифоньерни кўриб-да...

— Йўғ-эй,— деди у негадир хижолат чекиб,— бугун бизнинг хўжайин янги уйга кўчиб ўтаётган эди, шунга мана шу арзимас совғани...

— Тушунарли,— дедим мен истеҳзоли оҳангда.

Шундан кейин мен Бердиқулни баҳор қуёши бутун борлиқни нурафшон қилган кунларнинг бирида болалар коляскаси етаклаб келаётган, ёзда газетага авайлаб похол шляпа ва кеч кузда тўр халтани тўлдириб анор олиб кетаётган ҳолда учратдим. Ҳар гал уни ўз уйига борадиган йўлда эмас, балки тўппа-тўғри хўжайининикига борадиган йўлда учратардим. Яқинда унга яна дуч келдим. Бу гал у бир буханка нонни қўлтиққа қистирган ҳолда ўз уйига қараб хомуш кетар эди. Саломаликдан кейин унга тегажаклик қилиб:

— Бугун қанақа кун, Бердиқул?— дедим.

— Бугун порахўрлиги учун хўжайин қамалиб, камина ишдан бадарға қилинган кун,— деди у йиғламсираб.

ПОҒОНА

Товба, бошлиқ ҳам шунақа боқи беғаму латта чайнар бўладими! Бунақасини на ўнгимда ва на тушимда кўрганман. Оламни сув босса тўпиғидан келмайдиган сортидан экан ўзиям. Шунчалик беғамлигига яраша қорин солиб семирмаганига ҳайронман. Қуруқ чўпнинг ўзи-я! Ичида бирор иллоти бўлса керак-да.

У билан учрашганимга бир ой бўлди. Ун минутгина гаплашдим. Кабинетига кириб келишим билан ўрнидан туриб қарши олди. Озгингина бармоқчаларини кафтим орасига олиб қаттиқ қисиб сўрашган эдим, афтидан бармоқлари қисирлаб кетди. Сўнг қўлини бўшатиб олди-ю, ранги-қути ўчиб кетди. Мен бўлса бамайилхотир диванга ёйилиб ўтирдим.

— Гишт терувчиман денг!— деди у дабдурустдан, креслосига ўрнашиб ўтириб олгач.

— Шундай, ўртоқ...— Мен бошлиқнинг нсм-шарифини билмаганимдан дудуқланиб қолдим.

— Шермат ака деяверинг, ука.

— Кечирасиз, худди шундай, Шермат Эрматович,— дедим мен шошилиб, унинг фамилияси Эрматов эканлиги эсимга тушиб.

— Жуда соз, оғайни!— деди у менга ғалати қараш қилиб. Сўнг сўзиде давом этди.— Хўш, сизга қишлоқнинг нимаси ёқади?

— Ҳавоси, Шермат Эрматович, ҳавоси!..

— Ҳа-ҳа, нима, саломатликнинг мазаси йўқми?— деди у кулиб.

— Ҳа, саломатликнинг ҳам мазаси йўқроқ,— дедим мен юрак устига кафтимни босиб.— Қишлоқ ҳавоси, оқин сувларини, ҳаммадан ҳам ўзларига ўхшаган меҳрибон, одамшаванда кишиларни ёқтираман. Шу боисдан...

— Оббо сиз-эй, қишлоқ ёқади денг,— деди у қилқиллаб кулиб.— Биздаги йигитлар бўлса шаҳардан ой кўргандай ўзларини нуқул шаҳарга уришади.

— Ҳар кимнинг таъби ҳар хилда, Шермат ака,— дедим мен ёш боладай янаям ёйилиб кетиб.

— Мен боп йигит экансиз, баракалла!— деди ўрнидан туриб. Ҳурмат юзасидан мен ҳам ўрнимдан турдим. Бошлиқ бир варақ оқ қоғозга тик турган ҳолда бир оз энгашиб алланарсаларни ёзди. Кейин менга узатди.— «Оқ олтин» колхозига борасиз. Мактаб қуриляпти. Уша ерда ишлайсиз. Яхши йигитлар бор у ерда.

— Жоним билан. Миннатдорман!

Кабинетдан чиқдим. Оғзим қулоғимда, қизиқ, мендан ҳеч қанақа ҳужжат-пужжат ҳам сўрамади. Шаҳардаги собиқ бошлиғим афтидан мақтовимни ошириб юборганга ўхшайди. Характеристикани ҳам боплаб ёздириб берди-да, ўзи. Чамамда шу сўзамол танқидчидан, яъни бошлиқ таърифи билан айтганда «ҳеч ерда тиниб-тинчимайдиган туғма ифвогар»дан, очиқроқ қилиб айтганда каминаларидан ҳамирдан қил суғургандай силлиққина қутулиб олиш ниятида шундай қилган бўлса керак. Ҳа, майли, бу ёғи ҳам сөз бўлди. Янги бошлиғимиз ҳам ёмон одамга ўхшамайди. Буниям нозикроқ жойини топиб, озгина тил тегизиб қўйсақ кифоя. Айтганимиз айтган, деганимиз деган бўлади-қолади-да, лаббай!

Мана энди қотириб ишляпман. Ишимдан нолимайман. Шаҳардаги ишнинг ярмини ҳам қилаётганим йўқ. Бошқалар ҳам шунақа ишляшар экан. Бу колхозлараро қурилиш ташкилотларининг ҳаммаси ҳам шунақа бўлармикан? Гоҳ ғишт бўлмаса, гоҳ қоришма! Қурилиш техникаси шу ерга келтирилгандан бери савлат тўкиб бекор тураркан. Ишнинг мазаси бўлмагач, маошнинг ҳам мазаси бўлмаса керак, деб ўйлаган эдим; янглишибман. Кунбай экан. Кун ўтса бўлди, маош нақд экан. Жуда менбоп иш экан!

Кунларнинг бирида ғишт бўлмаганлигидан ишни тўхтатиб қўйиб, тузланган бодрингни закуска қилиб қитдек-қитдек отишиб ўтирган эдик. Бирдан ғирр этиб мотороллёр минган басавлатгина бир йигит келиб қолди. Дарров ароқни яширдик. Ҳалиги йигит фотоаппаратини бўйнига осганича биз билан сўрашди. Мухбир экан. Газетада суратимизни чиқариб, мақтамоқчи экан. Кутилмаганда менинг қўлимга битта ғиштни тутқазиб қўйиб, девор устида суратга туширди. Орадан икки-уч кун ўтгач, газетада ўз жамолимни кўриб, мухбирнинг чаққонлигига қойил қолдим. Мухбирлар ҳам қизиқ одамлар бўлар эканда ўзи! Йўқ, кейинчалик билсам, ўша мухбир бошлиғимизнинг нақ холаваччаси бўларкан. Шу боисдан танқид қилиш ўрнига кўзини чирт юмиб туриб мақтаб юбораверибди, азамат!

Мен баъзан ўз характеримга ўзим тушунолмай қоламан. Гоҳ муросасоз, гоҳ муросасиз бўлиб қоламан. Бу гал ҳам шундай бўлди. Сал тилимни тийиб юрайин десам бўлмади. Яна қўлим эмас, балки тилим ишга тушди. Мажлисда таваккалига бошлиқнинг пўстагини қоқиб қолдим.

— Беғамлик ҳам эви билан, Шермат Эрматович!— дедим қоним

қайнаб. Сиз объектларни бирор марта бориб кўрдингизми? Қурилишда нега суръат паст нега сифат ёмон? Буни суриштирдингизми? «Суръат» колхозига қуриб берилган иккита уч квартирали уй билан «Гулистон» колхозига қурилган ясли биносини комиссия нега қабул қилмади? Сифатсизлигидан! Қурилиш материаллари нега объектларга ўз вақтида етказиб берилмайди? Сизнинг масъулиятсизлигингиздан, ўртоқ Эрматов!..

Уша уни бошлиқ бечорани росаям қамчилабман. Бугун эса у мени шошилишча чақиртириб қолди. Ҳозир унинг ҳузурига кираман. Нима деркин? Еки паттамни қўлимга тутқизармикан илгариги бошлиқларим қилгандек? Яна жуфтакни ростлаб қолсам-а? Э, танқид кимга ёқардики, бунга ёқса? Суяксиз тил туфайли яна шўримга шўрва тўкиларканда! Ахир, «Оёқ югуриги ошга, тил югуриги бошга!»— деганлари шу-да. Э, нима бўлса бўлди, бош омон бўлса дўппи топилиб кетар...

— Ассалому алайкум, Шермат Эрматович!— иккала қўлимни кўксимга қўйиб тавозе билан сўрашдим.

— Ваалайкум ассалом, қадамларига ҳасанот! Хуш кўрдик. Қани ўтирсинлар,— деди у ўрнидан туриб менга пешвоз чиқиб. Бошлиқдан қўпол гап ўрнига илиқ сўзлар эшитганимдан таажжубланиб, серрайиб қолдим.— Ўтиринг, дўстим, ўтиринг!

Мен диванга ўтирдим. Бошлиқ чой қуйиб узатди, конфетни менга яқинроқ суриб қўйди. Сўнг бачкана гавдасига ярашмаган салмоқ билан гап бошлади.

— Ут юрак йигит экансиз, дўстим,— деди у кулиб.— Хурсандман. Жуда хурсандман сиздан! Сўзларингиздан ғайрат, жасорат, самимийлик барқ уриб турганини ҳис этдим мажлисда, молодец!.. Танқид биз учун мисоли дори-дармон, дўстим. Жароҳатга қўйилган малҳамнинг ўзгинаси. Шу боисдан сизнинг танқидингиздан дарҳол хулоса чиқариб олдик. Баъзи лапашангларни ишдан бўшатдик. Сизни эса ўз бригадирингизнинг ўрнига бригадир қилиб тайинладик. Ишни дўндирасиз, ишонамиз!

— Ие, бу қанақаси бўлди?— дедим мен ҳайрон бўлиб.— Танқид қилганим учун...

— Биламан,— сўзимни бўлди у,— танқид қилганим учун мени ишдан бўшатиб юборишса керак, деб ўйлагансиз, шундайми?

— Ҳа, худди шундай деб ўйлаган эдим.

— Йўқ, ундай эмас, дўстим. Биз тушунган одамлармиз. Танқидни севамиз, у келажакнинг меваси, газак олиб кетадиган жароҳатнинг асл малҳами!— у оҳиста ўрнидан турди. Мен ҳам турдим. У рўпарамга келиб, қўлини чўзди. Мен ҳам қўл бердим. Сўнг қўлларимни кучи борица қаттиқ қисиб туриб деди:— Муваффақият тилайман!..

Мен танқид учун рағбатлантирилганимга ишонгим келмай кабинетдан чиқдим. Уша кундан бошлаб мактаб қурилишида ишлаётган бригадага бошлиқ бўлиб қолдим. Лекин иш илгаригидан ҳам расво бўлиб кетди. Баъзан материал бўлмаганидан икки-уч кунлаб бекор юрадиган бўлиб қолдик. Шу ерга келганимга ярим йил бўлибди-ю, ҳали мактаб биносининг биринчи қавати битгани йўқ. Бора-бора дўстларим орасида бурдим кетди, мени ҳеч ким назар-писанд қилмайдиган

бўлиб қолди. Бир куни қурилишни ташлаб қочвораман, деб турган эдим, аллақандай слётга чақираётганликларини хабар қилиб қолишди. Таваккалига бордим. Менга ҳам сўз бериб қолишди. Яна бошлиққа осилиб қолдим.

— Бу нима деган гап, ахир!— дедим беҳосдан бақириб.— Туя гўшти еган мактаб қурилишига ким эътибор беради, ким ёрдам қўлини чўзади, ким оталик қилади?! Яна Шермат Эрматовичнинг жиғига тегишга тўғри келади. Хўш, ўртоқ Эрматов, айтингчи, объектларга қадам ранжида қилмасангиз, излаганда кабинетингиздан топилмасангиз, қаерларда юрасиз?

— Бошлиғимиз маишат билан банд!— луқма ташлади залдан кимдир.

— Ҳа, чиндан ҳам маишат билан банд эканлар,— дедим мен бир оз дадилланиб.— Бундай масъулиятсизликка, боқи беғамликка чек қўйиш вақти келмадимикан, ўртоқлар?!..

Слёт бўлиб ўтган куннинг эртасига яна бир мўъжиза содир бўлди. Бошлиғимиз мени кабинетига чақириб, елкамга қоқди. Қўлимга участка бошлиғи қилиб тайинланганим ҳақидаги буйруқ билан кажавали мотоциклни тутқазди. Энди мен ҳам бошлиқ! Ура! Қўча чангитиб у объектдан-бу объектка бориб-келиб юрибман. Лекин, ҳамон ишнинг мазаси йўқ. Аслида бошлиқ чатоқ бўлгандан кейин менга ўхшаган бирикки жонкуярнинг қўлидан ҳеч вақо келмас экан. Фурсати келиб қолганда яна бир мажлисда бошлиқни масъулиятсизликда айблаб, танқид қилдим. Қарабсизки, бошлиқнинг биринчи ўринбосари ёки эртакларда айтилгандек ўнг қўл вазири бўлиб қолдим! Бунга ўзим ҳам, бошқалар ҳам ҳайрон.

— Бизда бундан юқори лавозим йўқ, ука,— деди бир куни бошлиқ насиҳатомуз.— Ёки менинг ўрнимни ҳам эгалламоқчимисиз? Агар шундай ниятингиз бўлса...

Мен чўчиб кетдим. Афтидан у ўз амалидан қуруқ қоламан, деб қўрқаётганга ўхшайди. Мени амал талашяпти деб ўйлаяптимикиан ё? Дарҳол бундай ниятим йўқлигини тушунтирдим.

— Ундай бўлса танқидни бас қилинг! Оёғингизни билиб босиб, тилингизни бир оз тийиб юринг. Акс ҳолда...

— Тушунарли, айтганингиздай бўлади, Шермат Эрматович.

Лекин «ўрганган кўнгил ўртанса қўймас» экан. Бошлиқни мажлисларда очиқ-ойдин танқид қилишдан чўчиб, бор гапни тўрт варақ қорғозга ёздим-у, тегишли жойга юбордим. Омадимнинг юришмаганини қарангки, у хат тўппа-тўғри ўша тегишли жойда хизмат қиладиган Нурмат Эрматов деган одамга тегибди. У киши бошлиғимизнинг нақ ўз акагинаси эканлар. Орадан бир ҳафта ўтгач, ўша киши келиб мени бошлиқнинг кабинетига исканжага олиб қолди-ку.

— Яхшиликча ариза бериб бўшаб ол,— деди у дўқ уриб.— Акс ҳолда юзингга қора куя суртиб...

— Йўқ-йўқ, майли бўшайман,— дедим мен унинг сўзини бўлиб.— Лекин бир шартим бор.

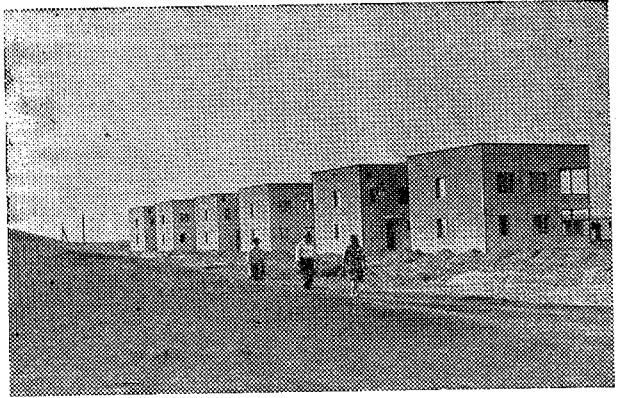
— Қандай шарт экан, айт?

— Характеристикани боплаб ёзиб берасизлар.

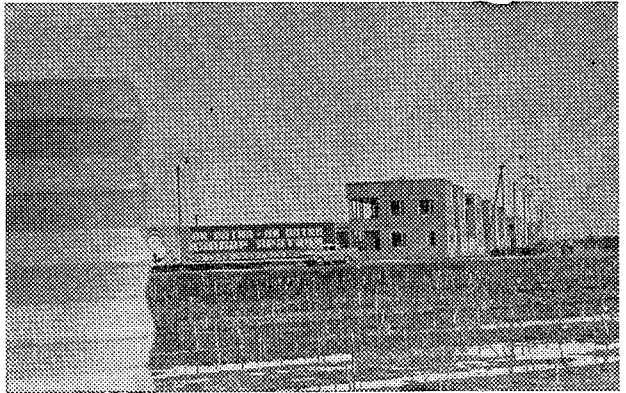
— Осон иш экан,— деди кулиб бошлигим Шермат Эрматович.—
Битта ажойиб характеристика сендан айлансин. Тезроқ аризани ёз!

Аризани чап қўл билан узатиб, ўнг қўл билан характеристикани
олдим. Бизга шуниси бўлади. Мана, яна шаҳарга қараб кетяпман. Ле-
кин поғонама-поғона кўтарила бориб, бирдан қулаганим жуда-жуда
алам қилади-да!

Қўлимда етти жойдан қувилиб, етти жойдан олган характеристика.
Ҳаммасида олтин одамлигим таърифланган. Энди собиқ «меҳнат зарб-
дори» Алимўхаммад Валимўхаммедов, яъни каминалари идорама-идо-
ра кезиб юрибдилар. Қани, бизга харидор борми?!

Навқирон шаҳр кўри-
нишлари.

Намунган область Поп
улионидаги янги барпо
лланган Навбаҳор
шаҳрида меҳнат қилаёт-
ган қурувчилар (чапдан
ушга) Аркадий Волкову-
ров, Обид Уркибоев,
Шарқули Охунов.

Ботир НОРБОВ

1947 йили Хивада туғилган. Фафур Фулом номидаги адабиёт ва санъат нашриётида ишлайди.

ЗАНГОРИ ҚАЙИҚЧА

Унчалик катта бўлмаган анҳорда тахтадан ясалган сариқ, қизил, зангори рангларга бўялган учта қайиқча оқиб келарди. Қайсидир устаси фаранг бола ясаган бир-биридан бежирим бу қайиқчалар, сувда айрича салобат тўкиб худди чинакам кемалар каби манзилга ошиқтишарди...

Қайиқчалар анҳорнинг ярмигача тахта ва шох-шабба билан тўсилган жойга — дамба ёнига келганда сал секинлашиб қолдилар. Чунки дамба олдида сув сатхи бир оз кўтарилиб, оқим секинлашар, ундан ўтгандан кейин эса бирдан тезлашарди.

Қайиқчалар дамба олдига келдилар-у, ариқнинг сув ўтаётган қисмига яқинлаша олмадилар, тўғрироғи оқим уларни ўзи билан слиб кета олмади. Улар дамба тагидаги сув ютаётган тешик туфайли шу орада пайдо бўлган каттагина гирдоб атрофида айлана бошладилар...

Баъзан кемачалар гирдобдан чиқиб, ариқнинг тўсилмаган жойидан ўтиб кетай-ўтиб кетай деб қолишар, аммо гирдоб уюри уларни тагини ўзига тортиб оларди. Қайиқчалар ҳам гирдоб уюрига яқинлашганлари ҳамона худди чўкиб кетишни истамаётгандай ўзларини четга «тортишарди». Кемачалар гирдоб атрофини айланаверди, айланаверди. Қайиқчалар на гирдобга чўкар, на оқимга қўшилиб йўлида давом этарди...

Аммо кейинги дақиқаларда ғалати ҳол юз берди. Шамол турдими ё сув жонзотлари туртиб юбордими, ҳарқалай зангори қайиқча гирдобнинг ўртасига тушиб қолди. У энди бир жойда турганча ғириллаб айланар, аммо гирдоб уни ютиб кета олмасди. Қайиқ ўртага тушиб қолгани учун, гирдоб аввалгидай сув ҳўплай олмас, бошқа қайиқчалар ҳам энди узоқдан эмас зангорига яқинроқ жойдан айлана бошладилар. Бехосдан қайиқчалардан бирининг тумшуғи зангори кемачага тегиб кетди ва

у ағдарилди. Бошқа қайиқчалар яна гирдоб оғзидан чиқиб кетди. Ағдарилган қайиқча эса гирдобга чўкиб кетди.

...Аммо ажабо, у чўкиб кетди-ю, бирон дақиқа ўтар-ўтмас, ҳозиргина кемачаларни ғириллатиб айлантираётган гирдоб тинчиди қолди. Афтидан ҳаво ранг қайиқча дамба тагидаги гирдоб ҳосил этаётган тешикни ўз танаси билан бекитган эди...

Кўп ўтмай омон қолган икки кема ариқнинг сув ўтадиган жойидан ғизиллаб ўтди ва оқим бўйлаб оқиб кетди.

БУЛБУЛ ВА КАККУ

Шундай қилиб десангиз, қадим замонда, хилма-хил қушлар ватани бўлмиш ўрмонда бир Какку яшарди. У нукул «Как-ку, как-ку!» деб сайрайверар, товушидан қушларнинг қулоқлари битгудек бўлар эди. Охири бунақа чакаги тинмаслиги ўзининг ҳам жонига тегди. Лекин ўрганган кўнгил ўртанса қўймас...

Бир куни Какку Булбулнинг дилрабо овозини эшитди-ю, сайрашини ўзгартаришга қарор қилди. Булбулнинг олдига бориб:

— Уртоқжон, хонининг шунақа чиройлики, менга ҳам шундай сайрашини ўргатмайсанми?— деди.

Соддадил Булбул дарров рози бўла қолди ва Каккуга дарс бера бошлади. Бироқ Булбул бўлиб сайраш учун Булбул бўлиб туғилиш кераклигидан уларнинг ҳар иккаласи ҳам беҳабар эди. Вақт ўтиши билан Булбул буни унча-мунча сезгандек бўлди. Бир куни юз истиҳола билан:

— Кечир, Каккужон, мен сенга машқ беролмас эканман,— деди.

Аммо ҳар бир худбин каби Какку айбни ўзидан эмас, ўзгадан ахтарди. Ундай эмас, аслида Булбулнинг ўзи ўргатгиси келмаётибди, деган гумон билан унга илмоқли савол ташлади:

— Майли, на чора? Лекин айт-чи, минг бир оҳангда куйлашининг сири нимада?

— Сири?! Бунинг қандай сири бўлиши мумкин?!.. Ўз туғилиб ўсган ватанимга — ўрмонга назар соламан: анвойи дарахтлар, қизил, сариқ, пушти рангда товланаётган гуллар... Улар мени гоҳ қувонтиради, гоҳ маъюслаптиради, гоҳ ўйлантиради. Ахир, шундай пайтда сайрамаслик мумкинми? Овозимнинг товланиши шундан бўлса ажаб эмас...

«Хилма-хил гуллар, турли овозлар эмиш, гул ҳам ранг-баранг бўладими?», деб ўйларди Какку. Каккунинг кўзи оқ рангдан ўзга рангни кўрмасди.

Бирдан Каккунинг ичида қандайдир аламли ҳис ўрмалади: «Наҳотки, наҳотки мен шундай сайрай олмасам? Ахир Булбулдан қаерим кам?» У хайр-маъзурни ҳам насия қилиб, тўппа-тўғри замона зайли билан шоҳ бўлиб қолган Кўрқушнинг олдига борди.

— Олампаноҳ, арзимни эшитсангиз. Булбул мени кўп хафа қилди. Зоти олийлари шаънига ҳам тутуруқсиз гаплар айтди. «Истаган оҳангда сайрайвераман, ҳеч ким менинг қандай сайрашимга хўжайин эмас»,

деди. Унинг айтишича, оламда кўк, қизил, пушти деган ранглар бўлармиш. Шу сабабли ҳам у турли оҳангда сайрармиш. Бу ёлғон! Оламда фақат бир ранг — оқ ранг бор. Мана сиз ҳам ҳурматли вазиримиз ҳам шу тусдасизлар.

— Жуда тўғри,— деди Кўрқуш.

Аmmo ўша пайтда вазирлик лавозимида турган Худхуд бир мунча адолатпарвар бўлиб, сеҳргарликдан ҳам хабари бор эди. «Ҳозир ўн сеҳрим билан буларнинг кўзини ҳар хил рангларни кўра оладиган қилиб қўйсаммикан?» деб ҳам ўйлади. Лекин негадир ниятидан қайтиб, гапга аралашди.

— Шаҳаншоҳ жанобларининг рухсатлари билан бир оғиз гапирсам...

— Хўш?

— Менимча,— дея гап бошлади Худхуд.— Булбул беозор қуш. Ундан бу тариқа беандиша гаплар чиқиши гумон. Аъло ҳазратлари бундан ранжиб ўлтирмасинлар. Митти Булбул қандай сайраса сайрайвермайдами, тақсир?

— Менинг қўл остимдаги барча парранда зоти бир хил сайрашни ёки бутунлай чурқ этмасликлари керак!— деди у гапни чўрт кесиб.

Унинг бу гапидан Каккуга жон кирди:

— Вазир жаноблари, олампаноҳ шаҳаншоҳимиз ҳеч қачон нотўғри гапирмаганлар ва гапирмайдилар ҳам. Дарҳақиқат, агар ҳар кимса ўзига ёққан овозда сайрайверса, бутун ўрмон ғала-ғовур бўлиб, ҳеч нарса тушуниб бўлмай қоларди.

«Эҳ-ҳа, нима учун ўрмонда бунақа ғала-ғовур, тартибсизлик десам... сабаби шу эканда»,— ўйлади Кўрқуш ва дарҳол Каккуга сўз қотди.

— Гапинг маъқул, Какку. Сени ўзимга овозлар нозири этиб тайинлайман. Қуш зоти борки, фармонимни етказ. Ҳар бири ўзи истаган оҳангда сайрашни бас қилсин.

Шу кундан эътиборан Какку шоҳнинг нозири сифатида иш кўриб, дуч келган қушга шоҳ амрини етказди. Сўнг Булбулнинг олдига келди.

— Сен билан унча-мунча кимса эмас, аъло ҳазратнинг овозлар нозири гаплашмоқда. Гап шундаки, сен энди ранг-баранг товушда сайрамаслигинг керак.

— Нега? Ахир мен... Қандай қилиб бир овозда сайрашим мумкин! Бундай қилолмайман-ку?

— Шундай қиласан! Гап тамом? Агар фармони олийни бузсанг ўзингдан кўр?— деб пўписа қилганча Какку учиб кетди.

«Наҳотки, менга амрини ўтказсалар? Энди нима қилдим. Йўқ, иложини топиш керак». Булбул ўйлаб-ўйлаб, Худхуддан ёрдам сўрашга қарор қилди. «Вазиримизни яхши қуш, деб эшитардим, менга кўмагини тегмасмикан?», деб ўйларди у учиб кетаётиб.

Худхуд Булбулнинг арзини тинглаб, ўйга толди. У ҳар гал Булбулнинг овозини эшитганда, ширин туйғулар оғушига чўмарди. Ҳозир эса унинг гўзал товуши йўқолиб кетиши мумкинлигини эслаб ачинди. Уйлаб-ўйлаб охири сўз бошлади:

— Сенга бир маслаҳатим бор, агар ҳеч кимга айтмасанг...

Они печаман!

Товласанми, бир хил оҳангда сайровчи қушлар фақат бир ранг-тоғида, рангини кўрадилар. Шунинг учун сени уларнинг кўзига кўринмай-тоғида қилиб қўман. Кул ранг бўлишга розимисан?

Айди... деди ачиниш Булбул.— Фақат овозим йўқолиб кет-маганми!

Хўшуд унинг олдига келиб қанотларини бир силкитган эди, Булбулнинг навлари кул ранг тусга кирди. Шундан буён Кўрқуш ва Какку унинг овозини эшитарканлар-у, ўзини кўролмас эканлар.

Б У Л О Қ

Муун ва соқни тушларнинг бирида Бардош тоғидаги Садоқат чўқ-дешининг ниша кўзидай жойи тешилди. Шу ердан тип-тиниқ сув сизиб чиқди. Тет орада кичкинагина булоқ пайдо бўлди. Тома-тома кўл бўлар тегиналаридек булоқнинг суви тобора кўпайди ва нишаблик томон оқа бошлади. Булоқ жилдираб оқа бошлаганда тонг ёришиб қолган эди.

Кўзига қараб оқмайсанми овсар,— деган товушни эшитиб Булоқ бир чўчиб тушди. Тepasига қараса, оғзининг икки тарафидан най-чадай, най-чадай иккита тиши чиқиб турган даҳшатли Қобон турибди.— Неса меннинг ҳовлим устидан оқяпсан кўзларинг кўрми?

«Тишин қаронғида яшашга мажбур қилган қобонлар авлоди шу экан-да... Энди мен бир бало қилиб бундан қутулишим керак». Булоқ бир дам тисарилиб турди-ю, кейин нишаблик томонга тезроқ оқа бош-лади. Қобон эса булоқнинг олдига тошлардан девор қила кетди. Булоқ сувлари нишабликка оқаолмай бир жойга йиғилаверди...

Булоққа биринчи бор дуч келганиданми Қобон унинг кўзини берки-тинг йўлини билмас эди. Шунинг учун ҳам у қавмлари олдига кетди. Булоққа устакор Қобонлар унга «Бунинг биттагина йўли бор, курак ти-шинини Булоқнинг кўзига тиқиб шу бўйича синдириш керак», деб мас-лаҳат бердилар. Ниҳоят бу гапдан ҳам хафа, ҳам хурсанд бўлган Қо-бон булоқ олдига келди. Келса Булоқ сувлари у қурган тўсиқдан ўтай-ўтай деб турган экан.

— Ҳа, менинг тўсиқларимни чилпарчин қилмоқчимисан? Сенларни ўз эркиннга қўйса шу-да?! Менинг авлодларим шунинг учун ҳам сенинг кўзларингни тишлари билан, жонларини оғритиб беркитишган экан-да?

У шундай дегач, тишларидан бирини Булоқнинг «кўзига» тиқди. Агар тишини қайтариб олса Булоқ яна оқа бошлашини сизди ва ваҳ-шийларча ҳайқириб бошини бир томонга қайирди. Тиш синиб, Булоқ-нинг кўзи беркилди. Қобон аввалига тишига ачинди, кейинчалик эса бу тишини эвазига бутун авлодим тинчгина айшини суриб яшайди, де-ган ўй билан ўзига таскин берди. Булоқ эса бутунлай жим бўлиб қолди.

Ииллар ўтди. Булоқ тоғни ёриб чиққиси келар, гўё қалбида туғи-лаётган жўшқин ҳисларни зўрға сақлаб турарди. Сўнг... тошнинг ол-динги тешигидан сал берироқдан аввалгидан қаттароқ тешик очилди

ва бу ерда аввалгидан улканроқ сув пайдо бўлиб, анча шитоб билан оқа бошлади.

— Сен аблаҳга нима деб эдим? Яна бош кўтардингми?!

— Менинг сувимни сизга нима зиёни бор? Мени эркин оқингга қўйсангиз, тип-тиниқ сувим билан сизни ва болаларингизнинг чапқонини босаман...

— Менга сенинг тип-тиниқ сувингнинг кераги йўқ, анави кўлининг сассиқ суви ҳам етади... Биламан сен нимани кўзлаётганингни, биламан сенинг мақсадингни, менинг инимга оқиб кирмоқчисан, тўқайзордан мени ҳайдамоқчисан!..

— Йўқ, аксинча бу жойлар ҳам баҳаво бўлсин, чиройли гуллар, кўркама буғдойзорлар ўссин деб оқяпман,— деди булоқ шоша-пиша.

— Менга сенинг буғдойзоринг эмас, тўқайзор керак, текин овқат топиш йўлини эса сендан яхшироқ биламан...

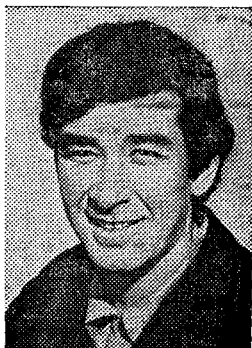
У шундай деди-ю, иккинчи сўйлоқ тишини Булоқ сувлари чиқаётган тешикка тикди. Аммо шу заҳоти оғзи сувга тўлиб, нафаси қайтиб кетди. Қобон энди бу усул билан булоқ кўзини беркита олмаслигига кўзи етган эди. Лекин қўрққан олдин мушт кўтарар деганларидек, дўқ қила кетди:

— Шунақами ҳали?! Сен менга кучингни кўрсатмоқчимисан?!

У энди ёнида ётган ўткир тошлардан бирини олиб зарб билан тешикка санчди. Бироқ тош уни тиш сингари зич ёпа олмасди. Оз бўлсада, эзгулик булоғидан сув сизиб турарди. Қобон ўз қавмлари билан биргалашиб сув оқиб келаётган жойга тошлардан баланд девор қурди.

— Бу тешикдан оққан сувинг нима ҳам бўларди, менинг болаларимни ўзи ичиб қўяди,— дерди Қобон пўнғиллаб. Аммо бу кичик булоқнинг катта дарё ҳосил этишидан, тошларини оқизиб, уйини сув босиб кетишидан ҳавотирланар эди. Дарвоқе, агар булоқ сувлари тошиб кетса Қобоннинг ҳоли нима кечаркан.

□

Сотволди РАЖАБОВ

1947 йили Андижон областининг Хўжаобод районида туғилган. Район газетаси редакциясида ишлайди.

С О Я

Соялар қисқарди. Тешабой аканинг елкаси қизиб, лоҳасланди. У галати вазиятда ўрмалаб, чорпоyani ғижирлатиб қоқ марказга — қуюқ сояга борди. Энди ҳайтовур ором олди. Пилта отилган оқ, гулсиз дўпписини пешанасига бостириб, ёнбошлади. Чорпоя яна ғижирлади. У азамат теракларнинг ялтироқ япроқларига ва бу япроқларнинг сирли ўйинига бирлас тикилиб ётди. Йўл-йўл кители киссасига ихтиёрсиз қўл суқди-да, ранги ўзгариб кетди.

— Падарлаънатлар, — унинг чўзинчоқ юзи ғайри-табий тирришди, — киссанга чаёни ўлдириб солиб қўйсанг ҳам оливолишади.

Тешабой аканинг қизиқ бир одати бор. Шунақанги бекорчилик, ўз таъбирича «мадор» кезлари қурт шимишни яхши кўради. Айтишларича шўртанг нарса асабни бўшаштирармиш. Шуниям қўйишмабди-я.

Муборак ая терлаб-пишиб, никелли чойнакда чой келтирди ва ўзича ғудранаётган эрига қарашга ботинмай кўлидаги сочиқ билан чойнак остидаги кулни артди. Эрининг ҳовуридан тушишини кутди. Кейин журъатсизгина гап қотди.

— Нима бўпти.

— Ўл бўпти, дард бўпти. Чўнтак ковлашни ўргатиб қўяман, сенларга.

— У қулоқсизларингизга, дадангнинг дарсхонасига кирма, деб таинловдим-ку!

Тешабой ака кутилмаганда юзларини буриштириб, хотинига заҳарханда қилди.

— О, кошкийди санинг гапингни бир мирига олишса.

— Бўлмаса сиз айтнинг эди, отасиз. Бундан ортиқ нима қилай, — истойдил ўпкалади хотини.

— Доим орага суқилиб ишни расво қилиб юрасан. Бир нима десам

уларнинг ёнини оласан. Қалтакласам қўшилиб бурын тортасан, мана оқибати.

— ...

— Аммо билиб қўй,— Тешабой аканинг юзига қон тепди, кўзи қизарди.— Бу болалар ҳали сен билан мени қақшатади. Қараб турарсан. Едир, ичир, бошқалардан кам қилмай ўстир. Иннайкейин, уйли-жойли қил. Хўш, оқибати нима бўлади?— Ҳа, ҳам-м, қариб, ишга яроқсиз бўлиб қолганингда бир тўғрам нонниям таъна билан, пешанангга муштлаб беришади. Инсоф билан айтчи, хўш, Анварингдан келган оқибат нима бўлди? Бош бола деб ўстириб, кул бўлаётганимиз сирми. Я-аақ, сирмас...

— Қўйинг энди,— Муборак ая эрини юмшатмоқчи бўлди. Ахир унинг дилида тугун бўлиб турган луқмаси ҳозир айни шу Анваржон тақдири билан боғлиқ эди. Яқинда у ўғлини суннатга ётқизади. Ўтган куни келиб, оилага бир талай солиқ солиб кетган. Шуни ҳозир Тешабой акага айтиш ёки айтмаслик масаласи Муборак аяни иккилаштирмоқда.

— Гапни бўлма. Фарзанд яхши бўлса ота-онанинг бахти. Тунов куни телевизордаги чолнинг гапини эшитдинг-а. Ҳа, балли. Агар фарзанд нобоп бўлса нима бўлади, деди? Ҳа, кам бўлма, оилани, умуман ота-онани умрига эгов, деди. Бу болаларинг эгов бўлишди бизга. Умримизни ярим-ёрти қилишиб қўйишди.

— Нима қилганда ҳам сиз билан бизларнинг вазифамиз болаларни улғайтириш. Улардан бир нима умидвор бўлишимиз тўғримас.

— Э, ақлинг билан қуриб кет. Мева экишдан мақсад нима, билсанми? Уни ейиш, роҳатланиш. Фарзанд ҳам шунақа. Ахир уларни ялаб-юлқаб ўстиргач...— Тешабой ака бундан кейинги сўз учун ортиқча қиёс тополмади шекилли, индамай хотинига ер остидан қараб қўйди.— Қуй, чойдан!

Чойдан ҳўплагач, дилида ғужғон ўйнаётган, оилавий давра учун сув ва ҳаводай зарур фикрларнинг ярми ҳавога учиб кетгандай бўлди, чакка томирларининг лўққилаши пасайди. Нурга чулғаниб пилдираётган азамат терак япроқларига тикилди. Хув ана, бир сиқим момиқ булут ўрнидан силжимамай турибди. Нур унинг қирраларини ёндирмоқда.

— Домла,— деди Муборак ая секингина. Тешабой ака эшитмади.

Аммо терак қанчалик улғайгани билан Тешабой аканинг сира шини йўқ. Негаки, улғайган терак кесилади, сотилади. Оила учун ҳаржланади. Зафар туғилганда қаламча қилган эди. Зафар бу йил мактабни тамомлайди. Интилиш деган нарсани билмайди. Қолхозда қолиб тракторчилик қилмоқчи эмиш. Топган ҳунарини қарангу...

Кейинги пайтларда Тешабой ака, жуда тез ўтиб кетган умри ҳақида бош қотирадиган бўлиб қолди. Хўш, у нима қилолди, умуман оёқ қоларли нима иш қилди? Уй-жой ташвиши, болаларни ўстириш. Хўш яна нима қилди? Ҳеҳ-ҳе, бир маҳаллар у қишлоқда «партизан» лақабини олганди. Рабфакни битириб қишлоққа келганда ҳали бирорта одам дурустроқ китоб ўқишни билмасди. У иш бошлаган дастлабки йиллари-чи, ҳеҳ-ҳе, айтгани-айтган, дегани-деган, эди. Гоҳ ошкор, гоҳ яширин бўлсин, колхозчилар ўртасида ташвиқот-тарғибот ишлари олиб

борарди. Умуман обрўси баланд эди. У ағдарма така этик, галифе шим кияр, айвони катта кепка бошидан сира тушмасди. Қўлида гоҳ лотин, гоҳ форсий китоблар бўларди. Кишилар Тешабой ака ҳурматини жойига қўяр, унга гоҳ «домла», гоҳ «тақсир» деб мурожаат қилишарди...

— Домла, эшитмаяпсизми?

Тешабой аканинг хаёли ўғирланиб, хотинига ёмон қараш қилди.

— Нима дейсан, яна?

— Бир маслаҳатли гап бор эди.

— Қанақа, маслаҳатли?— Тешабой ака бир оз ўнгланиб олди. Унинг одати шунақа. Кимдир ундан жўяли маслаҳат олмоқ ниятида сўз қотса ўзини ҳозиргидай бир оз ўнглаб, нигоҳига улуғворлик берарди.

— Утган куни Анваржон келувди. Сизга айтишдан ийманибди, шекилли. Тўй қилишмоқчи экан.

— Қанақа тўй?

— Неварамизга-да, Нодирга!

— Хўш, нима қипти, қилишаверади-да, бизга нима?

— Қўйинг-э,— астойдил ўпкалади хотини.— Шуюм гап бўптими?

Ахир унинг тўйи Сизники эмасми?

— Ҳм-м, шунақа. Ота тўй-тўкинда, мотам-маросимда керак бўп қолади. Хўш, у шаҳарлик олифта нима каромат кўрсатяпти? Ҳай, ота ўнта емхўрни боқиб, қийналмаяпсанми, деб бирор сафар ҳолимиздан хабар олдими? А? Нега жавоб қилмайсан? Оилага бир танга беряптими?

— Сизга бермаса ҳам менга беради,— деди Муборак ая ва ўз ёлғонидан қизариб кетди.— Болам шўрликни қўли калталиқ қилиб...

— Шўрлик, дема уни. Бир шаҳарлик таннознинг этагини ўпиб, ўшанга қарам бўлиб юрибди. Уни шу мақсадда ўстирувдикми? Йўқ, хотин. Сен кўпам унақанги меҳридарёлик қилаверма,— Тешабой ака ясама кулди.— Вей ўзинг ҳам жуда зотли чиқиб қолдинг, туғавердинг, туғавердинг...

Муборак аянинг кўз олди хиралашди.

— Хўп, хўп ҳазиллашдим. Қўй-э, шу гапгайм. Оббо. Ахир сен қаҳрамон онасан. Кўнглингга олма, энди. Майли бири бўлмаса бири қайтарар.

Муборак аянинг ҳолати аянч ва чорасиз эди. Тешабой ака ўринсиз гап айтганини тушунди. Гарчи гап ҳазил йўсинда айтилган бўлса-да, Муборак аянинг вужудига найзадай санчилди. Бу аччиқ гапни бардош билан енгишга интилса ҳам негадир уддалай олмасди.

— Нима деди, Анваринг, а, Муборак? Оббо, ўзингам жа ғалати-сан-да. Шунча йил турмуш қуриб шу ҳазил гапни ҳам кўтара олмасанг. Қўй-э!

Муборак ая яна бир зум эрининг ялинишини кутди. Ҳозир қанчалик гапи бўлса шартта-шартта айтиш ўрни келган эди.

— Анваржон нима ҳам дерди,— Муборак ая ҳолатини сира ўзгартирмай гап бошлади.— Шу сўқимини сизлар олиб берсанглар бўлди. Қолган ҳамма нарса тахт, дейди.

Тешабой ака ихраб юборди. Фашини келтириб ивирсиб учиб юрган пашшани дастрўмоли билан бир уриб туширди. Гарчи у аллақачон ўлган бўлса ҳам Тешабой ака яна урди.

Тавба, бола деган хўп қизиқ-да. Ота-онага мадор бўлиш ўрнига шилгани-шилган. Бурчни унутиб қўйишяпти. Айрим пайтлар у хотинининг калта фаҳмлигидан аччиқланади. Тўғри, ота-она фарзандидан ҳеч нима умид қилмайди. Бироқ, белдан мадор кетиб, ишга яроқсиз бўлиб қолганда ота учун фарзанднинг биргина жўяли сўзи, муруввати керак бўлиб қоларкан, холос.

Анвар туғилганда Тешабой аканинг боши осмонга етган эди. Тонган-тутганини сарфлаб, дўсту ёронларини сийлаганди. Кейин болалар қаторлашиб туғилаверди, туғилаверди... Тешабой акадаги юксак тўйгулар аламли бир армонга айланди-ю, юрагида тўнгиб қолди. Оила танивиши билан бўлиб ҳаётда ниманидир бой берди. Анварни уйлантирди. Аммо келинидан кўнгли тўлмади. Анча енгил табиат, тантиқроқ экан. Ҳай, келин, мен шу қишлоқнинг кекса муаллими Тешабой Хидиров бўламан, менга сендаги, айрим бачкана қилиқлар маъқул келмайди, деб у билан хайр-хўш қилмоқчи бўлган эди: хотини ўртага тушди.

— Орзу-ҳавас билан тўй қилгандан кейин чпдайсиз. Келин сиз билан турмуш қилмайди-ку. Уғлингизга ёқса бўпти-да,— деди.

— Менда оталик ҳуқуқи борми, йўқми?— деди Тешабой ака титраб-қақшаб.— Мен оиламнинг тинчини ўйлашга ҳақлиманми, ҳақлиман.

— Туюқманг. Қон босимингиз бор. Бир нима бўлсангиз жабри менга тушади...

Анваржон ранжиди, келин ранжиди. Шаҳардан жой олишиб, кўчиб кетишди. Даставвал билинмади. Тешабой ака назарида оила хийла изга тушгандек бўлди. Аммо бир оз вақт ўтгандан кейин Анварнинг ўрни билинди. Ота анча азоб чекди. Унинг ортидан бориб, уйга кўчириб олиб келмоқчи ҳам бўлди-ю, ғурури йўл қўймади. Йиллар ўтяпти. Набирасини тўйиб бағрига босганича ҳам йўқ.

Сўқим... бу айтишга осон. Ҳозир мол шунақанги қиммат бўлиб кетяптики. Кам деганда уч юз бўлмаса тўйбоп мол бермайди. Уч юз-а.

Утган йили болаларининг сут-қатиқ учун ҳам қўни-қўшниникига югуравериши Тешабой акага ёқмади. Кўзни чирт юмди-да, таътил пулига битта говмуш сотиб олди. Ҳеҳ-хе, бу ҳайвон деганиям юҳонинг ўзи экан. Еяверади, еяверади, сира тўйдим демайди, балохўр. Яхшиям кузакда бир прицепп чапғалоқ тўктириб олгани. Ҳа, ишқилиб умри узоқ бўлсин Низомни. Домланинг ўқитувчилик ҳурмати бир мири ҳам олмайди. Қайтанга: «Домла шунақа пайтларда қарашмасак, қачон қарашамиз», деди. Хўп ажойиб йигит-да, боласи тушмагур!

Тешабой аканинг фарзандлари бошқаларни болаларига ўхшаб мундоқ ўт юлиб келишнияма билишмайди. Ҳатто уйда тайёр турган чанғалоқни ивитиб, кепакка белаб охурга ташлашни ор деб билишадими-ей. Далага олиб чиқиб боқишни айтмаса ҳам бўлади. Негаки, аввалги-

дай яйловлар, овлоқ майсазорлар йўқ. Бир қарич бекор ерни кўрмайсиз. Тупроқли томгина қолди экин экилмаган.

— Сўқим деб оғизни бир четидан чиқариб гапиравериш осон,— деди Тешабой ака боятдан буён эрининг оғзини пойлаб чойнак қопқоғини артаб ўтирган хотинига.— Лекин пул ўлгурни қаёқдан оламиз? Сен фақат мўлтираб ўтиришнигина биласан. Сигирни обориб сотишдан бошқа иложимиз йўқ. Шундай қил. Қам-кўстингни тўғрила!

Муборак ая бу сўздан чўчиб тушди.

— Болаларни ризқини-я?!

— Бўлмаса нима қилай, ахир. Еки ўғирлик қилайми? Қариган чоғида домла жинни бўлқопти дея қолсин, маҳалла-кўй. Шуниси маъқулми? А, нега жавоб қилмайсан?

Муборак ая режаси чаппа айланиб кетишидан кўрқди. У ўғлига сўқим олиб бериш, шу баҳонада Анварнинг у шаҳарли такасалтанг келин олдидаги мавқеини бир поғона кўтариб қўйиш эди.

— Қарз-ҳавола қилиб бўлсаям топамиз. Фарзандимиз юзини ерга қаратиб қўймаймиз.

— Қаёқдан топасан?— бу сафар Тешабой ака хотинига зуғумли тикилди.— Айт-чи, пул топиб берадиганинг борми, ўзи?

— Акаларим олдига ялиниб бораман.

— Ҳеҳ-ҳе, агар акаларинг бир мири берса бошимни олиб ёнимга...— Тешабой ака узун, қоқ суяк кўрсаткич бармоғини кир палосга асабий ниқтади,— шу ерга қўяман. Билдинг! Э, аҳмоқ одам, қачон сени бировларга зориқтирган эдим?

— Нега биров бўларкан. Ҳали жигарларимни ҳам тан олмай-сизми?

— Савдогардан дўст тутингандан кўра ит билан оғиз-бурун ўпишган афзал. Билармидинг, хонадонимизда изғиб, қорин тўйғазиб юрарди. Ҳа, сенинг юзингни қилиб, гинг деганим йўқ. Тўғримини? Яш-ша! Ҳўш, оқибати нима бўлди? А? Бойвачча бўлиб, кўзини ёғ босди. Ахир нон-туз бергандан кейин бизлар ҳам унинг ота-онаси эдик-ку. Бир кириб салом берса ўлиб қолармиди? Ҳе, ўша...

Эрининг жўяли гапига Муборак ая эътироз билдиришни ҳам, қўшилишни ҳам билмасди. Гаплари тўғри. Шунақаси ҳам бўлади. Одам-зод жигарим деб талпинган кимса вақти келиб саломингга алиқ ҳам олмай қўяди.

— Қўй йиғлама. Сўқим бўлса бир гап бўлар...

Тешабой ака чорпояни ғижирлатиб, паства тушди. Кўзи тиниб, оёғи остидаги қалишни қидириб топди. Унг қўлини белига тираб, оёқларини кериб босганча, уйга кирди. Қирди-ю, яна дили хуфтон бўлди. Ғудранди, сўкинди, аммо аниқ бир сўз англаб бўлмади. Чунки ўғли Зафар Тешабой аканинг туфлисини кийиб кетган, унга эса чеккалари титилиб кетган, бесўнақай ботинка қолган эди...

Тешабой ака туни билан мижжа қоқмади. Қўшни хонадан хуррак овози эшитилмоқда. Оиланинг кенжаси Фозила андак тархашлик қилди, кейин тамшаниб, унг тарафига ағдарилди-ю, жимиб қолди. Ойна сиртларида тонг олди зулмати яширин. Уйқуси қочган одам учун ёқимли пишиллаш ёки хуррак зоҳиран эриш туюлса-да, унда қандайдир

армон уйғотади. Тешабой ака ҳам ҳозир ана шу кайфиятни ўз бошидан кечирарди. Хўш, сигирни сотиб юборса, қайтанга яхши эмасми? Боқиш азобидан қутулишади... Айтишлик сигирни сотиб, Анварнинг солиғидан қутулди. Шу билан иш тамом бўлса кошки. Ҳадемай Зоҳира ҳам таътилга келади. У шаҳардан-бу шаҳарга келиб-кетишга ҳазилакам пул керакми? Стипендия олмасмиш. Нега? Негаки баҳоси чатоқ. Дадасига ишонишади. Ҳали Зафарга туфли олиш керак. У хийла азамат, бир сўзли чиқди. Ҳа, дадасига тортди. Адолатсизликка сираям тоқат қилолмайди. Ё йиғлайди, ёки муштлашади. Умуман, унга пойабзал зарур.

Ойликкача ҳали бир ҳафтадан мўлроқ вақт бор. Бундан ташқари аввалги йиллардаги каби ойлик олиш йўқ энди. Бир маҳаллар Тешабой ака мактабдан бери келмасди. Уч кишининг маошини оларди. Уқитувчи етишмасди. Энди-чи, энди ўрта мактабни йўлов билан аранг тамомлаган мишиқи ҳам бемалол дарс берипти. Аммо методикани «м» ҳарфиниям тушунишмайди. Дирекция ҳам ёшлар ёнини олади. Бошқалар тушунишмаганда ҳам Тешабой ака аҳволини у киши тушуниши керак эди. Меҳнат дарсини ундан олиб, мўйлов қўйган, соч ўстирган янги ўқитувчи йигитга олиб берди. У бола меҳнатни тушунармиди? Хуллас, унинг нони яримта бўлиб қолди. Икки юзнинг нари-берисида маош олади. Шу ойнинг ичида учта тўйга борилди. Домла ичмайди. Шундай бўлса ҳам коллектив тўловини биринчилар қаторида берди. Хўш, ўн сўмдан — ўттиз. Тиллахонов ўлганда мотам маросими учун ҳам ёрдам тариқасида ўн беш сўмдан йиғилди. Шаҳардан қоғоз гулчамбар келтиришган. Қирқ беш. Яна-чи? Ҳа, ҳа, Абдуносирнинг бўрдоқсини сўйиб, олти киши тенг шерикка бўлишиб олишди. Унга қирқ тўққиз сўм кетди. Бу ёғида қолгани бир юз эллик олти сўм. Зоҳира эллигини олиб кетса — юз. Вой-бў, пулнинг баракаси учиб кетди-ку! Зафарга кам деганда йигирма сўмлик туфли олиш зарур. Байрам ҳам яқин, кичкиналарга ҳам уст-бош сотиб олиш керак. Эҳ-ҳа...

Тонг ҳам анча ёришиб қолган эди. У наридан-бери чой ичиб мактабга жўнамоқ учун ҳозирланган эди. Муборак ая унинг йўлини тўсди. Эрига бошдан-оёқ разм солди. Эғнидаги макентоши шалвираб турар, уйқусизликдан қовоқлари салқиганди.

— Нима дейсан, тагин?

— Қандай қарорга келдингиз, домла?

— Сигирни сотамиз. Бозор қачон?— деди Тешабой ака ва хотинидан жавоб ҳам кутмай, ташқари томон йўналди.

Мактабга ҳали ҳеч ким келмаган эди. Қоровул Низомиддин тева-рак-атрофни чангитиб супурарди. У ўрта ёшли, рангпар, қаримсиқ одам. Шу чоққача уйланмаган дейишади. Тешабой ака айрим пайтлар оилавий машмашалардан безиб, қуш уйғонмай мактабга келар, албатта Низомиддинга учрарди. У ҳам каллаи-саҳарлаб чойхўрлик қилишни сира қанда қилмайдиганлардан. Низомиддин кам гап ва ҳаддан ташқари совуқ сўз одам. Суҳбат қизиби, даврага илиқлик кираётган бир пайт-

да томдан тараша тушгандек бир гап айтади-ю, беихтиёр кишининг эн-саси қотади. Ҳозир ҳам Тешабой ака билан салом-алик қилгандан сўнг, хунук иржайиб:

— Домла бу, ер тортиб қоними дейман-ов, кўз остларингиз анча бўғриқиб кетибди-а?

Тўшабой ака бу гандан сесканиб тушди.

— Э, тузукроқ ниҳат қилсанг бўлмайдим, уйинг куйгур!

— Энди айтдим-қўйдим-да, домлажон, аччиғингиз келмасин. Пайгамбар ёшини ҳаммаям кўравермайди. Ҳм-м пенсани олиб кулала бўлиб ётмайсизми? Болаларингиз ташлаб қўймас,— Низомиддин аввалги ҳолатини сира ўзгартирмай Тешабой акага тик қараб тураверди.— Ё каминир шўхми. Их-хи, а, домлажон?

— Ўзинг худо урган бир банда бўлсанг. Мен нима дарддаману сен бўлсанг қайқдаги бўлмагур гапларни гапирасан-а?

— Рост-да, ахир бир нимангизга етмаётгандай уззукун шу ерда ўралашаверасиз, ўралашаверасиз. Сиз тенгли одамлар маҳаллада юришибди, бошига каттакон салла ўраб.

— Жудаям аҳмоқсан-да, Низом,— бу сафар Тешабой ака ўзини босолмади. Сен ғариб, одамни тушунарсан, деб юрардим. Тозаям ичидан ниҳат фиқу фасод экансан-ку. Қўй-э, иккинчи марта гаплашмаганим бўлсин!

Нима, алам қилдими? Айтмадимми, қариб, юк кўтаролмайди-ган бўйқонсиз. Мактаб ёшларники, бизга ўшалар тузук. Сизга эса тўғри келмайди. Давлениянгиз бор.

Ул э, аҳмоқ.

Тешабой ака мактаб ичкарисига кирди. Хоналар хувиллаб турар, бу ердан бўр ҳамда сиёҳ ҳиди келарди. Диванга ўтириши билан негадир уни эсноқ босди. Керишди. Кейин хуснихат билан ёзилган дарс жадвалига кўз югуртирди. Биринчи соатда дарси бор экан. Оз-моз ўқиб олса бўларди. Э, шеърми. Уттиз йилдан буён бир гапни такрорлайвериш жонга тегмайди дейсизми? Ҳар ҳолда ўқувчиларнинг савол-жавобларига яраша тайёрланиб олиш зарурмикин? Утган гал бир ўқувчи савол бериб, Тешабой акани хийла эсанкиратиб қўйди. Нима деди, денг? «Домла икки мингинчи йилни қандай тасаввур қиласиз?» дейди.

— Хўш сенга нимага зарур бўлиб қолди?— деб сўради Тешабой ака ўқувчи кўзига тик боқиб. Тўғриси, у бундай саволга жавоб беришдан ожиз эди. Ҳой бола, кимдан сўраялсан, ўзи? Икки мингинчи йил менга насиб қиладими, йўқ. Ортиб кетса, яна ўн йил умр кўрарман. Бу бола мени калака қилаётган бўлмасин,— деб ўйлади ниҳоят у ва ўқувчига ўшқариб берди,— нега дарсдан ташқарига чиқасан, сен аҳмоқ бола. Бу саволни астрономия ўқитувчисига беришинг керак. Уқдингми?

Ўқувчининг дили озор чекди. Тешабой ака ҳам ўқувчига ачинди. Болалар тез ўсишяпти. Ҳам ақлан, ҳам жисмонан. Замон ўзгаряпти. Келатгани одамларни ҳайратга солган қўқон аравасининг гижирлаши, бугун кулгили эшитилади. Аввал дарс бериш анча осон эди. Савол умуман бўлмасди. Хоҳлаганча гапирарди. Энди-чи, ҳеҳ-хе, нафасингни кесиб туришади. Савол беришаверади, савол беришаверади. Лекин қайқдаги бўлмагур саволни беришади.

— Э, саломлар!

Тешабой ака чўчиб тушди. Рўпарада илмий бўлим мудир Узоқбой билан яқинда ишга келган гажакдор, жиккак қиз Ширмонхон туришарди.

— Тинчликми, домла, каллаи-саҳарлаб,— деди Узоқбой ва тездан папирос тишлаб гугурт чақди. Тешабой аканинг қарашидан бир нима сезгандай, аста бориб дераза форточкасини очди. Тешабой ака қаққайиб турган Ширмонхонга, унинг этсиз, сепкил босган юзига хушламайгина тикилди. Тавба, шуям тарбиячимиши? Қийинишини, турқини қаранг-у. Соч тўзгиган, кўйлак тизадан юқори. Тилини бурро-бурро қилиб, ажнабий тилда сўзлагани-чи?

Тешабой аканинг боқиши Ширмонхонга ёқмади.

— Нега бунақа қарайсиз. Гўё, ла шевр месье Сеган*га ўхшаб...

— Э қизим қўйинг, мени сўкманг,— деди Тешабой ака ярим истеҳзо аралаш.— Менга онангиз ўргатган тилда гапиринг.

Узоқбой оғзини тўсиб пиқирлаб кулди, кейин Ширмонхонга қараб, «яхши эмас» дегандай ишора қилди.

— Урганишнинг айби йўқ, домла. Мабода Францияга бориб қолсангиз мулоқот учун зарур бўлиб қолади.

Тешабой ака қўл силтаб, терс ўгирилиб олди. Ширмонхонга аллақачонлар истеҳфо бериши зарур бўлган, замон талабидан четда қолган, аммо чумолидай беозор бу қарияга жуда-жуда ачинади. Ҳазил гап билан унинг дилидаги губорни тарқатмоқчи бўлади... Аммо кўп ҳолларда бу каби ҳазил-мутойибалар Тешабой ака дилидаги губорни ювиш ўрнига, баттар доғлайди.

Тешабой ака дарсда ҳам нукул хаёл билан ўтирди. Бошида ҳар турли оилавий ташвишлар чарх уради. Ҳатто бир неча ўқувчига бекорга «аъло» баҳо қўйиб юборди.

Қуёш тиккага келганда қорни очқганини сезди. Қўнгли беҳузур бўлиб, ташқарига чиқди. Мактаб боғчасидаги азамат тераклар япроғи худди кечагидай бугун ҳам нурга чулғаниб турибди. Осмон тиниқ, мориқ булут номаълум шаклга кирган, қуёш бугун ҳам унинг қиррасини ёндирмоқда. Ариқдаги зилол сув осмоннинг аксини ўғирлаб, олис-олисларга оқиб кетмоқда. Қирғоқдаги қайроқ томларга сачраган сиёҳ, ранги ҳам ажиб товланмоқда. Низомиддин муштдек чойнак устига сочиқ ёпиб қўйиб, чойни майдалаб ўтирибди. Тешабой аканинг негадир иштаҳаси гиппа бўғилди. Жимгина теварак-атрофга боқа туриб, чамадон кўтарган йигитга кўзи тушди. Бу собиқ ўқувчиси Неъматжон эди. Тешабой ака шодланиб, унга томон юрди.

— Э, Неъматвой, Неъматвой, хўш, бўрим, тулки-а?

— Бўлмади, домла, қайтдим,— ҳафсаласиз қўл силтади йигит. У анча озиб, ранги синиққан эди.

— Қўй-э, бўлмаган гапни,— ишонқирамай йигит юзига тик боқди Тешабой ака.— Сен йиқиласанми, сен-а. Қўйсанг-чи?

— Рост гапим.

— Мактабда яхши ўқирдинг-ку? А, Неъматвой?!

* Жаноб Сегенни эчкиси (французча).

--- Мактаб бошқа, институт бошқа экан.

--- Э, аттап, аттап. Энди нима қилмоқчисан, Неъматвой?

--- Нима қилардим, далага чиқиб, ишлайман. Зерикдим,— йигитнинг овози қалтиради.— Хайр домла!

Тешабой ака турган жойида тошдек қотди. Боёқиш киролмабди-да, Икки йил қатнади-я. Повирон отасига балле-е. Икки йилдан буён Неъматнинг харажатиши кўтаради. Тешабой ака Неъмат ҳақида ўйлар экан, негадир юрагини қўрқув эгаллади. Нима учундир қаттиқ афсус чекди ва яна нимадандир умидвор бўлди. Тагин қайтадан яшаш мумкинмикан? Борди ю, шундай бўлса барча хатоларини тўғрилаган бўларди. Ҳали ҳам кеч эмасдир? У тиниқ сувга тикилди.

--- Ҳамма нини бошқатдан бошласаммикан?

Зимол сув унинг гапини инкор этгандай майин чайқалди, кейин бу чайқални аччиқ кулгига алмашинди...

Ёшлар чиндан ҳам — катта куч. Биз кундан-кунга тобора яқинлашаётган коммунистик жамият эса, улуғ устоз Владимир Маяковский сўзлари билан айтганда, «Жаҳон ёшлигидир», босган қадамларидан ўт чақнайдиган, қалби олов ёшларимиз ҳаётимизнинг ҳар бир жабҳасида кишини лол қолдирадиган ютуқларга эришмоқдалар. Партиямиз даъватларига «лаббай» деб жавоб бермоқдалар. Ва меҳнатда, ижодда, бунёдкорликда бошқаларга намуна бўлмоқдалар. Шу нуқтаи назардан қараганда ижодкор ёшларимизнинг изланишлари ва интилишлари ҳам қувонарлидир.

К о м и л Я Ш И Н

ЁҚУТ РАҲИМОВА

Тошкентда туғилган. «Ленин учкуни» газетаси редакциясида ишлайди.

СУРАТ

Август ойининг охирлари эди. Мен ўз хонамда қувончга кўмилиб ўтирардим. Майин эсаётган шабада дераза пардаларини тортқилаб ўйнар, бурчакдаги шкаф устида турган «Сюрприз»дан хонага юракни қиққловчи ёқимли куй тараларди.

Ўрнимдан туриб деразага яқинлашдим. Машина асфальт кўчага сув сепиб кетган, йўлка четидаги терак барглари енгил шабадада сирли шивирларди. Ҳали вақт эрта бўлгани учун идорага кириб келувчиларнинг сони оз эди. Мен йўловчиларни кузатар эканман, дугонам Раънони эсладим.

Раънонинг отпускага чиққанига беш-олти кун бўлди. Бу кунларнинг ўтиши ҳамхоналаримизга билинмаган бўлса-да, менга жуда узоқ туюлди. Чунки хонамизда мен билан Раънодан бўлак қизлар йўқ. Бунинг устига Раъно менинг энг яқин ўртоғим.

Раънонинг отпускага чиқиши олдидан менинг «домлам» (мен Маҳкам акамни шундай атардим) касалхонага тушган эди. Биз вақт топдик дегунча, «домлам»нинг дўсти Уткир акага қўнғироқ қилиб, биргаликда касалхонага жўнар эдик. Уткир ака баланд бўйли, қотмадан келган, сочлари сийрак, кўримсизгина бўлса ҳам, лекин истараси иссиқ, хушфеъл йигит эди. У баъзан «домлам»нинг элчиси бўлиб, бизга ундан хабар келтирар ва янгиликлардан бохабар этар, ҳамиша Раънодан кўзини узмасди. Бу ҳол тортинчоқ дугонамнинг гашини келтирарди. Бора-бора Уткир ака бизнинг олдимизга ниҳоятда ўзига зеб бериб келадиган бўлди. У келиши билан хонамизга гуп этиб атир иси таралиб кетарди. Менинг назаримда, энди Уткир ака учун касалхонага бориш бир баҳона-ю, аслида Раънони кўриш учун келаётгандек эди.

Раъно отпускага чиқиб кетган куннинг эртасига Уткир ака башанг кийинган ҳолда хонамизга кириб келди. Узи «домла» баҳонасида менинг ёнимга келган бўлса-да, хонага кириши билан Раънонинг ўрни

бўшлигини кўриб, юзига билинар-билинмас ғамгинлик чўкди. Бу сафар унинг ёнида бир йигит ҳам бор эди.

— Танишинг, бу киши бизнинг энг яқин ошналаримиздан бири, рас- сом Камолжон бўладилар,— деди Уткир ака.

Рассом нозик дид билан кийинган, елкалари кенг, савлатли бўлиб, қоп-қора қалин сочи, қош-кўзи, лаблари устидаги дид билан пардоз- ланган мўйлови арман йигитларини эслатарди.

— Бу киши ҳам бизнинг журналда ишлайдилар,— стулга ўтирар экан давом этди Уткир ака. Рассом деворга турли журналлардан қир- қиб, ёпиштирилган суратларни томоша қиларди.

— Камолжон журналимизнинг пахта сонига бир расм ишлаётган эдилар,— Уткир ака шундай деб рассомга қаради. Рассом ҳам худди шундай дегандек бош қимирлатди.— Расмда пахтазорда бир йигит севгилиснинг қулогига «барака» қадаб қўяётгани тасвирланиши керак...

Мен Уткир аканинг бу гапларини нима учун айтаётганига тушу- полмай, рассомнинг ўзига ярашиб турган оқиш чийдухоба шимига, унга мос чийдухоба туфлисига кўз қирим билан назар ташлаб, қулоқ солиб ўтирардим.

Лекин, Уткир ака тутаб қолган папиросини столдаги мрамар- га босиб, менга тикилди,— лекин, ҳалиги «барака» қадаётган йигит- нинг қўллари ҳаётини чиқиши учун бир оз «натура» керак. Шунга Раъ- но икковинлар бир оз вақт ажратиб, Камолжонларникига борсанглар, шу нинда Камолжонга бир оз ёрдам бериб юборсак, деб келган эдим. Кейин Камолжон портретларини ҳам чизиб беришга сўз бера- дилар.

Мен Уткир аканинг ниятини шундагина фаҳмладим: у Раънонинг қулогига «барака» қадаб турмоқчи, шу баҳонада у билан яна ҳам яқинроқ бўлиб олмақчи эди.

Уткир ака менга рассомнинг ижодхонаси ниҳоятда гўзаллигини, бутун хона деворлари ўзи чизган расмлари билан тўллаллиги, у ерга бор- ган одам ўзини ажиб бир манзаралар оламига кириб қолгандек ҳис этишини ҳикоя қилар экан, мен авваллари рассомлар ҳаёти билан та- нини бўлмаганлигимдан Камолжоннинг хонасини кўришга қизиқиб қол- дим. Уларга Раънони кўндиришга ваъда бердим. Жума кунни тушдан кейин рассом бизни ўз уйида кутадиغان, Уткир ака биз билан Хадра- даги дорихонанинг олдида учрашиб, бизларни уникига олиб борадиган бўлди. Раъно ҳам уникига боришга рози бўлди.

Жума кунни пешинларда дугонам кириб келди. Эгнига нафис, пуш- ти гулли шифон кўйлагини кийган, (бу кўйлаги Раънога жуда ҳам яра- шар эди) кўйлагига мос қизил сумкасини билатига осиб олган эди.

— Шу Уткир ака билан кўчада бошлашиб юришга ҳеч тоқатим йўқ-да!— деди Раъно афтини буриштириб.— Ҳадеб одамга суркалиб, қўлини қўлимга теккизаверади. Шундай ғашим келадики!

Мен Уткир аканинг бундай одатини пайқамаганим учун:

— Сизни яхши кўриб қолгандир,— деб кулдим.

— Яхши кўрмай ўлсин,— энсаси қотди Раънонинг.

Раънони бундай ҳолатда кўрса Уткир аканинг қанчалик саросима-

га тушишини ўйладим. Эшикни ичкаридан қулфлаб, жиндак пардон қилиб олдик-да, кўчага чиқдик.

— Уткир ака келмаган бўлса-чи, хавотирланиб сўради йўлда Раъно.

— Келади,— ишонтирдим уни. Унинг келиб бизни кутаётганлигини юрагим сезиб турарди. Узоқданоқ кўзимиз тушди. Уткир ака папкасини қўлтиқлаб, дорихонанинг олдида папирос чекиб турарди. Уни кўриб анграйиб қолдим. У худди ЗАГСга кетаётганга ўхшарди. Эгнига янги, енглари қайтарилган оқ нейлон кўйлак, (кўйлаги ичидаги сариқ ипак майкаси, шундоққина кўриниб турарди) рахи чиқариб дазмолланган қора шим кийган, оёғига қора лак туфли, бошига ҳам янги чуст дўппи кийиб олганди.

Бизни кўриши билан Уткир аканинг кўзлари қувончдан порлаб кетди. Тез-тез келди-да, қўл олишиб кўришди. Раънонинг ўзгариб кетганини кўриб, буни ўзича нималаргадир йўйиб, яна ҳам севиниб кетди. Трамвайга чиқдик. Уткир ака билет олиш учун ҳайдовчи олдига ўтиб кетди.

— Сал нарироқда турса бўларди,— деди ғижиниб Раъно.

Раънонинг бу гапидан Уткир ака бугунги қиёфаси билан ҳам дугонамга заррача таъсир қилолмаганини сездим. Уткир ака йўловчилар орасини ёриб ўтиб, Раънонинг шундоққина биқинига келиб турди. Трамвай силкинганда унинг тукли билаклари дугопамнинг қўлларига тегиб кетар, шунда Раънонинг юзлари буришиб, тобора менинг пинжимга суқиларди.

«Олмос»га етиб, трамвайдан тушдик. Кўчанинг нариги бетига ўтиб, тупроқ йўлдан орқага қайтдик. Юз одимлар чамаси юрганимиздан сўнг қишлоқ йўлларини эслатувчи салқин кўчага бурилдик. Узоқдан атрофи пастаккина, пахса девор билан ўралган дарахтзор боғ кўзимизга ташланди. Тахта деворнинг орқаси бошдан-оёқ олхўризор бўлиб, меваси гуж-гуж шохлар кўчага осилиб ётарди. Уткир ака бўёқлари кўчиб кетган панжара эшикнинг ёнида тўхтади.

— Келдик,— деди у.

Уткир ака эшикни очиши билан ичкаридан баҳайбат итнинг вовиллагани эшитилди. Ҳовли четидаги зинада бир кампир пайдо бўлди.

— Қамолжон, олдинга қизлар келишди,— деди у ичкари эшикка қараб.

Уткир ака бизни ичкарига бошлади. Раъно иккаламиз итнинг овозидан чўчиб қимирламай турардик.

— Юраверинглар, ит боғланган,— у яқинроқ келиб Раънонинг биллагидан тортди.— Ечилиб кетса мен борман-ку, ахир...

Унга эргашиб, ҳовлига кирдик. Шундоққина оёғимиз тагидан каттагина сув оқиб ўтар, ариқнинг устига зулфинлари ҳам олиб ташланмаган эшик кўприк қилиб ташлаб қўйилган эди. Ариқнинг икки чеккасидаги тўп-тўп сап-сариқ гуллар сувга энгашиб ётарди.

Уткир акани ёнлаб, кўприкдан ўтгач, ғишт ётқизилган тор йўлқадан зинага яқинлашдик. Йўлқанинг икки четини ҳам сап-сариқ гуллар тўсиб турарди.

Рассомнинг сочлари бетартиб тўзғиган, қўллари бўёқли эди. У бизни кўриб, қувониб кетганидан қандай кўришишни ҳам билмай, қопқора қўлларини кўрсатиб, довдираб қолди. Кейин ўзини ўнглаб, ичкарига ишора қилди.

— Киринглар, кираверинглар.

Ўткир ака дўстининг билагини тутиб кўришган бўлди. Қампир қўлида бир калава ип ва пайпоқ тўқийдиган нинасини кўтариб чиқди-да, биз билан сўрашиб боққа ўтиб кетди. Ичкарига қадам қўйишим билан димоғимга гуп этиб бўёқ ҳиди урилди. Бурчакдаги катта голланд печка биқинидаги эшикдан торгина хонага кирдик. Тўғридаги деворга ёпиштириб ташланган расмлардан бу рассомнинг хонаси эканлиги сезилиб турарди. Хона кичкинагина бўлса ҳам, жуда кўп нарсалар қалашиб ётарди. Тўрда бир кишилиқ каравот турар, устига қизил сатин кўрпа тўшалган. Каравотнинг тепасида девордаги илгакда дазмолланган қўйлақлар устма-уст осиб қўйилган.

Хонага киришимиз билан дераза панжарасига тираб қўйилган чиройли бир қизнинг портретига кўзимиз тушди. У қўйиб қўйгандек Раънога ўхшарди. Раъно ҳам, Ўткир ака ҳам уни кўриб, ҳайрон қолишди. Биздан кейин қўлларини ювиб кирган рассом расмга тикилиб турганимизни кўриб, бир лаҳза тўхтаб қолди. Унинг кўзлари Раънонинг кўзлари билан тўқнашди. Сўнг шоша-пиша портретни олиб, уйнинг бурчагида тахланиб ётган китоблари орасига яширди. Устида бўёқлар турган табуреткани бўшатди-да, газета солиб, ўтиришга таклиф қилди.

— Ҳа, давроқе,— Ўткир ака ўрнидан туриб кетди.— Қамолжон, танишинг, бу киши Сурайёнинг энг яқин дугоналари Раънохон бўладилар,— деди қизни кўрсатиб. Улар яна кўз уриштириб олишди. Мен секингина Раънони чимчилаб қўйдим. У негадир қулоқларигача қизариб кетди.

— Айтмоқчи, Қамолжон, сиз Раънохонни илгари ҳам кўрганмидингиз?— ҳайрон бўлиб сўради Ўткир ака.

Рассом унга тикилиб ўйланиб қолди. Афтидан у Раънони қаерда жўрганлигини эслашга уринарди.

— Йўқ,— деди бир оздан кейин рассом.— Мен Раънохонни биринчи кўришим.

— А... Ҳалиги сурат-чи?— шубҳаланиб сўради яна Ўткир ака.

— Ҳа...— деди Рассом беихтиёр жилмайиб.— Мен ҳамиша хаёлимда бир қизни тасаввур қилиб юрардим. У қизнинг теран кўзлари, сержилва чеҳраси кўз олдимдан сира кетмасди. Мен ўз асаримда ҳам худди уни, қалбимнинг тўрида ардоқлаб юрганам ўша қизни тасвирлаган эдим. Ҳозир қаршимда уни кўриб тургандекман,— рассом севиниб Раънога юзланди. Раъно бўлса ноқулай аҳволга тушиб ўтирарди. Рассом столнинг устидаги нарсаларни тартибга солар экан, мен хонани кўздан кечирдим. Орқа деворга ёпиштирилган тасвирда йўғон, мускуллари бўртиб чиққан, қўлларини тиззасига ташлаб бир оёғини узатиб ўтирган забардаст киши ифодаланган эди. Назаримда рассом бу расмида бутун вужудидан шижоат, ғайрат барқ уриб турган камолот ёшидаги йигитнинг рамзий тимсолини тасвирлаган эди.

— Сурайёхон,— диққатимни бўлди Уткир ака,— нега дугонангиз ҳеч гапирмайдилар.

Раъно бўлса полосдаги ғижимланган қоғозларга тикилиб, хаёл суриб ўтирарди.

Рассом тарвуз сўйиб келди. Уткир ака лагандаги тарвузнинг каржидан узилиб тушган мағзини олиб, Раънога илинди. Раъно тарвуз смаслигини айтиб, олмади. Рассом таклиф қилгач, лагандан бир карж олиб еган бўлди-да, қўлини артди. Уткир ака бурчакда тахланиб ётган китоб-қоғозлар орасидан бир варақ қалин альбом қоғозни топди. Унга бир оз тикилиб туриб, бизга юзланди.

— Мана, Қамолжон чизмоқчи бўлган расмлари,— деди у варақни бизга узатиб. Қўлимга олдим. Қоғозда кенг пахтазор ўртасида бошига дўппи кийган бир йигит пахта тераётган қизнинг қулоғига «барака» тақаётгани чизилган, лекин йигитнинг «барака» тақаётган бармоқлари бир оз букилган тарзда тасвирланган эди. Рассом ростдан ҳам расмининг бу жойини тузатиш учун бизни таклиф қилгани аниқ эди. Расмни Раънога узатдим. У ҳам бир оз томоша қилди-да, қайтариб менга берди.

— Ана, Раънохон, кўрдингларми,— Уткир ака унинг тепасига келди.— Йигитнинг қўллари чиқмай қолган-а?

Раъно «тўғри» дегандек бош қимирлатди.

— Мен, ҳозир,— рассом ҳовлига чиқиб кетди ва бояги биз кўрган сариқ гулдан икки донасини узиб келди. Тумбочкасининг тортмасидан ип олиб, гулларни бирлаштириб боғлади.

— Мана, «барака» ҳам тайёр!— деди у хурсанд бўлиб.

— Мен энди сизнинг қулоғингизга тақиб турсам, Қамолжон бу ёғини бирпасда боплайдилар,— «барака»ни қўлига олди Уткир ака.

— Йўқ, йўқ!— кўрқиб кетди Раъно,— менга эмас, ана Сурайёга қадаб тура қолинг.

— И-я, унда домлангиз хафа бўлмайдиларми?

— Сизга қадаб турсам нима бўпти?

Рассом ҳам Уткир ака гулни шундайгина қулоғига тутиб турса, наридан-бери чизиб олишини тушунтирмоқчи бўлди. Лекин Раъно баттар уялиб, бошини ердан кўтармади.

— Майли, қўйинглар. Раъно хафа бўлманг,— уларни тинчитди рассом.— Мен сизларни фақат бунга эмас, меҳмон бўлинглар, деб чакиртирганман.

Уткир ака бутунлай бошқа қиёфага кирган эди, қўлидаги гулни каравотда ётган расмга жаҳл билан отди. Раъно бўлса шу топда қайсидир журнал зарварағидан кўчириб олиб, иккита кнопка билан деворга қадаб қўйилган суратга тикилганича қотиб турарди. Бу сурат буюк Леонардо да Винчининг машҳур «Жаконда»си эди. Дугонам дунёдаги энг машҳур, энг жумбоқли расмга тикилганича, шунчалик хаёлга берилган эдики, гўё ҳамма нарсани унутгандай...

Мен оҳиста унга яқинлашдим уйчан кўзларида икки томчи ёш кўрдим.

— Сенга нима бўлди, Раъно?— ҳайрон бўлиб сўрадим ундан.

— Үзим, шундай...— деди синиқ овозда,— Моно Лизага қарагин, орқасида вайрона шаҳар: худди унинг кўнглидай,— деб қўшиб қўйди у.

Мен Жаконда суратига яқинроқ келдим ва биринчи бор орқа фондаги шаҳар харобаларига диққат билан қарадим. Яна нигоҳим Моно Лизага қадалди. Унинг боқиши ҳақиқатан ҳам сирли эди. Леонардо да Винчи тасвирлаган бу аёлнинг аҳволини сўз билан таърифлаб бўлмасди. Аёл қалбидаги нотинч ҳислар шу қадар усталик билан чизилган эдики, суратга қараб туриб, Моно Лиза яна бир дақиқадан сўнг куладими ё йиғлайдими билиб бўлмасди.

Илгари мен бу асар фақат яхлит портретдангина иборат деб тасаввур қилиб юрардим. Мен суратдан унинг кўз илғамас томонларини қидирарканман, Раъно менга тушунтира бошлади.

— Қара, Моно Лиза бизларга қандай нигоҳ ташлаб турибди. Қарашларида майинлик, бир оз ҳорғинлик ҳам бор. Кўзларидаги нур худди жонли одам қарашларидек тиниқ ва ёрқин... Сурат сиртдан қараганда сокинлик билан уйғунлашиб кетган дунёга ўхшайди. Жаконданинг майин кулгисиди безовта қалби яширин.

Раъно худди Жаконда юзларидаги маънони уқаетгандек оҳиста сўзларкан, мен дам суратга, дам унга қараб қўярдим.

— Биласанми, Жаконда Москвага келганида-чи, Пушкин номли тасвирий санъат Музейида уни кўриш учун кирганларга қатъий регламент бўйича ўн беш секунд вақт ажратишган экан.

— Ўн беш секунд...— ҳайрон бўлиб сўрадим.— Шундай асарни ўн беш секундда кўриб бўларканми?

— Ахир уни ҳар кун мишг-мишглаб одамлар навбат туриб кўришган-да!

Орага чўкиб қолган жимликин орқадан эшитилган Камолжоннинг овози бўлди:

— Раънохоҳ, яна бир оз диққат билан тикилинг, Жаконданинг оҳиста нафас олаётганини ҳам сезасиз.

— Тўғри,— деди дугонам.— Менинг ҳам назаримда Жаконда худди нафас олаётгандай туюлди. Да Винчи: «Мўйқалам соҳиблари икки асосий нарсани: инсонни ва унинг ички дунёсини англай билишлари керак», деган экан. Буюк расмом айтган гаплар қанчалик ҳақиқат эканлигини Жаконда ўзининг сирли табассуми билан тасдиқлаб тургандай.

Шу пайт Раъно Камолжон ўзига ҳайрат билан тикилиб турганини сезиб қолди-да, гапини тўхтатиб, унга қаради:

— Мен балки нотўғри гапираётгандирман!

— Йўқ, йўқ, жуда тўғри гапиряпсиз, давом этинг,— деди Камолжон ҳаяжонли овозда.

Аммо шу пайт Уткир ака хахолаб кулиб юборди, сўнгра сурат илиғлиқ турган деворга яқинроқ келди:

— Нима гап ўзи? Шу оддий расм устида шунча «иғво»ми...

— Йўқ, Уткир ака,— унинг гапини бўлди Раъно,— бу оддий расм эмас. Франциянинг бебаҳо хазинаси! Агар билсангиз, Париж Луврининг ўзи...

— Бе...— деди қўл силтаб Уткир ака,— бунақа суратлардан оғай-

ним бир кунда ўнтасини ишлаб ташлайди,— шундай деб у Камолжонга шшора қилиб қўйди-да, дугонамга яқинроқ келди.— Вой-бў, Раънохон, ингладингизми, тушунолмай қолдим.— Раъно елкасига қўйилган Ўткир аканинг қўлини силтаб ташлади-да:

— Сиз ҳеч нарсани тушунмайсиз!— дея нари кетди.

Утиришимиздан файз кетди. Биз кетишга ҳозирландик.

— Яна бир оз гаплашиб ўтирсанглар бўларди,— рассом бизни кузатишга отланар экан, менга қаради.

— Яна келармиз,— дедим. Қўчага чиқдик. Узоқдан трамвай кўринди.

Ишхонага етгач, трамвайдан тушиб қолдим. Раъно уйига ўтиб кетди...

Раъно кундан-кунга ўйчан бўлиб борарди. Борган сари кўпроқ хаёл сураб, нималарнидир ўйлаб кетар, ўзича билинар-билинемас жилмайиб қўярди.

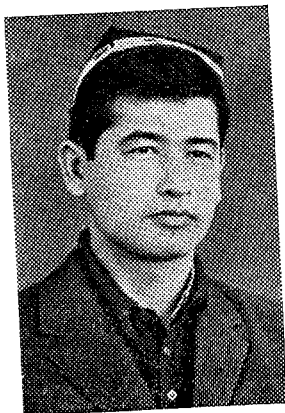
Орадан уч-тўрт кун ўтди. Бир куни эрталаб Раъно ишхонамизга кириб келди.

— Энди Ўткир ака мен бор жойга қадам босмайди. Юринг, рассомни кўргани борамиз,— деди.

Мен қотиб қолдим: во ажаб! Бир пайтлар Ўткир ака Раънонинг юрагига гулгула солмоқчи, оромини ўғирлаб, сокни, беташвиш тунларини беором қилмоқчи эди. Раъно энди шўх, беташвиш, болалик давридан ўтиб, бир умр чиқиб кетолмайдиган муҳаббат кўчасига қадам қўя бошлаган эди. Лекин унинг севгилиси ўзга киши эди. Ўткир ака эса безовталаниб, бир-бирини учратолмай, тақдирнинг бирлаштиришини кутиб юрган беғубор юракларнинг топишишига сабабчи бўлиб қолган-дек эди.

Асар илҳом билан ёзилса, образлар ўз-ўзидан гавдаланади. Ҳатто ўзининг қиладиган ишини, айтадиган гапини ёзувчига айтиб, луқма солиб туради. Илҳом ёзувчини ҳамма қийинчиликлардан қутқаради.

А б д у л л а Қ А Х Х О Р

Маҳмуд СУЛТОНОВ

1947 йили Қўқонда туғилган. Ленинград район газетасида ишлайди.

СЕЗМАЙ ҚОЛДИ

У ўз йўлида шошиларди. Ногоҳ кимдир чақиргандай бўлди. Қаради, ҳеч кимни кўрмади...

У йўлда. Қадамлари анча илдамлашган. Ён тарафдаги турфа гуллар орасидан биров имлагандай туюлди, у бир дам тўхтади. Бироқ кўзига ҳеч нарса чалинмади. Фақат ариқдаги сувлар шилдирар, гуллар ўз кўркини кўз-кўз қиларди...

У ҳамон йўлда. Қушлар тинимсиз чуғурлайди. Дарахт барглари аллақандай сирли бир эртақ сўйлаётгандай. Уша, кўнгилнинг қаерига-дир хуш ёқиб кетадиган ўша овоз эшитилгандай бўлди яна. У тўхтади. Атрофга диққат билан назар солди, қулоқ тутди. Лекин у қушларнинг оддий чуғур-чуғурларини-ю, қаердадир янграётган қўшиқни эшитди, холос...

Унинг йўли охирлаб қолган. Қадамлари сустлашди. Бирдан узоқда бир нарсанинг шарпасини сизди. Аниқ сизди. Шарпа кетиб борар, энди уни имламас, чақирмас, овоз бермасди...

Бу — муҳаббат эди.

К Ў Н Г И Л

Оламда ундан кўра бой, ундан бахтлироқ одам йўқ эди гўё. У биринчи марта маош олганди. Пешана тери билан, ҳалоллик билан топилган пулнинг ширинлигини илк марта сизди.

Маошидан ойисига рўмол, синглисига алвон ранг галстук, ўзига эса радиола сотиб олди. Унинг орзуси ушалганди.

У уйга ғурур билан кириб келди. Совғаларни эгаларига топширди. Кейин дутор овози янграб турган радиолани отасига кўрсатди.

— Дадажон, мана, радиола олдим, қалай?

Отанинг қизаринқираб турган кўзлари қисилди:

— Шуюм матоҳми? Пул топиб, ақл...

Худди дутор ипи узилгандек куй бўғиқ эшитилди. Йўқ, дутор шун эмас, ўсмирнинг кўнглида нимадир узилди, чамаси...

Қ А Д Р

Авжи саратон. Қўни-қўшнилари, ҳар куни соя-салқин дарахт остидаги супага тўпланиб «жон сақлашади», мириқиб гурунглашадилар. Қўпинча гап об-ҳаводан бошланади.

— Бай-бай, бу иссиқ кундан-кунга забтига оляптику-а!

— Яхшиямки, манови дарахтлар бор, бўлмаса саратон жазирамансига чидаб бўлармиди?

— Шуни айтинг-а...

Дарахт сояси уларнинг кўнглини хушларди...

Куз. Дарахтнинг олтин япроқлари ер узра тўкилади. Рўпарадаги ҳовли эгаси кунора кўча супураркан, қўшниларга нолийди:

— Шу дарахтдан ҳам безор бўлдим. Ҳозир супурасан, бир оздан кейин бояги аҳвол. Қошки, мева берса...

Чирт-чирт узилиб япроқлар тўкилади. Бу киприклардан узилаётган ёш томчиларига ўхшайди...

Ў Ғ И Л

Ўғли ҳарбий хизматга кетгач, Хайри хола нима қиларини билмай қолди. Хаёлига не-не гаплар келиб қалбига қўрқув солади. «Бирор ери оғриб қолдимикин? Ё ўтган галги хатимизда уни ранжитадиган сўз бормиди?». Ҳар хил хаёлларга боради. Гоҳо чолидан яшириб «пиқ-пиқ» йиғлаб ҳам олади. Бувоқул ота бўлса дами ичида юрибди.

Хайри хола дам у ёққа, дам бу ёққа югурди. Баъзилар сабр қилишни, бировлар ҳарбий қисм командирига хат ёзишни маслаҳат берди...

Бир ҳафта ўтар-ўтмас Ғуломжондан хат келиб қолди.

«Хат ёзишга вақт тополмадим. Шунга шунча ғалва кўтариб командиримизга хат ёздингларми. Гап эшитишимни истаркансизлар-да! Тинчлик бўлса... Соппа-соғман, Хавотир олишнинг нима кераги бор?»

Ўғлининг ранжиб ёзган бу хати Хайри холанинг қаеригадир сал оғир ботди. Аммо у хатни яна кўксига босди, қайта-қайта ўқитди. Хат узра ёш томчилари думалади. Бу ёшлар хатдаги қўпол сўзларни ювиб кетгандай бўлди...

Мурод ТИЛЛАЕВ

1952 йили Қўқонда туғилган. «Муштум» журнали редакциясида ишлайди.

БИР ҚУЛТУМ СУВ

Тун ярмидан оққанда аллақандай товушдан уйғониб кетдим. Қимдир эшикни тинмай қоқарди. Қизиқ, ярим кечада ҳудудсиз саҳрода адашган ким бўлдийкин?

— Биз, йўловчилар... зарур иш билан марказга кетаётгандик. Сувимиз тугаб қолди. Сув берсангиз? Томоғимиз қуриб кетди.

Эшикни очиб, саломатлашдим-да, уларни уйга таклиф қилдим. Улар икки киши эди. Қийимларидан тўғон қурувчилари эканлигини англадим. Ичкаридан шиша идишда совуқ чой солиб чиқдим-да, катта пиёлага қуйиб бирига узатдим. Иккинчиси эса пиёланинг бўшагини ҳам кутиб ўтирмай дераза токчасида турган гулли чиннига чойни қуйиб ичди. Кейинги гал ҳам чинини тўлатиб симирар экан, юзлари бир оз ёришди. Учинчи марта тўлатди-ю, ярмини ичолди, холос. Қолганни ўгирилиб олма дарахти остига шалоп этиб сочиб юборди...

Бу ҳолни кузатиб турган оқ кителли, қорачадан келган шеригининг кўзлари газаб-ла унга қадалди. Дум-думалоқ қувончдан чақнаб турган юзлари бирдан тундлашди...

Уларнинг кўзлари қайта тўқнашди. Кўзлари қисик йигит ўзининг қилган хатосини тушунди чоғи, хижолат чекиб бошини қуйи эгди.

К Ҳ Н Г И Л

Қийғос гуллаган бодом дарахти остида мўйлови энди сабза урган йигит турибди. Кўзлари аланг-жаланг. Чехраси гоҳо ёришиб, гоҳо асабийлашганидан қошлари тутшиб, пешанасида чизиқчалар пайдо бўлади. Кутяпти... Боядан бери кўп қаватли янги ётоқнинг иккинчи қавати бурчагидаги деразадан унинг кўринишини кутяпти. Дераза пештоқлари ланг очик. Ичкаридан садо чиқмайди...

Кўп ўтмай қиз кўринди. Қўлида китоб. Фикру зикри ўшанда. Лоақал бир марта атрофга назар ташламайди.

Йигит энтикади. Қиз сезмайди. Китобни овоз чиқариб ўқий бошлайди.

— Салом Нилу...— йигит титроқ овозда шивирлайди. Қиз ялт этиб қарайди. Қуюқ киприкларини билинар-билинемас пирпиратади. Қаддини ростлаб, «салом» дегандек бошини қимирлатади-да, ўйчан кўзларини олиб қочиб, орқага ўгирилади, ичкарига секин одимлай бошлайди.

— Нилуфар! Нилу... Утинаман, тўхтаг!

Қиз секинлайди.

— Нилу... ахир тушунинг. Мен сизни...

Қиз унга қарайди. Чехраси жиддий.

— Дониёр... Мени қийнаманг,— овози қалтираб кетади.— Келманг, энди келманг! Илтимос...— шундай дейди-ю, хонасига отилади. Бир ўрим сочи силкиниб, олдига ўтади...

Ойдин тун... Осмон тўла юлдузлар. Ҳамма ўз юлдузини кўргани чиққандек ҳовлида тўп-тўп йигит-қизлар. Тўлини ой кўк сатҳида улар суҳбатига йўлдошдек, қалқиб турибди.

Нилуфар дераза раҳига тирсак қўйганча тенадаги хонадан янграётган қўшиқни тинглапти.

Илҳом куйлапти. У ҳар галгидек торни зўр бериб чертапти. Нилуфар уни севади: ўзини ҳам мунгли куй-қўшиқларини ҳам... Аммо... бу куй-қўшиқлар ўзига эмас, қуралай кўз Дилфузага бағишланган... Дилфуза! Ҳозир у қаердайки? Балки, ишққа бепарво Хайриллани ўйлаб, кўкдаги юлдузларга боқиб тургандир.

Кўнги... Кўнги деганлари шу экан-да. Биров сенга зору сен бировга...

И С Т А К

Хиёбон... Яланғоч дарахт шохлари, скамейкаларини қалин қор қоплаган... Ҳозиргина тўхтаган айланма от ўйинидан иссиқ кийинган жажжи болакайлар тушди.

Кўкиш пальто, сариқ қалпоқча кийиб, бўйнига қизғиш шарф ўраб олган қизни дарахт ёнбошида турган ёшгина жувон бир олам қувонч билан қарши олди. Юз-кўзларидан ўпиб эркалади. Қизча она қўлидаги пуфакни олди-да, унинг:

— Шошмай юр, дўмбоғим, йиқиласан,— дейишига қарамай чопқиллаб кетди. Сал ўтмай йўлка муюлишида алланимага қоқилиб йиқилди. Йиғлаб юборди...

Онанинг чехрасидан нур қочиб, саросималанди. У шиддат билан бориб қизчани ўрнидан турғазди. Бағрига босиб юпатди:

— Йиғлама, дўмбоғим, йиғлама. Гапимни қулоққа олмовдинг, йиқилдинг,— деб қизнинг уст-бошига илашган қорни қоқди.— Энди гапимга кирасан-а?

Қизча энтикиб-энтикиб «хўп» дегандек бош тебратади.

Кўп ўтмай хиёбон узра қизчанинг шодон кулгиси жаранглай бош-лади.

Уларни зинадан кўтарилиб, одамлар оқимига қўшилгунча кузат-дим. Қизча онаси билан ёнма-ён дадил қадам ташлаб борарди.

Назаримда, атрофимдаги одамлар ҳам унинг хушчақчақ кулгиси-дан завқланиб ҳавас билан боқаётгандай эди. Беихтиёр хаёлга чўма-ман: «Қани энди ҳаётда ҳам қоқилишлар изтиробидан мана шундай осон қутула олсак...»

Г У Л

Ҳар куни шунақа бўлади. Кенг мрамардан ишланган зиналардан хушбичим, қоракўз, жингалак сочли йигит ўйчан кўтарилади-да, ойна-банд бино ёнбошида жойлашган гул дўконидаги хушрўй қиздан гул харид қилади.

Йигит гулларни қизнинг қўлидан оларкан, унинг кўзларига бир на-фас термилиб қолади. Нималар айтмоқчи бўлиб, оғиз жуфтлайди-ю, қизнинг киприклари кўтарилиши билан ёноқлари қизариб, маҳзун бош эгади.

— Раҳмат,— дейди-ю, ортига қайтади.

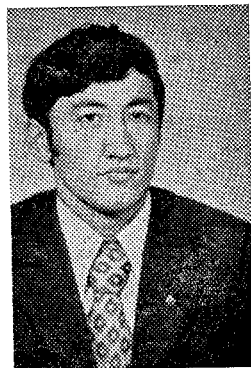
Қиз ҳар гал у тикилганда нимагадир ўзини йўқотиб қўяди. Кип-риклари пирпирайди. «Бу гулларни мендан олиб, қайси бахтиёр қизга тутаркин?» деган ўй хаёлидан лип этиб ўтади.

Йигит эртасига, индинига ҳам келади. Яна гул олади, яна кетади. Қиз унинг ортидан хомуш тикилиб қолади. «Бу гулларни мендан олиб қайси бахтиёр қизга ҳадя этаркин»,— деб ўйлайди.

У билмайдик, йигит бу ерга фақат уни кўриш учун келади. Фа-қат шунинг учун гул харид қилади.

Абдурахмон УСМОНОВ

1953 йили Фарғона областининг Ўзбекистон районида туғилган. Касби — қурувчи.

ҲАЁТ ШАМЧИРОҒИ

Адҳам ота билан Сарви холаининг битта-ю, битта ўғли Қодиржон олти йил ўқиди, кўнгил қўйган қизига уйлантиришди. Янги ҳовли-жой қилиб беришди. Утган йили ота оламдан ўтди. Қодиржон онаси Сарви холани ўз уйига — қўшни қишлоққа олиб кетиш учун қанча ҳаракат қилди, бўлмади!

— Қўй, ўғлим, отангни чироғини ёқиб ўтирай. Борганим билан нима, сизларга бўз тўқиб берармидим?!— дерди маъюслик билан она.

Ўзи кўчиб келай деса иш жойига узоқлик қилади.

Чолининг вафотидан кейин холага оғир бўлди. У кечалари ухлолмай, оёқлари толиб юролмай қолгунча чорбоғни айланиб чиқарди. Қодиржон иш билан банд. Ҳафтада бир келса келади, бўлмаса йўқ. Келини ҳам шу. Кеча эса Қодиржон онасини қўярда-қўймай олиб кетди... Сарви хола ҳар сафар келинини кўрганда кўнгли хижил бўлар, эзилиб кетарди. Турмуш қуришганига беш йил бўлди. Ҳалигача икки боши уч бўлмади, кўпайишмади.

Борса қудаси Сайдинисо ҳам шу ерда, ўғлиникида ўтирган экан. Хола қудасини кўрди-ю, «жанжал бўлдимикин?» деб ичидан зил кетди. У қудаси, келини билан бўшашиб кўришди. Қўлидаги тугунчани Озодага тутқизди. Ўзи сўрининг бир чеккасига ўтирди-да, қўлини дуога очди.

— Илоё, бахтли бўлишсин! Дард кўришмасин!

— Ниятларига етсин...— қўшиб қўйди қудаси ҳам.

Қодиржон бир ўртоғиникига зарур иш билан чиқиб кетди. Озода овқатга уннади. Урнидан турди. Сўрида қудалар қолишди. Ҳар учрашганда Сайдинисо Сарви холадан «Кўпайишай дейдими?» деб сўрарди. Сарви хола эса: «Яқин» деб қўя қоларди. Бу гал Сайдинисо қизи туриб кетиши билан юракни тўлқинлантирадиган хабарни айтди.

— Қуда,— деди майин овоз билан,— бизни ҳам севинтирди.

— А?! Ростданми? Вой, тилингизга шакар!— Сарви холанинг юзи

қувончдан яшнаб кетди. У ўчоқ бошида терлаб-пишиб юрган келинини ўпиб келмоқчи ҳам бўлди-ю, ўзини босди. Озода гўё бу сўзларни эшитмагандай ийманибгина мулойим табассум билан қараб қўйди.

Овқатдан сўнг Озода сўрига жой солди. Аммо Сарви хола ётиб ух-лолмади. У бугунги қувончини ичига сиғдирилмас, бутун қишлоққа бу қувончли хабарни айтгиси келар, юраги ҳаприқарди. У ёнида тўлишиб, оқи-оқ, қизили-қизил бўлиб ётган келини — Озодахонга суқланиб қаради-да, оҳиста ўрнидан турди. Бир оздан сўнг у қўшни қишлоққа элтувчи йўлга тушиб олди. Сарви хола бу хушxabарни энг олдин Адҳам отага етказишга ошиқарди.

ДИМОҒ

Асрлар бўйи гиёҳ унмаган тоғда ногаҳон ирмоқ пайдо бўлди. Кўп ўтмай қақраб ётган тоғ бағри турли кўкатлар лолақизғалдоқларга тўлиб кетди. Сайроқи қушлар овози янграй бошлади. Одам қадами етди... У ён атрофдаги катта-кичик тоғларни писанд қилмай қўйди.

...Ирмоқ қуриб қолди. Кўкату лолақизғалдоқлар сарғайди. Қушлар овози тинди. Одам қадами узилди. Тоғ аввалги ҳолатига қайтди.

Энди унинг ноласига шундоққина ортида яшнаб турган сахий тоғ булоқлари қулоқ солмай қўйди.

Ирмоқлар ўз йўлларини ўзгартирган эди...

ТЕРАК

Кўкка бўй чўзиб етилган терак кесилди. Орадан бирмунча вақт ўтгач, унинг ўрнида ёш новдалар бўй кўрсата бошлади. Энди уларга ҳеч ким эътибор бермасди. Орадан талай кунлар ўтди. Қаровсиз қолган ёш новдалар сувсизликдан қуриб қолди. Теракни кесган кимса ҳайратланиб: «Эсиз бир кунимга ярармиди, дегандим»,— дея гўлдираб қўйди.

Афсуски у бир кунига яраши керак бўлган новдаларни парвариш қилиш кераклигини хаёлига ҳам келтирмади.

Абдухалил ҚОРАБОЕВ

Абдухалил Қорабоев Андижон областининг Хўжабод районида туғилган. Ўзбекистон Ёзувчилар союзининг область бўлимида ишлайди.

Д Ў С Т Л А Р

Майдалаб ёғаётган қор тезлашди. Қаримжон кўнглидаги ғашликни тарқатиш учун ташқарига чиқди. Айвон устунига суяниб, оқ либосга бурканаётган дарахтларни кузатди. Қорга бурканган шохлар ганч нақшларга ўхшайди. Момик учқунларга кафтини тутди. Кафтдаги қор кўпаймади. Энгашиб ердан бир сиқим қор олмоқчи бўлган эди, ёзги ошхона айвонида чуғурлашаётган чумчуқлар галаси гурр этиб дарахт шохига ўтди. Биттаси у ёқ-бу ёққа қараб чирқиллади-да, ошхона айвонига қайтиб тушди. Бир-икки дикирлаб, чирқиллай бошлади. Кейин яна биттаси, кейин яна... сўнгра бутун гала айвонга тушди.

Қаримжон қор учқунларидан ҳам, дарахт шохларидаги нақшлардан ҳам, чумчуқларнинг сергаклигидан ҳам ҳеч маъни тополмади. Негадир ўйлари баттар чигаллашиб кетди. Қош қораймаган бўлса-да, кўча чироғини ёқиб қўйди, водопровод олдидаги сомон тўла яшиқни офилхонага олиб борди. Деразадан кузатиб турган Башоратни кўриб қолди-ю, ўнғайсизланиб уйга шошди. «Бай-бай-бай, қорни қаранг, қорни. Эртагача шундай ёғса борми, одамни кўмиб кетади-я».

— Нимага сиқиласиз?— Башорат кутилмаганда сўраб қолди.

— Нимага сиқиларканман, сиқилганим йўқ.

— Бир марта янги йилни ўшасиз кутсангиз кутибсиз-да. Ё бошқа янги йил келмайдими?

— Э, мен уни ўйлаётганим йўқ. Чумчуқларнинг қилиғини кўриб, «тез ўйлаб топиш» масаласини туздим. Келаси дарсда қўлламан.

— Қўйсангиз-чи. Кечаям шундай масала тузгансиз, болалар қизиқиб қолганиниям айтгансиз.

— Ҳа, айтгандай тўғри. Мен нимага ёрдамлашай?

— Ҳеч нарсага. Қовоғингизни очиброқ ўтирсангиз бас. Буниям эпломасангиз, бориб кечирим сўранг, меҳмонга айтиб келинг.

— Қим? Менми? Бориб бўшман.

— Бормасангиз анави қирқмани карж қилиб тулинг. Ҳадемай Умидларингиз аммалари билан келиб қолишади. Қовунни бирам яхши кўради-ей.

Каримжонга иш топилди. Лекин у иш тугаб қолишидан чўчибми, сира шошилмасди. Қирқмани айлантириб кўрди, эски сочиқ билан эринмай артди. Бир неча ликобларни стол устига қаторлаштириб қўйди-да, анчагача пичоқ қайради, сўнг бармоғини унинг дамига тегизиб кўрди. Сўнгга каржга мослаб бир тилим олди. Шарбат аралаш уруғини тушираётганда кетма-кет тамшаниб, ютиниб қўйди:

— Башор, жуда ширин чиқди-да.

— Биз шунақасини топамиз-да,— Башорат мамнун оҳангда таъкидлади. Каримжон қовунни карж қилиб бўлди-ю, яна ишсиз қолди. Узидан йироқлаштирмоқчи бўлган ўйлар фикрига тўр ташлади. Унинг юрагида икки куч олишарди. Узини ана шу кучларнинг қайси бири томонида эканлигини била олмай гаранг. Креслога ўтириб, сигарет тутатаркан, кўз олдига Умарали келди. Йўқ, бу Умаралини эмас, болаликнинг беғубор кунларидаги Умаралини ўйлашга уринди. Аммо уларни бир-бирларидан шартта ажратиб юборишга қурби етмади. Умаралининг қоп-қора, жингалак сочи, ҳамиша чимирилиб турувчи қоши, ўткир нигоҳи, чўзиқ юзи, кескин сўзлаши шундоққина кўз олдига келди. Дўстининг ўтган янги йил кечасида, худди шу хонадонда ўтириб: «Доим янги йилни бирга кутамиз. Мана шу бирлигимиз ва самимийлигимиз ҳеч қачон йўқолмасин», деб айтган сўзлари қулоғи остида жаранглаб кетди. Бир зум ўтгач, бу сўзлар Каримжонга истеҳзоли туюлди. «Гап-да» пичирлади ўзича. Лекин у яна ҳам аниқроқ, яна ҳам баландроқ эшитилди.

Улар бир синфда ўқишган. Сийрак соч адабиёт муаллими уларни Ҳасан-Ҳусанлар деб атарди. Умарали дарсга келмай қолган кунни ҳамма уни Каримдан сўраб-суриштирарди. Карим бундан ғурурланиб кетар, дарс тугаши биланоқ унинг олдига чопарди:

— Умар, ҳей Умар!

— Ҳа, киравер.

— Нимага мактабга бормадинг?

— Бувим оғриб қолди,— йиғламсирарди Умар.

«Ҳасан-Ҳусанлар» анчагача жим қолишар, ер остидан бир-бирларига қараб бурунларини тортиб қўйишарди. Карим журъатсизгина сўрарди:

— Эртага борасанми?

— Бувим яхши бўб қолса бораман.

— Эртаман чақирайми?

— Билмадим.

Каримжон бу ёғини ўйлашга чидамади. Уридан туриб буфетни очганда эшикдан тапиллаган товуш, сўнг ўглининг овози эшитилди:

— Дада, аммамлар келди!

Каримжон уйқусираган одамдай опаси билан поччасига пешвоз чиқди. Ботинкасини ечмасданоқ бўйнига ёпишиб олган ўглининг қизариб кетган қулоғига секингина шивирлади: «Қовун сўйиб қўйдим... сенга...»

Умарали Сайёранинг юмушларини енгиллаштиргач, Нозимани кийинтира бошлади.

— Ҳа, домла, қаёққа отланаяпсизлар?— ним табассум билан сўради Сайёра қўлидаги сочиқни тахлаб стол устига қўяркан.

— Дадам билан магазинга боямиз, кейин-чи, Умидланикиям боямиз,— бийронлашиб кетди Нозима.

— Ростданми?— Сайёра ялт этиб эрига қаради.

— Ке, бўл. Унақа маҳмадана бўлма,— Умарали ҳеч нарса эшитмагандай қизининг ботинкаси ипини боғлай бошлади.

— Сал қовоғингизни очинг, домла. Ташқаридаям қор ёғаётган бўлса. Диққинафас бўлиб кетмайлик янги йилда.

Умарали ёқимли кулишга уринаркан, рўмолчасини олиб Сайёранинг пешанасидаги тер томчиларини артди, сочларини силади, сўнг қўлларини елкасига қўйиб, эркалаб силкиди. Сайёранинг нозик гавдаси эрининг бу марҳаматидан эриб кетгандай итоаткорона чайқалди.

Ота-бола кўчага чиққанларида қор бўралаб ёғарди. Гузарни айланишиб, универмагга киришди. Пушти ранг кўйлакли қўғирчоқ харид қилишиб, ўйинчоқлар бўлимига ўтишганда, Нозима тоқатсизланиб сўради:

— Ҳа, дада, яна йима оламиз?

— Машинача олволайлик.

— Қимга? Умидгами?

Умарали индамади. Нозима уйга келганда ҳаммасини онасига айтиб берди.

— Вой домла-ей, болага ўхшайсиз-а. Ёлиб турибман-ку, ҳаммасини. Узингизни қийнаб нима қиласиз. Боя Башорат телефон қилувди. Нима дейди денг: «Қор осмондан эмас, хўжайинининг қовоғидан ёғяпти» дейди. Қотиб-қотиб кулишдик. Туринг ўринишгидан, дарров бориб келамиз.

— Нима, мен унинг олдига бориб бош эгайми? Мендан ўтган экан, сиз оппоқсиз дўстим, деб.

Сайёра Умаралининг гутақиб кетаётганини сезиб, мавзунини бошқа томонга буриб юборди:

— Ийй, газни пасайтириб қўйинг, шўрва тошиб кетди.

— Э-э, нима қилардингиз қопқоғини ёпиб!

Умарали пешанасини тириштириб ўрнидан турди. Қаттиқроқ бураб юборган эди, вишиллаётган газ «пуп» этди. «Учиб қолди» гудурлади ўзича. Газни ёқиб, пасайтириб қўйди-да, дарсхонасига кириб, дуч келган китобни варақлай бошлади. Қайси китобни, варақлар қатидан нимани қидираётгани ўзига ҳам ноъмалум. Неча марта янги йил дастурхонида ўтирган бўлса, Қаримжон билан ёнма-ён ўтирган. Утган йили Қаримжонларникида бўлишган. Ушанда ҳаяжонланиб шеър ўқиган. Саккизинчи синфда олдинги партада ўтирган Башорат билан Сайёранинг сочларини бир-бирига боғлаб қўйиб, доска олдида қизарган «Ҳасан-Хусанлар» ҳолатини гапириб роса кулишган. Умаралининг назари-

да, ана шу эзгу саҳифалар бетига чизик тортилгандай. «Эҳтимол, мен айбдордирман», ўйларди ўзича. «Ҳа, сен!» деяётгандай бўлди хаёлида кўзларини катта очиб, асабийлик ярашмайдиган юзларини буриштириб, йўғон бармоғини бигиз қилиб турган Қаримжон. «Ке, ўт, сен айтган одам эмасман», кўнглидан ўтказди Умарали.

Умарали мактабга келган кунданоқ баъзи ишлар жонланиб кетди. Кўпчилик «Студентлик ҳарорати бор-да, ҳадемай ўзимиз қатори бўлиб қолади», дейишарди. Шундай пайтларда Қаримжон дўстига дилидаги гапни айтарди:

— Умуман тўғри қиляпсан. Лекин иш усулинг менга ёқмаяпти.

— Нимаси?

— Нимаси бўларди. Бу кабинетни безашда сендан аввал бошқалар ҳам меҳнат қилган. Ушаларни томдан тараша тушгандай рад этилган. Шу қилиғинг кўпчиликка ботмаяпти.

— Ишинг бўлмасин,— Умарали гапни кесди,— ўрганиб кетишади.

Бир ҳафта ичида Умарали адабиёт кабинетини ўзгартириб юборди. Кабинет ёзувчиларнинг портретлари, уларнинг адабиёт ҳақидаги фикрлари ёзилган ранг-баранг қоғозлар билан тўла эди. Синф хонасининг орқа томони омборни эслатарди: у ерда сон-саноқсиз кўргазмали қуруллар, радио, телевизор, магнитофон... қўйинг-чи, ҳамма нарса бор. Қисқаси мўъжизалар хонаси. Бу ерда фикрлаш амри маҳол, фақат томоша қилиш мумкин. Умарали мана шу бачканаликдан воз кечди. Бу орада директор уни «тартибга ҳам чақирди».

— Ҳў ука, ўлкангизни босинг. Районо мудирининг топшириғи билан қилганмиз.

— Районо мудир адабиёт кабинети қилинглар дегандир ёки музей очинглар деганмиди?

— Музейми, бошқами билмадим, лекин шундай қилинглар, деган.

— Мактабимизда музей бўлгандан кейин кабинетни музейга айлантиришга нима ҳожат бор?

— Жавоб берадиган пайтда «билмаган эканман, узр»га ўтиб оларсиз.

— Қўрқманг, мактабдан қочиб кетаётганим йўқ.

Шуларнинг ҳаммаси «семиз» дафтарга айланиб, педсоветда асосий масала сифатида кўриларди. Бошланғич синф ўқитувчиси Ҳури опа билан рус тили муаллимаси Мария Феодоровна Умаралини ёқлашган эди, директор тутақиб кетди:

— Мана шу гапларингизни Районо мудир Улуғ Қодирович олдида ҳам айтиб кўринглар. Ушанда биламиз ботирлигингизни.

— Айтаман, — таъкидлади Ҳури опа.

— Айтиб бўлсангиз. Ҳаммасига балогардон директор бўлади.

— Сиз балогардон бўлманг, — пичинг қилди Қаримжон.

— Сиз бўласизми. Келинг бўлмаса, директорликни олинг.

— Қизишманг, — Қаримжон ўрнидан туриб гап бошлади. — Умарали тўғри қиляпти. Уни қўллаб-қувватлайман. Ахир бу кабинетда бола томошабинлик қиладими ё дарс тинглайдими? Шундай ажойиботлар ичида ўқувчиларнинг фикрини жамлаш осон эканми? Лекин биласизми, нима? Бу кабинетни безашда қўли қаварганлар бор. Умарали

шуларнинг барчасидан кўз юмиб иш қияпти. Шуни айтиш керак эди.

— Барчасини асраб қўйяпман, кабинетдан чиқариб, ўт қўйганим йўқ,— қизишиб кетди Умарали.

— Мен андиша ҳақида гапиряпман,— давом этди Қаримжон.

— Андишани қалқон қилиб яшамаслик керак,— Умарали ҳам жиддийлашди.

Умарали фикрида қатъий туриб олди. Педсоветда директор таклифи билан унга ҳайфсан эълон қилинди. Хури опа, Мария Феодоровна, Қаримжон ва яна уч ўқитувчидан бошқа ҳамма тасдиққа қўл кўтарди. Гап шундан кейин қўзғалмаганда кўнгил ҳоллик ҳам бўлмасмиди. Педсоветдан кейин Қаримжон Умаралини коридорда тўхтатди:

— Нотўғри бўлди-да.

— Нима?

— Ҳайфсан.

— Ачиняпсанми?

— Ачинмайманми.

— Э, ачинма. Лекин шуни билиб қўйгинки, мен ўзгалар меҳнатининг қадрини ҳар қалай сенчалик биламан.

— Мен ўз фикримни айтдим.

— Бунақанги аросат гапларни фикр деб кўтариб юрма.

— Э ўргилдим ўша... сендақа донолардан,— бақариб юборди Қаримжон.

Уша бир онийлик асабийлашиш Умаралининг дилидан ниманидир узиб кетганга ўхшарди. Ростдан ҳам узилганми ёки ўта таранглашиб кетганми бунинг ниҳоясига ета олмади. Дилидаги қоронғилик омонатдай туюлар, олис-олисларда кўринаётган шуъла уни ёритиш учун тобора яқинлашаётгандай бўларди.

— Домла, қани дастурхонга,— Сайёранинг таклифи Умаралининг ўйларини тўзғитиб юборди.

□

Соат ўн иккига бонг урди. Қаримжон шампан пўкагининг пақиллаб шипга урилганини, опаси билан Башоратнинг «ҳай!» деб юборганларини, вазмин, камгап поччасининг хаҳолаганини олис-олислардан эшитди. Бемалол кулган эди, башараси ўзига тиржайиб кўрингандай бўлди. У биринчи қадаҳ учун сўзга тайёрланиб икки-уч югинди:

— Энг аввало ҳаммамиз саломат бўлайлик, орамиздаги шу самийлик йўқолмасин,— деди-ю, Башоратга ҳадик билан кўз қирини ташлади. Қадаҳлар жаранги аралаш «қани, қани» сўзлари бир неча бор такрорланди.

Икки-уч рюмкадан сўнг Қаримжоннинг сўзлари бир-бирига улашиб, чехраси очила бошлади. Ичидан ўзига ёқмаган ниманидир қувиб чиқараётгандай тобора дадиллашиб борди. Юрагида олишаётган икки кучнинг бири анча устунлашиб қолган. Қаримжон эса ана шу ғолиб куч томонга беихтиёр яқинлашарди. У ниманидир баҳона қилиб ўридан турди, даҳлизга чиқиб пальтосига қўл чўзди. Оҳиста эшикни очди, юзига қорнинг беғубор нафаси урилди. Башорат эрининг орқасидан

тикиларкан, меҳмонларга «хавотирланманглар, сабабини ҳозир ўзим тушунтириб қўяман», ишорасини қилди.

Замин узра улкан элак ҳамон бир текисда эланаётир. Қаримжон ўзини шу қадар енгил ҳис этардики, қадамнинг ғарч-ғурчини ҳам эшитмас, оёғи гўё ерга, тегиб-тегмай кўнгил ғубори қор каби оқариб борарди. Осмонга юзини тутиб, қор учқунларини тили билан тутиб олишга уринар эди. Гузарга яқинлашганида аввал ғарчиллаган қадам товуши, кейин қора кўринди. «Кечиккан меҳмонлардан биронтаси бўлса керак-да», деб ўйлади. Негадир кайфияти ўзгара бошлади. Табиат гўзаллигидан завқланиш ҳаяжонга айланиб кетди. Нотаниш киши яқинлашгани сари Қаримжоннинг қадамлари ўз-ўзидан секинлашарди. Гўё прожектор нурига юзма-юз бораётгандай кўзлари қамашганга ўхшарди. Учрашув чизигига келганда Қаримжон ҳам, нотаниш киши ҳам беихтиёр тўхтади. Уч-тўрт қадам нарида — кесишиш чизигида қотиб қолган гавдалар олдинга — қарама-қарши томонга хиёл эгилдилару, қорнинг ғирчиллагани эшитилмади. Ташна нигоҳларда гина ва итоаткорлик аломати йўқ эди. Улар дилдаги қоронғиликни ёритиб юборган мағрур кучнинг шуъласи эди. Симёғоч учидаги чироқлардан тўкилаётган қор эса тобора қуюқлашиб борарди.

Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ

1947 йили Самарқанд областининг Ургут районида туғилган. «Ўзбекистон маданияти» газетаси редакциясида ишлайди.

ҲАЁТНИНГ БИР ПАРЧАСИ

Маннобжон бетоқат бўлиб кетди. Хотини билан қаттиқ айтишиб қолди. «Ҳозирча битта бола бўлади. Иккитаси билан ўралашиб қоламан. Ҳамма шунақа қиляпти. Сиз ўқиндасиз. Олдираман», деди. Қизини онасига қолдириб, ўзи туғруқхонага кетди. Маннобжон бутун ғазаб ва нафратини ичига ютди. «Бор-э, нима қилсанг қилавер. Қачонгача сен билан ади-бади айтишиб ўтираман», деди-ю, шартта уйдан чиқиб кетди...

Маннобжон чамадонига омонатгина ўтириб шуларни хаёлидан кечирди. «Бир томондан унга ҳам қийин. Ҳам рўзгор, ҳам ёш бола, ҳам иш — буларни бирваракайига эплаш осон эмас». У сигарет тутунини босиб-босиб тортган сари хотини ҳақдек тўюлаверди.

— Мумкин бўлса, чектиринг.

Маннобжоннинг хаёли бўлинди. Тепасида ўрта бўйли, оқсоч киши турарди. Унинг устида эски пиджак, гижим шим. Усиб кетган соқоли оппоқ. Сигарет узатди. Кекса киши миннатдорчилик билдирди-ю, жойидан жилмади.

— Сўраганнинг айби йўқ, ўғлим, йўл бўлсин?

— Тошкентга, — яна саволингиз борми дегандек ўқрайиб қаради Маннобжон.

— Поезд жўнашига ҳали анча борми?

— Ҳа, анча бор. Хўш, хизмат?

— Хизмат йўғ-у, — деди ҳалиги киши бамайлихотир, — аммо бир илтимосим бор эди.

— Марҳамат, бош устига, — киноя қилди Маннобжон.

— Агар бемалол бўлса анаву кафега кириб бирпас ўтирсак.

— Ичкингиз келяптими?— Маннобжон унинг сўзини бўлди.— Ма-на, бориб истаганингизча виноми, ароқми олиб ичаверинг,— у шундай деб беш сўм узатди.

Маннобжон одамлардан садақа сўраб юрганларни ёқтирмасди. «Йўлда кетаётган одамда ҳар хил кайфият бўлади. Булар бу билан ҳисоблашмайди. Нияти, бирон нарса ундириш. Милиция нега шуларга индамас экан-а?» Лекин қария пулни олмади. Маннобжонга тикилиб қаради. Авзойи ўзгарди. Чекиб тамом қилмаган сигарети қўлидан тушиб кетди. Хира кўзлари мижжа қоқмас, қуруқшаб қолган лаблари ун-сиз пирпиради. Маннобжон ҳайрон бўлди.

— Олаверинг! Бу анчага етади.

Чолнинг ажин босган юзларидан қони қочди. Кенг пешанаси тиришди. Қўллари титраб кетди. Қўлини чўнтагига солиб, дарҳол чиқарди. Яна такрорлади.

— Пулингиз кўпми, ўғлим?

— Ҳа, бор... Нимайди?

— Бўлмаса ресторанга кирмаймизми?

Маннобжон кулиб юборди.

— Туя ҳаммомни ҳавас қилган экан.

— Ҳа,— деди мўйсафид,— туя туялигини қилади-да.

Чолнинг гапига Маннобжон тушунмади. «Шу билан ресторанга бораманми? Кўрган одам нима дейди». Унинг ўйланиб қолганини кўрган қария:

— Еки мен билан ресторанга киришга ор қиласизми?— деди.

— Бўпти, юринг.

Улар бурчакдаги бўш столга келиб ўтиришди.

— Йўқ демасангиз овқатни мен буюрсам.

— Бемалол,— деди Маннобжон керилиб.

Официантка келди. У қария билан илиқ сўрашди.

— Салом, яхшимисиз... Марҳамат, нима келтирай?— деди.

Чол биринчи-иккинчи овқат, яхна гўшт, икки юз грамма коньяк, минерал сув буюрди. Официантканинг бу одам билан салом-алик қилганига Маннобжон ҳайрон бўлди. «Ҳар кун бировга эргашиб келавериб отнинг қашқаси бўлиб қолган-да». Чолнинг овқат буюриши уни ташвишга солди. Тўғри, ёнида анчагина пули бор. Лекин студент учун ҳар қанча пул ҳам ортиқчалик қилмайди. Бунинг устига ресторан... Арзи-маган овқатга фалон сўм...

Маннобжон асабий ҳолатда сигарет тутатди. Официантка буюрилган нарсаларни келтириб қўйди-ю, яхши иштаҳа тилаб кетди.

— Ўғлим, буни қайси биримиз қуямиз?— деди чол коньякка ишора қилиб.

Маннобжон нима деб жавоб беришини билмай қолди. Чол буни сизди шекилли, маънодор кулди.

— Майли, ёшларга хизмат қилиш ҳам бахт, мен қуя қолай,— у қадаҳларни тўлдирди.— Қани, олинг, танишганимиз учун.— Коньякдан ҳўллаб сигарет тутатди.

— Ўғлим, Тошкентда ўқийсизми?

— Ҳа, политехника институтида.

— Яхши касб танлабсиз.

Қария яна коньяк қўйди. Ичишди. Коньяк тамом бўлди. Официантка ҳисоб-китоб қилаётганда Маннобжон чўнтагини ковлади. Шериги унинг қўлини ушлади.

— Қўяверинг.

— Нима?— у ҳайрон қолди.

— Узим,— қария шундай деб гижимланган костюмининг ён чўнтагидан бир даста пул чиқарди. Маннобжон лол бўлиб қолди.

— Қани турдик,— чол ўрнидан қўзғалди.

— Мени кечиринг отахон... Сизга битта илтимосим бор. Агар малол келмаса ўзингизни тузукроқ таништирсангиз.

Чол ўйланиб қолди. «Нима қиламан бунга гапириб. Ўзингнинг дардкашинг бўлмаса, бегона бир одамга юрагингни ёзганинг билан не фойда. Бекорга унинг ҳам кайфиятини бузганинг қолади».

— Қўйинг, ўғлим, менинг кимлигимни суриштириб нима қиласиз. Қўриб турганингиздай бир девонаман-да.

— Ундай деманг, отахон,— деди Маннобжон астойдил.

— Поезд жўнашига қанча қолди?— сўради ниҳоят.

Маннобжон соатига ҳам қарамай жавоб берди:

— Ҳали барвақт.

— Бўлмаса юринг,— қария йўл бошлади. Улар вокзалнинг жануб томонидаги торгина кўчага киришди. Чамаси юз метрча юргач, чол тўхтади. Чўнтагидан калит олиб, икки тавақали катта кўк дарвозани очди.

— Қани, марҳамат.

Ҳовлининг саҳни кенг. Турфа хил гуллар очилиб ётибди. Мевасининг кўплигидан олманинг шоҳлари мажнунтолдек эгилиб кетган. Гуллар билан олманинг ҳиди қўшилиб димоғни қитиқловчи ҳушбўй таралади. Сершоҳ ўрикнинг остида сўри турибди.

Қария Маннобжонни ўнг томондаги уйга бошлади. Олдин мезбон, сўнгра меҳмон юрди. Маннобжон уйга кириб ҳайратдан ёқа ушлади. Уйнинг икки ён деворига шифтга қадар жавон қилинган. Ҳар иккаласи ҳам китобага тўла. Деразанинг ёнида иккита кресло ва журнал столи. Стол устидаги чинни гулдонда икки дона атиргул.

— Утиринг,— деди мезбон Маннобжонга креслони кўрсатиб ўзи иккинчи креслога чўкди. Бир зум иккаласи ҳам жим қолди.

— Сиз менинг юриш-туришимга ҳайрон бўлгандирсиз-а? Бўлмаса менинг кимлигимни сўрамасдингиз...

...Институтни битириб, мана шу шаҳардаги заводга ишга келдим. Уруш бошланди. Мени урушга юбормадилар. Завод учун инженер керак экан. Лекин ёлғиз ўғлимни фронтга жўнатдим. Ундан икки йилгача хат олиб турдим. Аммо... умри қисқа экан... қора хат келди.

Чол оғир тин олди. Сигаретани босиб-босиб тортди.

— Уша куни дунё қўзимга нурсиз туюлиб кетди. Инсон ҳар қандай дардни ҳам енгар экан. Уруш тугади. Бу орада мен бош инженер бўлдим. Хотиним ҳам тузуккина хизматда. Кечқурун уйга келганда икковимиз бир-биримизга тикиламиз. Болали уй бозор, боласиз уй мозор бўларкан, ўғлим. Ҳамма нарсанг етарли бўлса-ю, ундан баҳра

оладиган, лаззатланадиган кишинг бўлмаса — бу оғир экан. Хотиним бечора фарзандсизлик доғида адоий тамом бўлди. Унинг вафотидан сўнг яшашнинг қизиғи қолмади менга. Ҳаётда ҳеч ким ёлғизлик дардига чалинмасин экан. Дард устига чипқон деганларидек ёшим бир жойга бориб қолгани сабаб пенсияга чиқаришди. Шундан кейин ҳам заводга бориб турмоқчи, иш билан ўзимни овутмоқчи бўлдим, лекин овзига кучи етган бор, етмаган бор: «Э манавини қара, пенсияга чиқсаям ишга келиб юришти-я», деб юборса нима деган одам бўламан. Унинг устига пенсияга узатиш маросими ўтиши билан одам ўзини ўша коллективда ортиқча ҳис қилиб қолар экан. Мендан олдин пенсияга чиққан бир киши ишга келиб юрди. Бир куни ишчилардан биттаси, жаҳли чиқиб турган эканми, «ановига нима бор экан, кўзга чиққан сўғалга ўхшаб ҳамманинг гашига теккунча ёт уйингда», деганини эшитганман. Ўша гап эсимга келаверади. Тузуккина пенсия оламан. Қамчилигим йўқ. Ҳамма нарса етарли. Аммо бу нарсалар менга на даркор. Ростини айтсам, ўғлим, мана шу уй-жой, жиҳозлар кўзимга хунук кўринади. Шунча молу давлат бергунча битта фарзанд берса бўлмасми-ди. Лекин иложим қанча. Бу масалада тақдирга тан бермаслик мумкин эмас.

Чол жим қолди.

— Уйда сира ўтиргим келмайди,— сўзида давом этди қария.— Юрагим сиқилиб кетади. Бекорчилик — ҳаётнинг кушандаси. Гоҳида ҳар хил хаёлларга берилиб кетаман. Ўзимни чалғитиш учун вокзалга чиқиб одамларни кузатаман. Биров хурсанд, биров асабийлашган, яна биров йиғлаган. Одамзод ўтиб кетаверар экан. Лекин вокзал ўзгармайди. У ҳаммага бир хил. Бугун ҳам шундай бўлди. Қайфиятим ёмон бўлиб турдим ўрнимдан. Юрагимга қил сиғмади. Вокзалга чиқдим. Бу ерга келишимнинг яна бир боиси бор. Ўғлимни шу вокзалдан кузатганман. У билан боя сиз турган ерда хайрлашганман. Ўша жойга борсам гўё ўғлим келаётгандай туюлади. Баъзан соатлаб тураман ўша ерда. Кўзимга иссиқ кўриндингиз. Яқинроқ бордим. Назаримда, ўғлим ўша ерда мени кутиб тургандай туюлди. Ишонасизми, юрагим орқага тортиб кетди. У ҳам сизга ўхшаган қотма, яғриндор эди. Шунақа ўғлим. Дунёда энг катта бахт ҳам, бойлик ҳам фарзанд экан. Ёш ўтгандан кейин билинаркан фарзанднинг қадри... Ҳа, дарвоқе, уйланганмисиз?

— Ҳа,— деди Маннобжон. Хаёлига лоп этиб хотини, унинг ҳомилани олдираман, деб қилган харҳашаси келди.

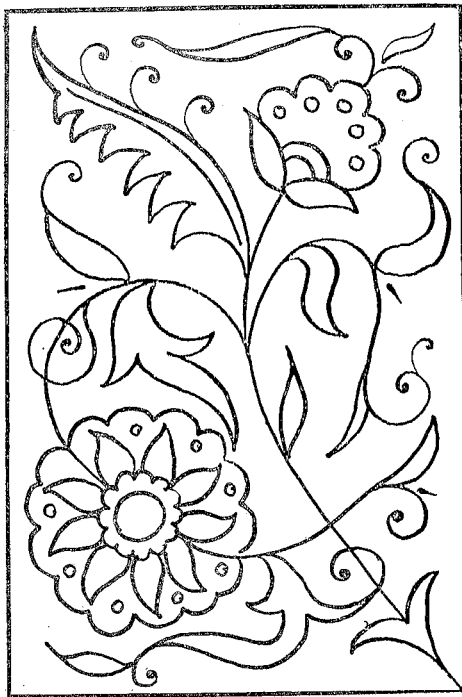
— Жуда яхши... Болалардан борми?

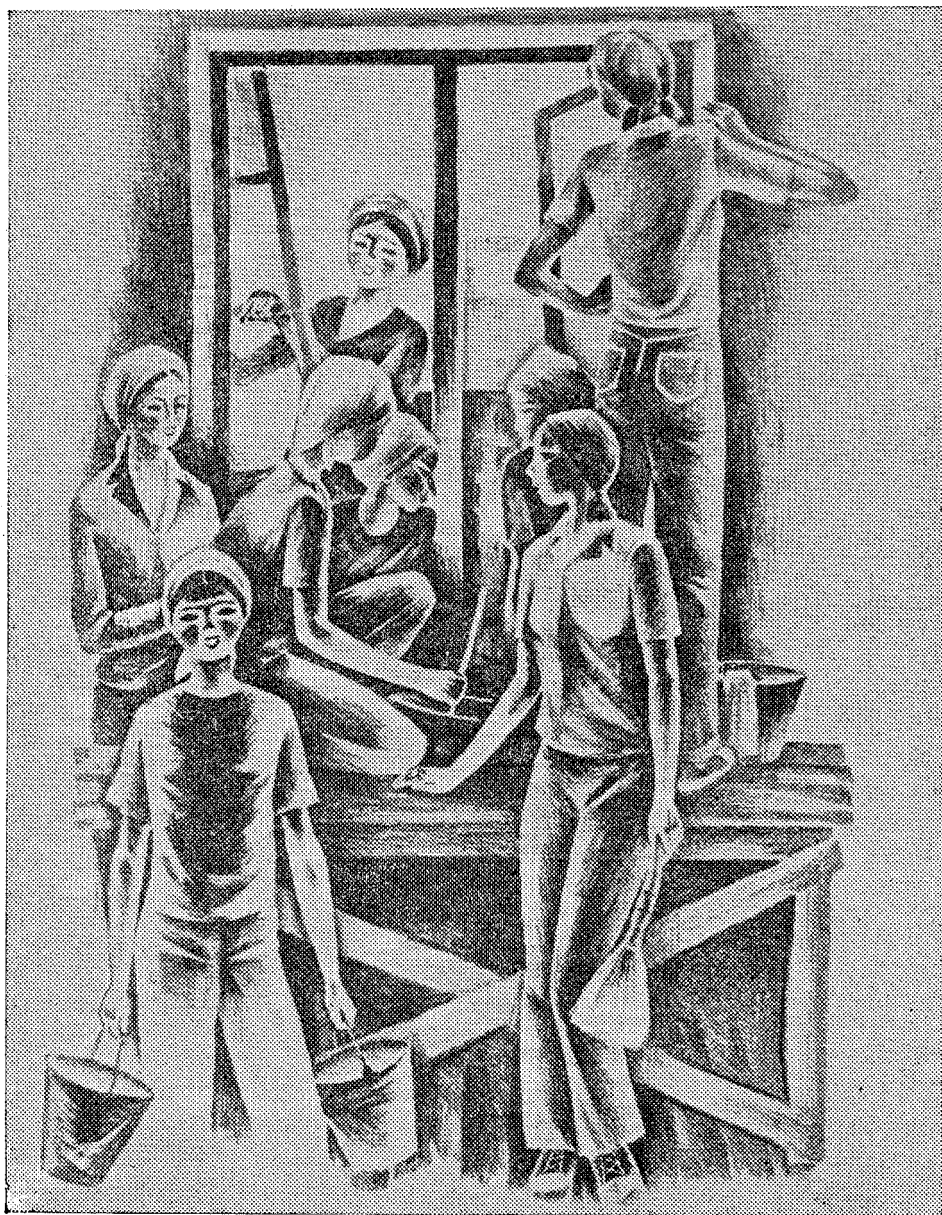
— Бор,— гапни қисқа қилди Маннобжон.

— Тузук, умри узоқ бўлсин. Вақтингизни олдим. Эҳтимол кайфиятингизни ҳам бузгандирман.

Маннобжон чол билан тезгина хайрлашиб, кўчага отилди. Дуч келган машинани тўхтатди. Тўғри туғруқхонага йўл олди. Хотинини сўради... Афсуски кечикибди. Навбатчининг: «Гапингиз бўлса айтиб қўяман», деган гапи жавобсиз қолди. У оғир қадамлар билан туғруқхона дарвозасидан чиқиб кетди. Назарида яқиндагина, атиги бир неча соат илгари мана шу ерда ҳаётнинг бир парчаси юлиб олиб ташлангандай туюлди.

О Ч Е Р К - Л А Р

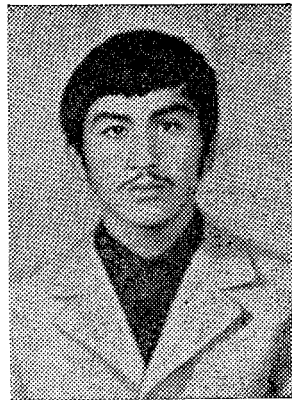

Қ. Мақамов «Курувчилар»

Абдуқодир НИЁЗОВ

1952 йили Андижонда туғилган. «Тошкент оқшоми» газетаси редакциясида ишлайди.

СИЗГА ҲАВАСИМ КЕЛАДИ, УСТОЗ!

Телефон жиринглади. Хона соҳиби — тўла гавдали, басавлат киши аста трубкани кўтариб, қулоғига яқинлаштирди.

— Лаббай?— унинг овози йўғон, хотиржам эди.— Яхши. Бўпти. Демак мураббийларнинг кенгаши бўлади, денг. Нималар ҳақида гапиришим керак. Шошманг, ҳозир ёзиб ола қолай.— У чоғроқ стол устидаги яшил ручкани олиб, календарь варағига яқинлаштирди.— Айтинг, хўш, савдо хизмати маданиятини янада яхшилаш, муносиб ўринбосарлар тайёрлаш, муваффақиятларимизнинг сири... Яхши. Утган кунларим ҳақида ҳисобот берар эканман-да...

У трубкани жойига қўйгач, хаёлга толди. Бейхтиёр семиз бармоқлари билан стол ойнасини черта бошлади. Пешанасидаги чизиқлар чуқурлашди. Савдо хизмати кўрсатиш бўйича турли нашриётларда чиқарилган китоблар тахланган этажерканинг остки қаватидан тўртта альбом олиб, бир бошдан варақлай бошлади. Бундан йигирма йилча илгари олинган, сарғая бошлаган суратлардан тортиб яқиндагина туширилганларигача бор эди. Бир оз эзилган суратда музқаймоқ қутисини кўтарган озғин йигитча тасвирланган. Салоҳиддин ака унга синчиклаб тикилди, жойига қўятуриб, стол ойнасига қаради. Унда элликларга борган, қовоқлари остини ҳам жиндек ажин қоплаган, жиддий, бир оз мағрур кўзлар тикилиб турарди. «Вақт бунча тез ўтмаса...»— унинг кўнглидан шу фикр ўтди. Хаёл уни узоқларга олиб кетди...

Урушдан кейинги йиллар. Очлик, юпунлик... Салоҳиддин ўрта мактабнинг еттинчи синфида ўқирди. Мактабнинг рўпарасида озиқ-овқат магазини бор эди. У танаффус бўлди дегунча, магазин олдига келиб, сотувчининг ишларини кузатарди. Нимагадир шуни ёқтирарди. Уни магазиндаги қора нонлар, онда-сонда пайдо бўлиб қоладиган қанд...

курсми ё сотувчининг ширин сўзлигими, ишқилиб нимасидир ўзига тортарди. Сотувчи халқи синчков бўлади. Сотувчи бир куни ичкарига таклиф қилди. Чой қутиларини омборхонага олиб кириб, тахлашга ёрдам беришини сўради. Салоҳиддин сотувчи айтганини зиёда қилиб ба- жарган эди, у хурсанд бўлиб кетди.

— Барака топ,— деб елкасига шапатилади.— Сотувчилик ҳам яхши ҳунар. Олдимга келиб тур.

Шундан кейин у бўш қолди дегунча магазинга келиб, сотувчига қарашиб юрди.

Салоҳиддин бу соҳани танлашига Тўхта ака Қосимов сабабчи бўлганини яхши эслайди. Еттинчи синфни битиргач, Тўхта аканинг мас- лаҳати билан у Октябрь райони бозорида бир кишилик дўкончада музқаймоқ сота бошлади. Елиб-югуриши, харидорлар кўнглига мос молларни топа билиши, ширин сўзлиги сабабли, у планларини ошириб бажарарди. Савдо бошқармаси раҳбарлари аҳолига хизмат кўрсатишни янада яхшилаш мақсадида Салоҳиддинга яна бир киши қўшиб бериш- ди. Йиллар ўтган сайин магазин кенгая борди. Орадан йигирма йил ўтди. Савдо соҳасига илк қадам қўйганида у кунига эллик сўмлик маҳ- сулот сотиладиган дўкончани бошқарган бўлса, ҳозир бир йилда уч миллион сўмлик маҳсулот реализация қиладиган, ўнга яқин дўконни бирлаштирган «Марҳамат» магазинига раҳбарлик қиляпти. Коллектив бақувват. Сотувчиларнинг етти нафари коммунист, 21 киши комсомол аъзоси, 15 ходим коммунистик меҳнат зарбдори.

Салоҳиддин ака альбом варақлаяпти. Суратлардаги кишилар гўё тилга кириб у билан суҳбат қуришяпти. Мана яна бир сурат. Унда оқ халатли уч йигит бир-бирининг елкасига елкасини қўйганича мамнун жилмайиб туришибди.

— Ассалому алайкум, уста, мени танияпсизми?— Суратдаги йигит- ларнинг бири гўё тилга кирди.— Ҳа, албатта мени танисангиз керак. Тўғри мен ўша шум боламан. Сизнинг илк шогирдларингизданман. Сиз- ни биринчи марта мактабимизда ўтказилган касб танлаш ҳақидаги кеча- да кўргандим. Сотувчилик ҳақида тўлиб-тошиб гапирган эдингиз. Ҳо- зир ҳам кечагидек эсимда.

— Сотувчи савдо рекламасини, товаршуносликни, савдо техника- сини яхши билиши, катта сонларни тезда кўпайтира олиши, харидор- ларга хушмуомала бўлиши лозим,— деган эдингиз ўшанда.— Кишилар билан доим алоқада бўладиган одам ўз ишининг техникасини пухта билиши, қобилият ва истеъдодли бўлиши керак. Сотувчи ҳам педагог, артист сингари талантли бўлиши лозим.

Мен бу гапларни эшитиб, ниқ этиб кулиб юбордим. Тавба, сотув- чида ҳам талант бўлиши керакми? Ёнимда ўтирган Алижон биқинимга туртиб, «Жим ўтир, шум» деганди. Мен сотувчилик одамларнинг ис- таган нарсасини олиб бериб пулини олиш деб ўйлардим.

Романтик хаёлларни кўп сурардим. Узоқ тоғу тошлар, ўрмонларга бориб ишлашни орзу қилардим. Яқин ўртоқларим касбингиз ҳақидаги гапларингиздан кейин сотувчи бўлмоқчилигини эшитиб, синфдошларим- дан айрилмай, деб вақтинча шу соҳага ишга киргандим. Шунчаки ҳа- вас учун ишлаб юриб, умримни шу соҳага бағишлаганимни ҳам бил-

май қолибман. Ишлаб юриб коммунист бўлдим, савдо институтида сиртдан ўқидим. Ҳозир юзлаб сотувчиларга раҳбарлик қиляпман. Раҳмат сизга!

— Салоҳиддин ака менинг ҳам анчадан бери сизга айтмоқчи бўлган гапларим бор эди,— деди ўртадаги суратда тасвирланган ўн тўққиз ёшлардаги йигит.— Юрагимдаги гапларимни кўпдан бери айтолмай юрардим. Менинг ҳаётимда ҳам сиз катта роль ўйнадингиз. Ун етти ёшда одамга бир оғиз гап кам, икки оғиз гап органиқчалик қиларкан. Тўққизинчи синфни амал-тақал қилиб битириб, ялло қилиб ўйнаб юрардим. Қиладиган иш йўқ. Уйимиз бозорга яқин. У ерда ҳар хил одамлар бор. Бир-икки марта катта-кичikka қўшилиб, пастқам жойларда ошиқ ўйнаб юрганимни кўрган экансиз.

— Ука, негадир сени доим бозорда учратаман-а,— деб сўрадингиз мени бир куни кўчада тўхтатиб.

Жаҳлим чиқди. Нима қиларкин бировнинг ишига аралашиб деб ўйладим:

— Ишингиз нима? Мени сизга оғирлигим тушингими?

— Катталар бир нарса деганида, кичиклар бундай қўрслик қилмаслиги керак,— дедингиз ётиғи билан.— Қани бу ёққа юр-чи?

Мен қўрқиб кетдим. Ошиқ ўйнаб юрганимни кўрган бўлса бу одам мени ҳозир милицияга олиб борса керак, деб қочинишга чоғлангандим. Шап этиб қўлимдан ушладингиз.

— Қўйиб юборинг! Сизга нима қилдим?!

— Қўрқма, ука, қани юр. Мен сени анчадан бери танийман. Сен билан баъзи нарсаларни маслаҳатлашиб олмоқчиман.

Мени озиқ-овқат магазини орқасидаги чоғроқ хонага олиб кирдингиз. Юмшоқ стулга ўтиргизиб, дарров элэктр чойнакда чой қўйдингиз, нон ушатдингиз. Ҳурмат кўрсатдингиз. Албатта бу менга сариёғдек ёқди. Биз атиги ярим соатча гаплашдик. Сиз бу вақт ичида ўз касбингиз, одамнинг ҳаётдаги ўрни ҳақида шундоқ тўлқинланиб сўзладингизки, менда беихтиёр бу соҳага кириб ишлашга иштиёқ туғилди. Лекин мени ким ҳам ишга оларди. Суҳбатнинг охирида:

— Агар хоҳласанг бизда ишлашинг мумкин,— дедингиз. Хурсанд бўлганимдан ўрнимдан дик этиб туриб кетдим.

Қўнглимга калит топиб, мени тўғри йўлга солганлигингизни унутмайман.

— Менинг ҳам ҳаётим Содиқниқига ўхшаб кетади,— деб гап бошлади учинчи йигит.— Мактабни наридан-бери битириб таралла-бедод қилиб юрган пайтларим эди. Тошкент катта, одамлар кўп, зериклиш қаёқда, ўзимга ўхшаганлардан уч-тўрттасини топиб олгандим. Адамлар йўқ, ойимлар фабрикада ишлаб топган пули ҳисобига кун кечирардик. Ешлик экан-да, ойим мен еб турган бир тишлам нон, ҳар куни қўлимга тутқазаётган бир сўм пулни топиш учун қанча меҳнат қилиши кераклиги тўғрисида ҳеч ўйлаб кўрмагандим. Ойим бир неча марта ишга ё ўқишга кир, деб қистади. Мен кескин бош чайқадим. Чунки шу юришим ўзимга жудаям ёқарди.

Ойим бечора бир куни танишига мени ҳеч ишга бўйним ёр бермаётганидан нима қилишга ҳайронлигини айтибди.

— Эски Жўвада Салоҳиддин деган магазинчи бор,— маслаҳат солибди ойимнинг таниши.— Айтишларича, у эгилмайдиганни эгиб, синмайдиганни синдирадиганлар хилидан экан. Бориб гаплашиб кўринг-чи, шояд ўғлингизни йўлга сололса. Сотувчилик ҳам ёмон ҳунар эмас.

Ойим сиз билан учрашибди. Уйимизга келдингиз, мен билан суҳбатлашдингиз. Мен унча рўйхушлик бермадим. Шунга қарамасдан шогирдликка олдингиз. Одам бўлиш қийин экан. Менга кўп ишонч билдирдингиз. Мен баъзида уни оқлаёлмадим. Сизни хафа қилдим. Ҳар қалай мени одам қилгунча анча азият чекдингиз. Бунни бир умр унутмайман. Ҳозир тўртта боланинг отасиман. Ишим тузук. Қўл остимда ишлаётганлар ҳам, раҳбарларим ҳам ҳурмат қилишади. Ҳозир ўзимниям шогирдларим бор. Кўпинча уларга сиз яхши кўрган «Сотувчи бўлиш учун кишиларни севиш, ҳалол бўлиш керак», деган гапни айтаман.

Девордаги соат саккизга занг урди. Салоҳиддин аканинг шогирдлари билан хаёлий суҳбати бўлинди.

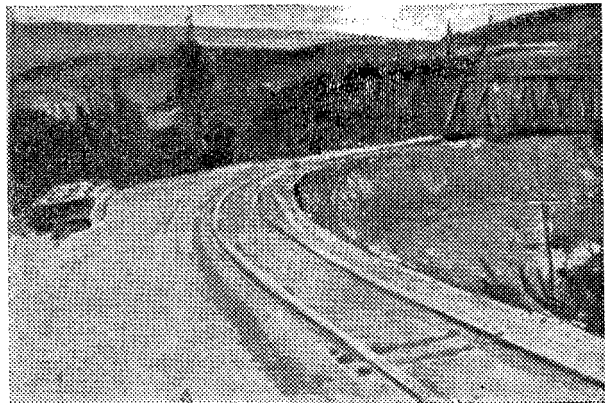
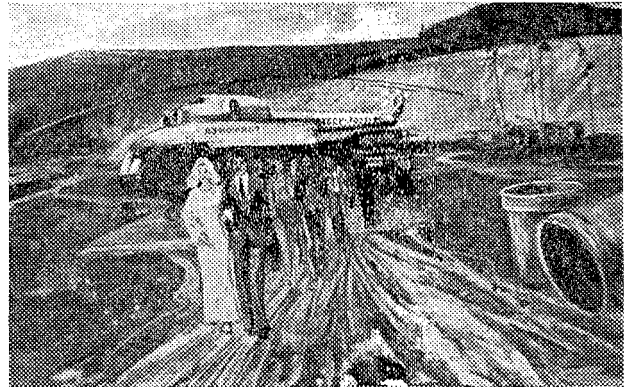
Бу сурат ўн уч йил олдин олинган эди. Ҳозир уларнинг учови ҳам катта коллективларни бошқаришяпти. У яна альбомларни варақлай бошлади.

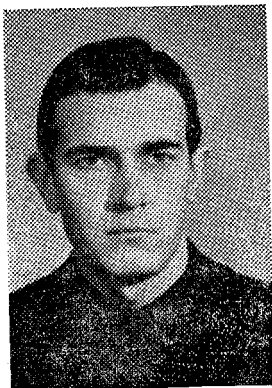
Суратларда Салоҳиддин ака пойтахт мактабларида касб танлаш кечаларида сотувчилик касби ҳақида тўлиб-тошиб сўзлаётган пайтлари, пахта йиғим-терими кунларида Сирдарё ва Жиззах область чўлқуварларига савдо хизмати кўрсатишга отлангани тасвирланганди. У охириги қўнғироқ арафасида мактаб ўқувчиларини ёзги каникулларида магазинларда ишлашга даъват этади. Ҳар йили 40—50 ўсмир савдо ходимларига ёрдамлашишади. Шу касбни ёқтириб қолганлар савдо ишига киришади.

Салоҳиддин ака альбомларни варақлаб, яна эртага нималар тўғрисида сўзлаши ҳақида хаёлга толди.

Рассом Бахтиёр Назаровнинг БМ қурувчилари ҳақидаги асарларидан репродукция.

Валерий НЕЧИПОРЕНКО

1946 йили ГДРда туғилган. Касби инженер. Ўрта Осие электр тармоқлари қурилиши бошқармасида ишлайди.

ҚИСҚА ЙЎЛ

Электр узатиш линияси Қатта Байкал-Амур Магистрали — БАМ учун қурилаётгани, шунинг учун ҳам бу қурилиш ҳақида нимаки айтилса, ёзилса ёки куйланса, монтажчилар ўзларига ҳам тааллуқли деб ҳисоблашарди.

Уларнинг лагери — тўртта зангори вагон — баланд тепаликдаги ўрмон чеккасида, баҳайбат дарахт барглари орасида қад ростлаган. Сал нарироқда қирғоқлари қийшиқ чуқур сой чўзилиб ётарди. Пастликда, водий бўйлаб тайга дарёси ирмоқлаб кетган. Эрта наҳор пайтлари водийни булутга ўхшаган қуюқ туман қоплар, лекин бу ерда, тепалик бўлгани учунми, осмон покиза, зич ўсган майсалар зумраддай товланар, ўрмондан қушларнинг тинимсиз чуғур-чуғури эшитиларди.

Монтажчилар ўрмон ёқасидан оқиб ўтган тезкор дарёда ювинишарди. Дарёда чўртан балиқлар мўл эди. Ювиниб бўлишгач, яна тепаликка чиқиб, қайин дарахтидан ўзлари ясаган стол атрофига нонушта қилишга ўтиришарди. Улар навбати билан ошпазлик қилишарди. Навбат учинчи марта айланганда, энг уста ошпаз, юк машинаси ҳайдовчи Муҳаммаджонга гал келди. Шунинг учун ҳар ким ундан идишига кўпроқ ва қуюқроқ овқат солишини илтимос қиларди.

Чеккадаги вагон — радиорубкадан мастер Володя чиқди. У монтажчилар Морда деб атайдиган зотсиз итга «цит» дея пўписа қилдида, «ошхона» томонга юрди. Муҳаммаджоннинг ёнида тўхтаб деди:

— Бизни трассага олиб бориб қўясан-да, бобонинг олдига жўнайсан. Уларда бир нима юз берганга ўхшайди. Бугун негадир алоқа жуда расво. Бобо ҳам одатдагидан кўпроқ дудуқланди. Фақат, тезроқ машина юборинглар, деганини илғадим, холос. Кечқурун қайтиб, бизни трассадан олиб кетишга ҳам улгуришинг керак! Тушундингми?

Муҳаммаджон бош ирғади.

Бобо трассанинг энг мураккаб жойида ишлаётган прораб Шмелев эди. Шмелев ишлаётган жойга қурилиш материалларини ўтган қишда-

ёқ дарё ва ботқоқлик музлаган пайтда ташиб боришган, ҳозир монтажчилар оғир участкани ишғол қилишмоқда эди.

Прораб Шмелев кўп йиллардан бери электр тармоқлари қурилишида суяги қотган, монтажчиларни ҳам ўзи танлаб олган, улардан ҳеч бири бўлар-бўлмасга ёрдам сўрайверадиганлардан эмас эди.

Муҳаммаджон участкада янги одам бўлгани учун Володя унга газета парчасига қандай боришни соддагина қилиб чизиб берди.

Муҳаммаджоннинг Совет Армияси сафида хизмат қилишгача ўтган бутун ҳаёти Урта Осиёнинг кичик бир шаҳарчасида ўтди. У болалигиданоқ китоб жавонида турган катта географик атласни варақлашни яхши кўрарди. У турли рангдаги бўёқлар билан бўялган варақларга тикиларкан, гўё олдида сеҳрли эртақлар жонланаётгандай туюлар, қалбида қизиқиш ва жиндек қўрқув ҳисси уйғонарди.

Улғайгач, атласдаги ҳар бир белги, ҳар бир ранг бирор аниқ жой ёки нарсани ифодалашини англади. Масалан, думалоқ шакллар шаҳар ва мавзеларни, қизил чизиқлар темир йўлларни билдиради. Мана бу чўзилган гармонни эслатувчи катта қизғиш доғ эса, бизнинг ватанимиз, Совет Иттифоқи, дунёдаги энг катта мамлакат.

Кичик Муҳаммаджонга у яшайдиган мамлакат дунёда энг катталиги ғоятда хуш ёқарди, бироқ у қўли билан Шимол ва Сибирни кўрсатиб, нега бу ерларда шаҳарлар ва темир йўллар жуда кам, деб сўраганди. У ерда совуқ, абадий музликлар, киши билмас тайгалар бор, шунинг учун одамлар ҳам кам яшашади, деб тушутиришди унга.

Ўзбекистоннинг серҳосил водийсида ўсган йигитча одам кам яшайдиган жой ҳам бўлиши мумкинлигини тасаввурига сигдира олмас, бундай ерларга ачинарди.

Ўшандаёқ унда бир нурли орзу пайдо бўлганди.

Айтилган йўлни Муҳаммаджон осонгина топди. Буни қарангки, баланд ўсган ўтлар ва чирмовуқлар билан қопланган йўл юз метр юрилгач, кутилмаганда тугади-да, олдинда қумлоқ кўринди.

Йўл ярим айлана ясаб тепаликка яқинлашар, кейин кескин юқорига кўтарилар, бир неча пастқамликларга тушиб чиқиб, тепаликнинг энг чўққисига олиб борарди. Йўлнинг қоқ ўртасини чуқурлиги ва эни тахминан бир ярим метр келадиган ариқ кесиб ўтганди.

Муҳаммаджон мўлжални тўғри олса, ариқ машина ғилдирақларининг қоқ ўртасида қолишини чамалади.

«УРАЛ» кучаниб олдинга жилди. Унг томонда — тепалик, тошсимон жинслар туртиб чиқиб турар, чап томонда — жарлик. Тепаликка ҳали яқинлашмасдан қўққисдан ариқ мўлжалдагидан катта эканлиги билинди. Аммо буни Муҳаммаджон кеч пайқади. У машинани ариқнинг қоқ устидан юргизишга ҳаракат қилиб, газ беришда давом этди.

«УРАЛ» оғиб кетди, кейин яна кўпроқ оғиб, икки марта қаттиқ силкинди-да, оҳиста ўнгланди.

Муҳаммаджон енгил нафас олди. Аммо «УРАЛ»ни тепаликка олиб чиқаркан, соатиға кўз ташлаб, кўтарилиш ярим соат давом этганини аниқлади. Шошилиш керак. Йўлнинг бу ёғи худди асфальтдек теп-те-кис, кўп йиллик хвой қатлами билан қопланган эди. Муҳаммаджон вақтдан ютиш учун газни босди. Аммо йўлнинг қуёш нурида милтиллаб турган кўкимтир кўлмак эгаллаган жойида машина қўққисдан тезлигини кескин камайтириб, бутун корпуси билан қалтираганича, тўхтаб қолди.

У эшикни очиб пастга қаради. Ғилдиракларнинг учдан бир қисми лойга ботиб кетганди. У кўлмакка ингичка ариқча бўйлаб сув оқими келиб тутаганини шундагина кўрди. «Эҳ, каллаварам!— деди ўзига Муҳаммаджон.— Оддий кўлмакни ботқоқдаң ажратишгаям ақлинг ет-мабди-я!»

Унда тугилган орзу эса, Шимолни ўзгартириш эди. Бу катта ўлкага нисбатан бўлган фазовий масштабдаги ҳақсизлик уни ранжитарди.

У тезроқ катта бўлишни хоҳларди. Шунинг учун ёшлигиданоқ иродасини чиниқтира бошлади. Аввало у эрта наҳорда ўрнидан туриб, бир соат давомида акасидан қолган гантеллар билан машқ қиларди. Гимнастикадан сўнг будильникни олиб, ваннага кирар, бу ерда ролп-роса ўн минут давомида совуқ, душ қабул қиларди.

Қиш кунлари у онасига билдирмасдан жун пайпоғини кўрпаси остига беркитиб, биргина юпқа пайпоқда кўчага чиқиб кетар, бутун қиш давомида гарчанд қулоқлари совуқдан қип-қизариб кетишига қарамай, шапкасининг қулоқчинини бирор марта ҳам туширмасди.

У кўп китоб ўқирди. Асосан, саёҳатлар, саргузаштлар, турли ҳалокатлар, қишлаб қолишлар, очлик ва ҳаёт учун курашлар ҳақидаги асарларни ўқишни севарди. У жуда кўп китоб ўқиган ва улардаги қаҳрамонлар нимаси билан ҳайратга солган бўлса, ўшани ўзида синаб кўришга уринарди.

Гантеллар билан машқ қилиш унга камдек туюлди ва у кўп ўтмай, қўшнисининг ўғли Собит билан янги машғулот ўйлаб топди. Кечқурунлари улар ташландиқ бир сарой орқасида учрашишар ва ўзаро муштлишишарди. Дастлаб улар фақат кўкраккагина уриш мумкин, деб келишишди, лекин кўп ўтмай, ҳар қандай чеклашларга барҳам беришди. Иккаласининг ҳам муштлиари катта-катта, қўллари узун-узун эди. Кўзларида тез-тез ўт чақнаб кетар, кўпинча ёноқ ва қаншарларининг ости кўкариб қоларди.

Кейин Собит қаердандир «Самбо» деган эскириб авраси чиққан китоб топиб келди-ю, улар ўша сарой орқасида янги кураш услубларини тажрибада ўргана бошлашди. Оқибатда улар баъзан икки-уч кунлаб оёқ ё қўлларини қимирлати олмай юрадиган ҳам бўлишди. Шунга қарамай, бир қанча усулларни ўзлаштириб олишди.

Муҳаммаджон мактабда ёмон ўқимасди, бироқ ҳар кимда бўлади-ганидек, унинг ҳам ёқтирмайдиган фанлари бор эди. У қасдма-қасд ўша фанларни зўрлаб ўрганишга киришди ва буни қарангки, кўп ўтмай, уларни ҳам ёқтириб қолди.

У одамларнинг афтига қараб туриб, гарчанд, кўпинча бу яхшиликка олиб келмаса ҳам, улар ҳақида нимани ўйласа, ўшани айтишга ўз-ўзига қасамёд қилганди. У режалаштирган ишидан, ҳамма уни ўжарликда айблаган тақдирда ҳам, чекинмасликка аҳд қилганди.

Ун етти ёшида у дароз, қатъиятли, тиниб-тинчимас ўсмир бўлиб етишди.

Болалик тугади. Сибирни забт этиш ҳақидаги орзу болалигида қолди. Муҳаммаджон тушундики, ўз туғилган жойида ҳам унинг учун иш мўл. Энди у келажакда ўзини инженер-қурувчи сифатида кўришни истарди. Бунинг учун институтга кириш лозим эди. Муҳаммаджон муваффақиятга осон эришишига шубҳа қилмасди. Бироқ математикадан ёзма имтиҳон пайтида у ўз вариантини бирпасда ишлаб бўлиб, олдида қалтираб ўтирган қизга ёрдам бера бошлади. Бироқ бундан қизга ҳам, Муҳаммаджонга ҳам фойда бўлмади, чунки имтиҳон олаётган ўқитувчи уларнинг ҳийласини сезиб қолди ва иккаласини ҳам аудиториядан чиқариб юборди...

Муҳаммаджон амаллаб машинани чиқарди-да, газни босди. Йўл энди анча яхши, Елизароводан ўтадиган трассада сира қолишмасди. Бунинг устига буёғи нишаб эди. Муҳаммаджон энди фақат икки томондаги дарахтларнигина кўрарди. Пастликда арча ва қайинлар билан қопланган бошқа тепалик ва сойлар ҳам кўзга ташланарди. Бирдан қўшни тепаликнинг ён бағрида бир нима ярақлаб кетди. Муҳаммаджон машинасини тўхтатди ва тикилиброқ қараб, юқори вольтли линия темир таянчининг бош қисмини кўрди. Ўша заҳоти у пастроқда яна бир неча таянчга кўзи тушди.

Яна беш-олти километрдан кейин у Шмелевнинг лагерига кириб боради.

Иккинчи марта институтга имтиҳон топшириш унга nasib қилмади. Баҳорда Совет Армияси сафига чақиришди.

Бир неча ой у Россиянинг марказида бўлди, кейин у хизмат қилаётган қисми Забайкальегга кўчиришди. Муҳаммаджон ўтирган самолёт тайгага кўнди.

Забайкальенинг ҳавоси илиқ эди. Қисм ўрмонда жойлашди. Муҳаммаджон эрталаб кун ёришгач, кўз олдида очилган гўзал манзараларни кўриб, ҳайратда қолди.

Кейин қор бўронлари, шамол ва изғиринлари билан қиш бошланди. Совуқ ўттиз даражадан пасаймас, бироқ кўп ўтмай маълум бўлдики, Забайкальенинг қишига чидаса бўлар экан, агар эгингда пўстин, оёғингда пийма бўлса, ишласа ҳам бўлавераркан. Умуман, тайга деганлари унчалик даҳшатли эмас экан.

У юк машинаси ҳайдади. Хизмат юзасидан озмунча йўлларни босиб ўтмади. Лекин бари бир бу жойларда йўллар худди уларни туташтирган мавзелар каби камёб эди. Тайга ниҳоясиз ва инсон қўли тегмагандек эди. Баъзан Муҳаммаджон узоқдаги тепаликлардан бирига тикилиб қоларди: балки у ерда қимматбаҳо қазилма бойликлар яширингандир?

Мамлакатда БАМ ҳақида хабар тарқалганида, у иккинчи йил хизмат муддатини ўтаётганди. Бу хабарни Муҳаммаджон қувонч билан кутиб олди. Энди у узоқдаги тепаликларга қувноқ кайфиятда тикиларди. Тез орада улар остидаги бойликлар одамлар қўлига ўтади.

...Муҳаммаджон май ойининг охирида ҳарбий хизматини тугатди.

Уйга қайтишдан олдин яна кўчма механизмлашган колонна раҳбарларига учрашди.

— Қачон келасан?— сўради бошлиқ.

— Ойимларни кўндирсам бўлгани, ўша куниеқ етиб келаман.

— Кўндиролмасанг-чи?

— Кўндираман!

ПМҚ бошлиғи бош чайқади:

— Демак ҳали-вери келмас экансан-да.

...Муҳаммаджон уч ҳафтадан кейинроқ Забайкальегга етиб келди...

Бир соатдан сўнг у Шмелевнинг лагерига етиб келди.

Маълум бўлдики, тракторлардан бири ботқоққа ботиб қолибди.

Шмелев у ёққа ёрдамга иккинчи тракторни ҳам юборибди, бироқ буни-си йўлда, катта тўнка ёнидан жилолмай қолибди. Лебедкали оғир юк машинасини ҳам ишга солишга тўғри келибди. Бироқ монтажчилар хатога йўл қўйишибди. Аввал тўнка устидаги тракторни қутқариш ўрнига ботқоқда ўтирганига ёпишибди. Юк машинасини шошилиб ўша ёққа ҳайдаб кетишаётиб, уни ҳам лойга ботириб қўйишибди. Қолган ҳаракатдаги енгил тракторлар энди бекорга ўз дизелларини зўр бериб исроф қилишаётган экан.

Муҳаммаджон етиб келиши билан уни овқатлантиришди-ю, дарров техникани қутқаришга киришишди. У шундан кейин машинани у ёқдан бу ёққа ҳайдаб, яна бир неча соат давомида тиним билмади. Машина ва тракторлар ботқоқ «чангалидан» чиқариб олинди.

Соат роппа-роса саккизда у ўз бригадасига етиб келди.

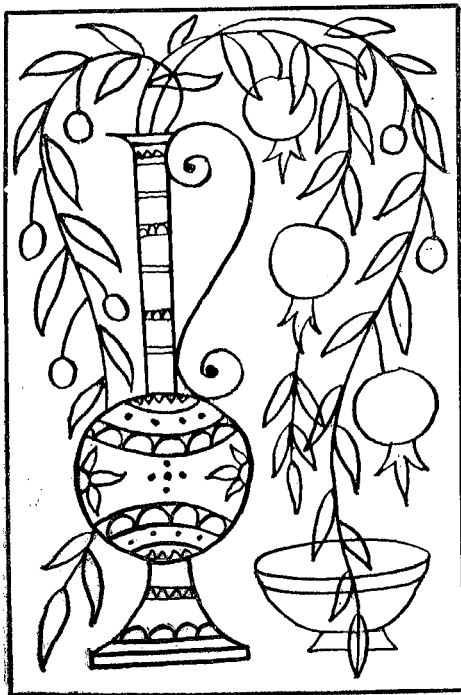
Очиққан, чарчаган монтажчилар ўрмондан чиқиб келаётган унинг машинасини сабрсизлик билан кутиб туришарди.

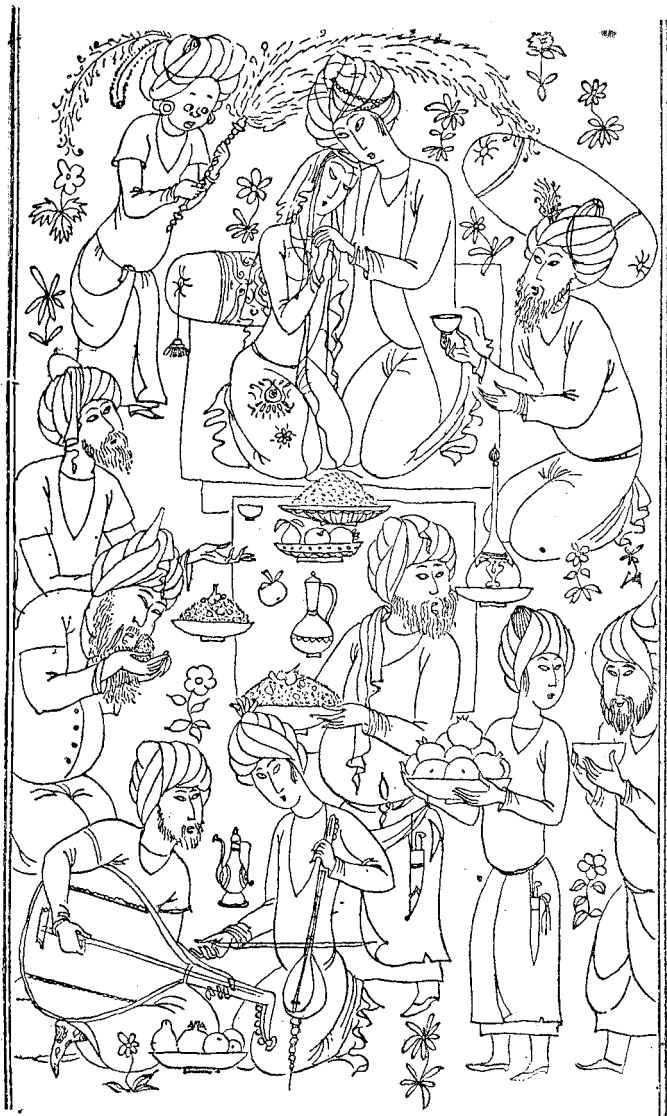
— Хўш, нима гап экан?— бараварига сўрашди улар.

— Ҳаммаси жойида!— жавоб берди Муҳаммаджон хотиржам.

Русчадан Х о ж и а к б а р Ш А Й Х О В таржимаси

АДАБИЙ ЎЙЛАР

Т. Мухамедов «Эртакдан эртатка»

СЮЖЕТ ҲАҚИДА ҲИКОЯ

Адабий сўз санъатининг, бадий ижодкорликнинг шундай мароқли масалалари борки, улар ҳақида Аристотель замонидан бери баҳс, суҳбатлар юритилиб келади. Минг йилларча вақтлардан бери одамлар оғзидан тушмай, баҳслар ичида тотини йўқотмай ҳамон ким тилга олса, оғзида мазаси қолиб турган шундай адабий дунё муаммоларидан бири — адабий асарнинг шакли ва шу шаклнинг таркибий, узвий қисми бўлган сюжетдир.

Сюжет ҳақида адабиёт назариётчилари, адиблар ўртасида жуда хилма-хил қарашлар, фикрлар юради. Ҳатто эпг замонавий илмий, энциклопедик луғатларда ҳам сюжет бир-биридан фарқли таърифланади. Айтайлик, «Адабиётшунослик терминлари луғати»да сюжет «предмет — адабий асарда воқеалар (ҳаракат) мазмунини ташкил этувчи ҳодисалар системаси», деб таърифланса, «Мухтассар адабий қомус»да, «предмет — драматик ва насрий асарларда воқеанинг ривож, ҳодисаларнинг бориши», деб тушунтирилади. Баъзи бир олимлар сюжет бадий асарнинг меҳвари, ўқи, деб айтишади; бошқа бир олимлар эса сюжетни ҳаётнинг концепцияси деб тушунтирадилар. Буюк олим Аристотель эса уни ҳаракатга тақлид деб англайди. Шуниси диққатга сазоворки, сюжет ҳақидаги назарий фикрлар, таърифлар қанчалар турли-туман бўлмасин, лекин уларнинг ҳеч қайсиси оқни қора демайди, балки сюжетни сюжет деб атайди ва унинг моҳиятини бошқача бир нуқтаи назардан очиб беришга интилади. Шунинг учун ҳам, сюжет ҳақидаги турлича қарашлар бир-бирини чалкаштираётганга, бир-бирига халақит бераётганга эмас, балки бир-бирини тўлдираётганга, бир-бирини яна ҳам мароқли, жозибадор, маънодор қилиб турганга ўхшайди.

Нима бўлмасин, бадий асар сюжетсиз бўлмайди. Бинобарин, жонли табиатда ҳам одам қовурғасиз туғилмайди, дарахтсиз барг кўкармайди. Мунажжим юлдузсиз иш кўролмайди. Сюжет ҳам адиб ва санъаткор учун шундай юлдуз, шундай япроқ ва шундай қовурғадир. Биргина япроқни олинг, табиат япроққа шундай шакл ва кўриниш, қиёфа бергунча қанчалар олий тараққиёт босқичларидан ўтган, қанчалар иқтидор кўрсатган. Биолог олимга бу япроқнинг сирлари аллақачонлар маълум бўлган, у япроқнинг қандай биологик вазифаларни адо этишини яхши билади. Лекин, синчиклаб қараганда япроқ ғоятда мураккаб ва мукамал тузилганлигини кузатиш мумкин. Япроқнинг ўз кўклиги ичра отган томирларига эътибор беринг. Шу томирлар ҳам одамзоднинг қовурғаларига ўхшайди. Улар япроқни ту-

тиб, унга шакл бериб турадилар. Булар япроқнинг тириклик томирлари. Дарахт шу томирлардан нафас олади, шу томирлардан уларга тириклик сувини олиб келади. Япроқ томирлари дуч келганча, ўзи хоҳлаганча қандай тўғри келса шундай жойлашган эмас. Улар табиатдаги ҳамма жонли ҳодисалар каби маълум комил бир тартиботга бўйсунганлар. Бадий асарнинг сюжети ҳам шу япроқнинг комил тартиб билан жойлашган ва ҳар бири ўз қатъий вазифасига эга бўлган томирларига ўхшайди. Шу япроқ ва унинг томирлари, ранглари, қиладиган иши уйғунликнинг улўғвор ва боқий қонунларига қандай бўйсунса, сюжет ҳам гўзалликнинг асоси бўлган уйғунлик, мутаносиблик қонуниятлари асосида бадий асарнинг ўзак ўқини ташкил қилади. Шунинг учун ҳам жуда қадимлардан тортиб сюжет қурилишига ғоятда юксак эътибор бериб қараганлар. Қадим ҳиндларнинг буюк ва ўлмас беш китоби — «Панчатантра»да воқеадан воқеа, иккинчи воқеадан учинчиси, учинчисидан тўртинчиси ва ҳоказо чиқиб келиши ва ақлани ҳайратга соладиган нафосат биносини ташкил қилиши ёки «Минг бир кеча» эртақларининг бир-бирига ҳалқадай улашиб борниши, Шарқнинг буюк шоирлари яратган беш дostonлар — ҳамсаларининг улўғвор қурилиши сюжетга ҳеч қачон лоқайд қаралмаганлигини кўрсатади.

Ҳаётда ҳар бир ҳаракатнинг, рўй берган ҳар бир воқеанинг боши ва охири бўлади. Сюжетнинг ипи доимо бир нуқтадан иккинчи — сўнг нуқтага тортилган ҳолда кўринади. «Панчатантра»нинг шарқ дунёсида жуда машҳур ҳикояларидан бири «Чаён билан тошбақа»ни эслайлик. Ҳикоят: «Бир тошбақа билан бир чаён дўст эдилар», деган хабар билан бошланади. Қадим адибни нега булар дўст бўлган эдилар, деган гап ва бунинг тафсилотлари қизиқтирмайди. Чаён билан тошбақанинг дўстлиги унинг учун рўй бериб бўлган ҳодиса. Уни мана шунинг оқибатида рўй берган бошқа бир воқеа қизиқтиради. Ва қадим адиб ўз ҳикоятини шундай деб давом эттиради: «Улар бир кун сафарга отландилар». Сиз шу ерда бир нафас тўхтаган-да, бу тирик оламда қанчадан-қанча воқеалар сафарга отланишдан бошланганлигини ва ўзингиз шу ҳақда жуда ҳам кўплаб асарлар ўқиганлигинизни кўз ўнгингизга келтиринг. Зотан, сафарга отланиш инсон ҳаётида бир ўзгариш, кутилмаган ҳодисалар, кутилмаган учрашувлар, янги, илгари кўрилмаган дунё билан танишув билан боғлиқ. Шунинг учун ҳам «сафар» деб тахминан номлаш мумкин бўлган сюжет жуда узоқ замонлардан бизга ва келажак авлодларга мерос бўлиб қолган. Ҳикоятимизга қайтайлик, шундай қилиб, чаён билан тошбақа сафарга отландилар. «Ногоҳ йўлда бир анҳорга дуч келдилар», деб давом этади ҳикоят. Сафар тўсиқсиз бўлмайди. Бу биз учун сюжет тараққиётининг ўта классик намунаси. Ҳаракат доимо ниманингдир тўсиғига дуч келади ва бу тўсиқда нарсаларнинг моҳияти ва қиммати синалади. Ибратнинг йўли силлиқ эмас, десак яна ҳам тўғрироқ бўлади. Тўсиқ олдида ҳар ким ўзининг нимага қодир нимага қодир эмаслигини намойиш қилади. Иста-са-истамаса ўзлигини кўрсатади. Сув чаёнга ёт муҳит. Шунинг учун «чаён ўта олмаслигини билиб, ҳайрон бўлиб тўхтади», дейилади ҳикоят давомида. Ана шунда дўстлик қонунлари ишга тушади ва Тошбақа:

«Эй, азиз дўстим, сенга нима бўлди, ғамгин бўлиб турибсан?» Чаён деди: «Биродар, мен бу сувдан қандай ўтаман, деб ҳайронман». Тошбақа деди: «Ғам ема, орқамга миндириб сени сувдан бехатар ўтказиб қўйман». Классик ҳикоятнинг жуда содда лекин лўнда сюжети шу ерда бир босқични тугатди. Воқеа энди янги босқичга, янги бир пиллапояга кўтарилди: «Тошбақа чаённи орқасига миндириб сувга тушди, сузиб бораётганида унга бир нарсанинг тикирлагани эшитилди ва чаённинг ҳаракатидан шубҳаланиб сўради:— Эшитаетганим қандай овоз, сен нима қилялсан? Чаён жавоб берди:— Нишимнинг найзасини сенинг қалқонингга уриб синаб кўрмоқдаман. Тошбақа деди:— Эй, бемурувват, мен ўзимни гирдобга ташлаб сени сувдан бехатар ўтказмоқчи бўлсам-у, сен орқамга ниш урсанг. Биласанки, найзанг менинг қалқонимга зарар етказа олмайди. Чаён деди:— Менинг табиатим хоҳ дўст орқасига бўлсин, хоҳ душман сийнасига бўлсин ниш урмоқни тақозо этадур.

— Донишмандлар зоти ёмонни тарбияласанг, обрўйингдан маҳрум бўласан,— деб бекорга айтмаганлар.

Шуни деб тошбақа сувга шўнғиди, чаён эса сувга тушиб ҳалок бўлди». «Панчатантра»дан «Қалила ва Димна»га ўтган ушбу ҳикоятнинг сюжети лўнда ва содда. У фикри бузуқ одам ҳеч қачон ростгўй бўлмайди, деган ақидани тасдиқлаш учун келтирилади. Шу ғоя бу ҳикоятни мазмундор қилиб туради. Сюжет ёрқин бир ҳикмат билан бойийди, маъно касб этади. Лекин бунда сюжет ўзининг соф қовурғаси ва соф ҳикмати билан келтирилади. Ҳикоятда ҳикоя қилувчининг ўзи яратаётган образларга, чунончи, Тошбақа ва Чаёнга, уларнинг ҳатти-ҳаракатларига ҳиссий-образли муносабати мутлақо кўринмайди. Ҳикоя қилувчи тафсилотларга берилмайди, ҳикоятга ўз қарашлари, кечинмаларини сингдирмайди. Лекин худди шу сюжет масалан, бошқа бир шарқ шоири, айтайлик, Гулханий томонидан бутунлай бошқача талқин қилинади. «Зарбул масал»да хазиначи Қордоп ўз мулозими Турумтойга «Қалила ва Димна»дан Бозанда ва Навозанда қиссасини айтиб беради. Бунда ҳам ўз навбатида яна ҳикоя ичида ҳикоя кетади ва Навозанда: «Сафарда рафиқ керак... Яхши рафиқ бирла сафар қилсанг, саодат топарсан ва ёмон рафиқ бирла шақоват», деб туриб, ўз ҳамсуҳбатига «Сангпўшт бирла Чаён» қиссасини сўзлаб беради. Бошданоқ Гулханий асариди бу ҳикоят тафсилотлар, деталлар, тавсифлар ва бошқа тасвирий воситалар билан бойганлигини, сюжет шоир қалбида бошқача бир ифодага эга бўлганлигини кўрамиз. Гулханий шундай ҳикоя қилади: Андоғ эшитганим борки, сангпўшт Ироқдин Хижоз сари борур эрди. (Ёдингизда бўлса юқорида келтирилган ҳикоятда махлуқлар фақат сафарга отланган эдилар. Уларнинг қаерга кетаётганлари номаълум эди. Янги даврнинг адиби қиссани янги тафсилот билан тўлдиради ва сафарга конкретлик тусини беради). Йўл узасида ночор бир чаёнга йўлдош бўлди, деб давом этади Гулханий. Яна ўзгариш: Чаён билан Тошбақанинг қандай қилиб топишиб қолганлари аниқланмоқда ва изоҳланмоқда. Адиб ҳар бир ҳаракатга ўз қараши ва замонасининг қарашини сингдирмоқда. Ҳиндининг қадим адиби учун моҳият муҳим эди, шунинг учун у ҳикоятни

лўнда қилиб сўзлаганди. Ун тўққизинчи аср адиби назарида эса Чаён билан Тошбақа сира дўст бўлмайдигандай, бу ғоятда мантиқсиз кўринадигандай туюлади ва йўл узасида ночор йўлдош бўлди, деб изоҳ беради. Назарида «ночор» сўзи ҳам камлик қилгандай бўлади ва у кейинги гапда бу фикрини яна тўлдиради: «Иккиси заруратдин ҳамроҳ бўлдилар», дейди. «Аммо сангпўшт бағоят фаросатлик эрди. То баҳаддики кўп сафарларда юриб, кўп тажрибалар ҳосил қилган эди. Аммо чаёнга инон-ихтиёрин бериб, бодиялар қатъ этуб, манозил ва мароҳил тай қилуб юрур эрди. Ушал аснода ногоҳ бир наҳри азимга дучор бўлдилар. Андин ўтар иложини топмадилар. Тафаккур ёғочи анга кўпрук бўлурга ожиз ва тадбир қамиши сол бўлурга ножиздир. Охируламр, сангпўшт мурод ҳадафига мақрун бўлиб, шинаварлик бирла муддао истидоъсининг соҳилига ўзини олди. Ғоз ва ўрдакдек силкунуб турди. Ногоҳ орқасига боқти, кўрдик йўлдоши йўлда ҳоррон... найзасини кифтига тик ушлаб, юқори-қуйи юрибдур». Кўриниб турибдики, Гулханий персонажларнинг ҳолатларини конкрет белгилари билан тасвирлашга, картина яратишга, уни ўқувчисининг кўз ўнгида жонлантиришга ҳаракат қиляпти. Персонажларнинг гаплари ҳам ўзбекча лутфкорлик, эҳтиром, иззат билан сўзлашга жуда яқин. Уларнинг тиллари образли иборалар, мақоллар, рангин сўзлар билан бойинган: Чаён айди: «Кўз ёшича сув бўлса, бизга маъзур тутинг». Бу жуда ҳам характерли тафсилот. Чаён қайда сув бўлса шундан қочади. Сувни сира чиқиштирмайди. Шунинг учун кўз ёшича сув бўлса, бизга маъзур тутинг, деб ўз табиатини очяпти. Тошбақа ҳам шунда худди олижаноб, яхшилик қилишга доим тайёр турадиган кимсалар каби фикрлайди ва кўнглидан «йўлдош бўлмоқ шарт бу эмаски, оз ҳодиса билан ҳамроҳлик расмини бартараф қилсам, унча ҳўб эмас. Авло улдурким, ўткариб қўйсам. Қадимий яхшилар масалидурким: «Яхшилик қил — сувга сол, сув билмаса, балиқ билур, балиқ билмаса, холиқ билур». Хуллас, тошбақа чаённи устига миндириб дарёдан олиб ўта бошлайди-ю, бирдан унинг қитирлаб бежо ҳаракат қилаётганлигини сезиб қолади ва бу бежо ҳаракатдан муддаонг недур, деб сўрайди. Тош қалқонимга ожиз найзанг сира кор қилмайди-ку, деб далолат ҳам келтиради. Чаён бунга: «Ақрабнинг муддаоси ниш урмоқдур, хоҳ дўст кўксина, хоҳ душман орқасина», деб жавоб беради. Тошбақа шунда сувга шўнғиб, чаёндан қутулади ва шоир бундан: «Аслнинг хатоси бўлмас, ножинсининг ошноси» деган ҳаётгий бир хулосага келади. «Бўйнида илллати борнинг оёғи қалтирайди» дейди. Шу тариқа бир сюжет турлича талқинга, турлича образли либосга эга бўлиши, ўзида замонларнинг белгиларини акс эттириши, янгича ўқилиши мумкин. Мажозан бу серҳиммат сюжет бизнинг кунларимизда йигирманчи аср учун ҳам ўзига хос маъно ва мазмунга эга бўлиши мумкин.

Моҳир санъаткорларнинг сюжет қуриш санъати синчиклаб кузатилса, улар воқеа ичига воқеа жойлаш, воқеадан воқеа келтириб чиқариш, воқеалар ҳалқаси ёки ҳодисалар тизмаси яратиш ва буларни юксак даражада бир-бирига мувофиқлаштириш, ўртада уйғунлик яратиш учун ҳаракат қилганларини кўриш мумкин. Кўзнинг оқи ичра қорачиғи, қорачиғи ичра гавҳари жойлашади. Худди шунингдек бир

кичик кўз илғамас зарра атрофида олам ҳалқалана-ҳалқалана кинот қаватларига довура айланиб боради.

Абдулла Қаҳҳорнинг «Даҳшат» деб аталган ҳикояси ўтмишда қиз боланинг аянчли қисмати ҳақида ёзилган, унда қари давлатманд додхога саккизинчи хотин бўлиб тушган беш ойлик келинчак Унсининг аламли тақдири тасвирланади. Чолларга хотин бўлишга мажбур бўлган ёш қизлар ҳақида дунё адабиётида жуда кўп, балки саноқсиз асарлар ёзилган. Бу асарларда инсон ёшининг бир-бирига сиғишмаслигидан, тенгсизликдан, зўрланишдан туғилган беҳад қайғули воқеалар қаламга олади. Ва ҳикоясини «Даҳшат» деб номлайди. Ҳикоя икки ҳафтадан бери тинмай эсаётган кузнинг аччиқ, ёқимсиз шамолнинг тасвиридан бошланади. «Бундай кечаларда одамзод кўй мижоз, ғуж бўлиб ва ниманидир кутиб жимгина ўтиришни хоҳлаб қолади». Ташқаридаги ваҳима, ичкаридаги жимлик ҳозиргина уйга қайтган додхонинг хаёлига гўристон қўрқинчини солади. Шу қўрқинч устига дарчага нимадир келиб урилади. Ҳамма — додхо ҳам, хотинлари ҳам қотиб қоладилар. Додхо дарчани очиб қарайди, урилган нарса бўйра эканлиги маълум бўлади. Бўйра додхога тобутни эслатади. Ва додхо юрагидаги қўрқинчини гапириб енгил учун, ўзига-ўзи далда бериш учун гўристон билан боғлиқ турли ваҳимали ҳикояларни сўзлай бошлади. Гапдан гап чиқиб додхонинг катта хотини Нодирмоҳбегим ўзининг болалигида эшитган бир ҳикоясини сўзлаб беради. Бир меҳмонхона тўла йигит гап еб ўтиришар эканлар. Мана шундай ваҳимали куз кечаси, шамол турган пайт экан. Шунда гўристонга бориб Асқарпонсот деганининг гўрига пичоқ санчиб келган одамга бир кўй берилдиган бўлибди. Бир киши мен санчиб келмаган деб пичоқ суғуриб кетади. Кетади-ю, ҳадеганда қайтиб келавермайди, эрталаб гўристонга бориб қарашса, гўр тепасида ўлиб ётган экан. Гўрга пичоқ санчганда этагини қўшиб санчган экан, қайтай деса орқасидан биров тортгандай бўлгану юраги ёрилиб кетган...

Нодирмоҳбегимнинг мана шу ҳикояси келинчак Унсининг тақдирини ҳал қилади. Унсининг чол билан гап тортишиб қолиши, ундан ўзига жавоб сўраши, чолнинг талоқ шарти, Унсининг гўристонга бориб қумғонда чой қайнатиб келиши, гўристондаги унинг бошидан кечирган қўрқинчлари, чойни қайнатиб келгач ҳушдан кетиб йиқилиши, талоқ шартини ўтаганидан енгил тортиши, сўнг ўлими худди мана шу Нодирмоҳбегимнинг ҳикоясидан бошланади. Ҳикоянинг катта сюжети мана шу кичик сюжетдан келиб чиқади. Кичик сюжетда битта кўй учун бой берилган бемаъни ўлим ҳақида, бу бемаъниликнинг даҳшати ҳақида айтилган бўлса, ундан туғилган асосий воқеада Унсининг гўристондан ҳам даҳшатлироқ бўлган додхо хонадонидан қутулиб чиқиб кетишга бел боғлаши, булбулнинг кўзидай бир юрак билан ваҳимали қутириб ётган олам сари дадил бориши, юлиниб-тимдаланиб гўристонда ўтин-чўп териб қумғон қайнатиши, даҳшатларга чидаши ва алоҳа умрлик орзуси ушалгандай ўзини ерга беҳуш ташлаши ҳикоя қилинади. Пичоқ санчиб келиш воқеаси қанчалар бемаъни бўлиб кўринса, Унсининг ўз эрки йўлида гўристон даҳшати ва шу даҳ-

шат тимсолида бутун олам ваҳшатига қарши бориши юксак инсоний интилиш бўлиб кўринади. Шундай қилиб, кичик воқеа катта, асосий воқеани кучайтиради, унга ўзгача чуқур маъно бағишлайди.

Замонамизнинг ўйчан, ўқимишли адибларидан Василий Шукшиннинг «Қайғу» деган ҳикояси бор. Ҳикоя ўн икки яшар бола тилидан сўзланади. Уткир явшон ҳидлари анқиган, одамнинг бошини айлантириб юборадиган даражада анвойи мастона ҳидлар таратиб ётган сокин, хуморга тўлиқ ёзги ойдин кеча тасвирланади. Бундай кечаларда одамнинг юраги сирли шодумонлик билан тўлиб кетади. Фақат афсус бундай кечалар сийрак бўлади, деб ўз кечинмаларини сўйлайди бола. Мана шундай кечалардан бирида боғчада томоша қилиб ўтирган бола қулоғига йиғи товуши чалинади. Уч кун бурун қўшни чолнинг юмшоққина, мулойим кампиргинаси ўлган экан. Чол-кампир бирга туришар, болалари ҳар ёққа ўзларидан тинчиб тарқалишиб кетган эканлар. Чол ёлғиз қолиб ўз ёлғизлигини қаерга қўйиш, қаерга сиздиришни билмайди, юрса ҳам, турса ҳам кампир ёдига тушаверади. Ўлган кампир билан гаплашади. ҳол-аҳвол сўрайди. Узининг қандоқ кунга қолганидан шикоят қилади. Балки кампир ўлмагандир, ухлаб қолганда ўлди деб кўмилгандир, дейди. Балки ўлмай гўристонда инграб ётгандир деб икки кеча кампир қабри устига боради, бир кўнглида уни қазиб олмоқчи ҳам бўлади. Бола чолнинг бу чексиз, адоқсиз қайғуси олдида даҳшатга тушади, бориб ўз бобосини чақириб келади. Улар бобога таскин бермоқчи бўладилар, лекин чол ҳеч нарсага қулоқ солгиси келмайди. Унинг дардига чора қолмагандай бўлиб кўринади. «Ушоққина чол бобонинг дарди менинг кўзларимга нафис оламни тўсиб қўйгандай бўлди, кўз ўнгимдан бояги гўзаллик ва тароват йўқолди», дейди бола. Лекин шунда боланинг бобоси мотамсаро чолга ўз бошидан уруш пайти ўтган бир воқеани ҳикоя қилиб бера бошлайди. «Фронт ичкарисига қараб шитоб билан кетиб бораётган, ярадорлар билан лиқ тўлган санитар машинани йўлда тўхтатиб, унга яна бир оғир ярадор ёшгина лейтенантни жойлаштирадилар. Мен машина шофёри ёнида кетаётган эдим,— деб ҳикоя қилади бобо,— лейтенантнинг аҳволи оғирлигини кўриб, унинг бошини тиззамга олдим. Амаллаб госпиталга етиб келдик. Ярадорларни тушира бошладик. Шофёр ҳам ёрдамлаша бошлади... Унга лейтенантни узатдим... «Тамом, жон узибди, дедим». Шофёр бўлса лейтенантнинг башарасига шундоқ қаради-ю...» Хуллас, лейтенант шофёрнинг ўғли бўлиб чиқади. Уғли шундоқ биқинида жон берганидан беҳабар қолади. Шофёрга уйига бир ҳафталик рухсат беришади. У хотинига ўғиллари ҳалок бўлганлигини айтмайди. Бедарак кетган деб ўйласа, ҳар ҳолда умид билан яшайди-ку, деб ўйлайди. Шу тариқа иккала чол умри завол бўлган ёш йигитнинг дардини чекадилар, бир дард, армонли дард иккинчисининг аламини енгиллатгандай бўлади. Ҳикоя таркибдаги кичик ёрдамчи сюжет мазмунан асосий воқеани тўлдирди, унга ўзгача теранлик бағишлайди...

Сюжет ҳақида жуда узоқ ҳикоя қилиш мумкин. Лекин ҳозирги ҳикояни 1835 йилда Гоголнинг Пушкинга ёзган қуйидаги хати билан тугатамиз: «Барака топинг, қандай бўлмасин бир сюжет беринг менга,

кулгили бўладими, кулгисиз бўладими менга сира фарқи йўқ, фақат соф рус ҳаётидан бўлса бас, латифа бўлса ҳам... Барака топинг, сюжет топиб беринг менга, кўз очиб юмгунча беш пардали комедия ёзиб ташлайман, гаров ўйнайманки, кулавериб одамларнинг ичаклари узилиб кетади...» Рус сўз санъатининг даҳоларидан бири сюжет, латифа сўраб илтижо қилгани бежиз эмас. У сюжетларнинг қимматини яхши билган... шундай сюжетлардан ўзининг «Шинель», «Улик жонлар», «Уйланиш», «Ревизор» сингари улугвор асарларини яратган...

Иброҳим ҒАҒУРОВ
Филология фанлари кандидати

ЧАШМАЛАР

Шеърят, серзаҳмат чиғириқлар билан бирга, адабиётнинг бошқа жанрларига нисбатан кўпроқ имтиёзга эга. У атрофга тез таралади, қулоқдан қулоққа тез ўтади, акс-садоси ҳам тезроқ қайтади. Бунга унинг минбарбоплиги, бир нафас билан ўқишга мўлжалланганлиги, у ҳақда, аксар ўқилган ё тингланган заҳоти хулоса ясаш имконига эгаллиги ва бошқа қатор жиҳатлари боис. Шундан бўлса керак, матбуотда пайдо бўлган яхши шеър, туркумлар ёки шеъррий тўплам китобхон ва танқидчи эътиборини тезроқ жалб этади, пешма-пеш муносабатлар, баҳолар, тақризлар ўқувчига, у бир фикрга келиб-келмай, баъзан анча олдин, етиб боради. Насрда бу ҳол анча оғир кўчади. Кейинги пайтларда анчадан бери кўпчиликни ташвишга солиб келаётган ёшлар ҳикоячилигида сезиларли, насримиз келажаги, истиқболини чамалашга туртки бўладиган, қувонса арзийдиган силжиш рўй берди. Ана шу силжишга танқидчилигимиз муносабатини қониқарли дейиш қийин. Тўғри, таниқли адабиётшуос олимларимиз айрим тўпламлар, айрим ёш носирлар ижодига у ёки бу муносабат билан тўхталиб ўтишмоқда. Ёшларга мунтазам равишда кўз-қулоқ бўлиб турган Иброҳим Ғафуровнинг чинакам жонкуярлик билан ёзилган қатор адабий-танқидий мақолалари, айниқса, устоз кўрмай, ҳар мақомга йўргалаётганлар учун сабоқ сифатида амалий аҳамият касб этмоқда. Гап шундаки, ҳозир насрга янги авлод қадам қўймоқда. Йигирма беш—ўттининг нари-берисида бўлган бу авлод вакилларининг тутган йўллари, қамраб олаётган соҳалари, танлаётган мавзулари, талқин услублари, ифода шакллари қандай? Уларнинг асосий ютуғи нимада-ю, қаерда, қандай камчиликларга йўл қўйишяпти? Ёш ижодкорлар ана шу саволларга аниқроқ, батафсилроқ жавоб олишни истайдилар. Буни дейишдан мақсадимиз йирик жанрлар ҳамиртуриши бўлган кичик прозага танқидчиларимиз яна кўпроқ эътибор беришса...

Масалага конкретроқ ёндошсак, ўтган беш-олти йил мобайнида ёш адиблар томонидан хийлагина катта-кичик асарлар яратилди. Уларнинг биринчи, айримларининг иккинчи, учинчи китоблари нашр этилди. Эргаш Раимов, Тоҳир Малик, Ҳабибулло, Зоҳир Аъламов,

Ҳожиакбар Шайхов, Машраб Бобоев, Мурод Муҳаммаддўст, Мамадали Маҳмудов, Сафар Барноев, Мирзоҳид Мирзараҳимов, Мирзакарим Пирматов, Тошпўлат Аҳмедов, Саид Равшан... Уларнинг айримларини истисно қилганда, аксарияти ҳали танқидчиликнинг баҳосини олганлари йўқ. Ҳозирча алоҳида тўпламлари чиқиб улгурмаган яна бир талай ёш ҳикоянавислар етишиб чиқмоқда. Биз бу ерда альманахнинг характерини ҳисобга олиб, асосан кейинги гуруҳ вакиллари ижоди юзасидан баъзи фикр ва мулоҳазаларимизни ўртага ташламоқчимиз.

Гапни анча-мунча баҳсга сабаб бўлган Эркин Аъзамов ҳикояларидан бошласак. Уч курсдош, қадрдон дўст орадан бир неча йил ўтгач учрашишади. Табиийки, улар мириқиб шакаргуфторлик қилишмоқчи, ёшлиkning бебаҳо дамлари бўлган талабалик йилларини, биргаликда ўтказишган тотли ва армонли лаҳзаларни эслашиб, ёзилишмоқчи бўладилар. Уларни ортга элтадиган куч, восита бор. Бу — тор, кўшиқ. Дўстлардан бириникида энди кўшиқ бошлашганида уй бекаси меҳмонга келган опасининг чақалоғи йиғлоқи эканлигини айтиб, узра сўрайди... Иккинчисининг уйига боришади. Бу ерда кўшнилардан бири очикдан-очик кўшиғининг йиғиштир, дейди. Хуллас, шу кеча улар мириқиб кўшиқ айтишолмайди — шу кундаги энг эзгу, юксак орзуларига етишолмайдилар. Хўш, бунга қандай баҳолаш керак? М. Сафаров «..ҳикояда шаҳар муҳитида доим ўзгалар билан ҳисоблашиб яшайсан, шу сабабли ўзининг эркин ҳис қилолмайсан, кўшиқ айтсанг ҳам бошқаларга малол келади, деган маъно ифодаланганида», дейди ва танқидчи бунга кўшилмайди. Ё. Яқвалхўжаев эса М. Сафаровнинг биринчи фикрига, яъни ҳикоядан чиқадиган маъно тўғрисидаги фикрига эътироз билдиради ва ўз хулосасини баён этади: «...айрим шахсларнинг ўта эгоистлиги ва шу эгоизмни ниқоблаш учун яшаш шароитидаги биқиқликни баҳона қилаётганлиги акс эттирилади». Бизнингча ҳар икки мунаққиднинг мулоҳазалари ҳам асосли, улар бир қарашдан икки хил туюлса-да, аслида бир-бирини тўлдиради. М. Сафаров ҳикоядан чиқарган хулосасига ўзи кўшилмаса, биз кўшилаемиз. Ё. Яқвалхўжаев фикрига келсак, қавсни очиб юбориб гапиришга тўғри келади. Гап шундаки, ҳикоя маъносини эгоизм билан чеклаб бўлмайди. Айни вақтда мунаққид «эгоизм» деб таъкидлаган нарса объектив сабаб — шаҳар «шароитидаги биқиқлик» оқибатидир. Чунки кўшнилар ўртасидаги масофа фақат ярим метрли девор бўлмай, бир-бирдан узоқроқда яшашганида, бошқачароқ бўлиши мумкин эди-ку. Ахир кўшниникидаги овоз ўз уйидагидек варанглаб турса, ҳар қандай олижаноб одамга ҳам малол келиши турган гап-да. Айни вақтда, ҳикояда шаҳар шароитидаги биқиқлик оқибатларидан бири — асабийликка ва асабийлик оқибатларидан бири — ҳиссизликка, қолаверса кўшиқнинг қадрсизлигига ҳам ишора бор. Шу жиҳатдан адабиётшунос М. Султонованинг «Кўшиқ» ҳикояси юзасидан билдирган фикрлари бир ёқламадир. У қаҳрамонларнинг бир-бирига айтадиган тайинли гаплари йўқ, дейди. Қаҳрамоннинг гапи бўлмаса, ёзувчининг гапи бор-ку! Фақат бу гап қаҳрамонлар тили, нутқи орқали эмас, улар тушган ҳолат, кўшнилар билан муносабат орқали берилади.

Умуман Эркин Аъзамовнинг ҳикоялари китобхонга ҳамдард бўла

олиш фазилати билан эътиборга сазовордир. Тасвирлар меъёрида ва лўнда, услуб раvon, диалоглар жонли, ҳаётий. «Кўк эшик» ҳикояси шу жиҳатдан характерлидир. Студентлар учун типик ҳодиса бўлган — ижарага уй қидириш ва шу жараёнда дуч келадиган турли характердаги кишилар образи ишонарли очиб берилган. Хусусан, Бўривой, хўжайин — муаллифнинг характер яратиш борасидаги изланишлари самарасидир. «Шаҳардан одам келди» ҳикояси эса ўқувчини болалар олами билан яқиндан таништиради, унинг руҳига олиб киради, орзуларига шерик, армонларига ҳамдард қилади.

Еш носирларимизнинг энг яхши фазилати уларнинг турли мавзуларга дадил қўл уришидир. Улар ишлаб чиқариш жабҳаларини, қишлоқларда пахта етиштириш учун заҳмат чекаётган деҳқонларимизнинг қувончи, ғам-аламлари, дардларини тобора дадилроқ қаламга ола бошладилар. Сотволди Ражабовнинг «Ой пахтага ўхшаб кўринди» ҳикоясида фикри-зикри, ўй-хаёли, ташвиш-қувончи, қолаверса эътиқоди пахтадан иборат бўлган ўзбек деҳқонининг ёрқин, ўчмас сиймоси гавдалантирилган, кексаликдаги яшашга кучли иштиёқ, дард-алам ҳаётий тасвирланган.

Маълумки, бадий асар учун асосий мезон — ҳаёт. Тарозининг бир палласига асар, иккинчисига ҳаёт қўйилганда ҳамма нарса ойдинлашади. «Қишлоқ ресторани» ҳикояси ҳам Сотволдининг турмушдан нусха олинган воқеаларга бадийлик либосини кийдира олиш иқтидорига эга эканлигини кўрсатади. Еш ёзувчининг яна бир ҳикояси — «Бўтакўз» ниҳоятда ўқишли, бироқ гапнинг салмонини романтик ҳиссиёт, туйғулар босиб кетган. «Албатта, романтик бўёқларнинг қуюқлиги ўз-ўзидан қусур эмас. Романтик бўёқлар асарда салмоқлироқ маънони ифодалашга хизмат қилсагина ўзини оқлайди. Бундай ҳолни, жумладан Тоғаймурод Менгноров ҳикояларида ҳам кўриш мумкин. Тоғаймурод ўз персонажларининг руҳий ҳолатларини беришга, ана шу руҳий ҳолатлар билан боғлиқ деталлар топишга ва уларни тасвир билан уйғунлаштиришга интилади. «Кузнинг бир кунинда», «Момо»да муаллиф маъно билан шакл омухталигига эришган. «Ойдинда юрган одамлар», «Олис оқшомларнинг давоми» кайфият ҳосил қилувчи ҳикоялардир. Армон... Ҳаётда шундай армон ҳам бўладикки, улар одамни даҳшатга туширмайди, ларзага солмайди, балки енгил энтиктиради, нари борса хўрсинтиради. Булар, таъбир жоиз бўлса тотли армонлардир. Ҳар иккала ҳикоянинг ҳам шаклан, ҳам мазмунан ўхшаб кетиши, албатта ижобий ҳодиса эмас. «Олис оқшомларнинг давоми»да ёшлигида бир-бирини яхши кўрган, лекин тақдир тақозоси билан бошқа-бошқа турмуш қурган ва кўп йиллардан сўнг иттифоқо учрашиб қолган икки қариянинг мулоқоти берилади. Уларнинг кечинмалари ишонарли. Бир-бирларига етишолмаганликларидан ўкинсалар ҳам қаттиқ афсусга ҳожат йўқ. Чунки, энди ҳар иккиси ҳам фарзандларга, неваларларга бой. Турмушидан, ҳаётидан норози эмас. Шу жиҳатдан ҳикоя Қришан Чандрнинг «Тўлин ой кечаси» асарини эслатади.

Умуман олганда бундай ҳикояларда туйғулар, инсоний туйғулар биринчи планда туради, улар бадий тадқиқ этилади ва кўпда ёзувчи муддаосини китобхонга етказишда восита бурчини ўтайди. Абдуҳалил

Қорабоевнинг «Дўстлар» ҳикояси дўстлик туйғуси ҳақида. Қаримжон уйда янги йил кутмоқчи. Хотини, фарзанди ёнида, дастурхон беками-кўст. Лекин унга нимадир, тўғрироғи, бундай айёмда ҳар йили бирга бўладиган қадрдон дўсти Умарали етишмайди. Улар аразлашиб қолишган. Қаримжон дўсти билан бирга бўлишга, ярашишга сабаб, баҳоналар излайди. У ёқда Умарали ҳам худди Қаримжоннинг ҳолатига тушиб қолган. Икковининг қалби ҳам бир-бировига талпиниб туради, аммо ўртада ғурур ҳисси, нафсоният туйғуси уларга монелик қилади. Бироқ, асар сўнгида ҳар икковида ҳам дўстлик туйғуси устун келади. Ҳикоя «Дўстсиз бошим — тузсиз ошим», деган ақидани ёдга солади. Воқеалар йўналиши, кульминация, ечим — ҳаммаси табиий. Қаҳрамонларнинг ички кечинмалари, психологияси, руҳий ҳолатлари китобхонда шубҳа уйғотмайди; Қаримжонни ҳам, Умаралини ҳам айблай олмайсан киши. Муаллиф қаҳрамонларидан бирининг фазилатларини, иккинчисининг камчиликларини бўрттириб кўрсатмайди, шу орқали қаҳрамонлари хатти-ҳаракатининг жонли, табиий чиқишига эришади. А. Қорабоевнинг «Невара» ҳикояси ҳам ана шундай фазилатлари билан адабий танқидчилик ва ўқувчилар эътиборини қозонди.

Ҳамид Қаримов эса «Бахтли оқшом» ҳикоясида инсоний туйғу — инсоний муносабатга ташна бўлиб кетган райком секретари образини чизади. Расмий муомалалар, сохта мулозаматлар унинг жонига теккан: «Ўртоқ Музроб Обидович раҳбарлик қилаётган район ундай, Музроб Обидов району бундай. Раҳбарликка ҳам талант керак. Музроб Обидовичда ана шундай талант бор, ҳа...» «Эй, хуш келибсиз, Музроб Обидовичда ана шундай талант бор, ҳа...» «Э, хуш келибсиз, Мураб обидович. Овқатдан олинг, Музроб Обидович. Музроб Обидович, тўрға ўтсинлар...» Секретарь «қўпол, тўпори бўлса ҳам кўнгли очиқ... Дилидаги бор гапни юзингга шартта айтиб ташлайдиган» тоғлиқ одамларни, уларнинг муомалаларини кўмсайди. Ва бундай муомалаларга у қовун полизда дуч келади. Чўлга ўтиб кетаётган секретарь йўлда машинани тўхтатиб қовун полизига киради ва «болалиги эсига тушиб» битта тарвуз узади. Шу пайт қапа томондан чол бақириб қолади:

«— Ҳов шапка! Шапка дейман! Тарвузни жойига қўй- Сенга гапиряпман, ҳов шапка!

Музроб Обидов тарвузни ерга қўйди-да, шошганича шофёрга яқинлашди. «Мабодо чол бизни танимай уришиб берса, сиз индаманг хўпми?» деди-да, чолга қаради.

— Ҳорманг, бобо,— у чолга яқинлашаркан, кечирим сўради.— Кечиринг, сўроқсиз...

— Кечиринг эмиш-а? Гапингдан, уст-бошингдан шаҳарликка ўхшайсан-у, деҳқон меҳнатининг қадрига етадиганга ўхшамайсан.— Чол астойдил хафа бўлди...— Ахир йил ўн икки ой шу ерда меҳнат қиламиз. Шу полизга бизни ишониб қоровул қилиб қўйибди. Бир оғиз айтсанг-у, мен ўзим меҳмон қилардим».

Чол қапага пўстак тўшаб секретарни меҳмон қилади. Кўнгли очиқ қариянинг самимий муомаласи, орадаги суҳбат секретарь дилидаги ғашликка барҳам беради. У шофёрнинг хиргойисига қўшилиб уйга қайтади.

Албатта, ҳикояда тасвирга камбағаллик сезилади, тарашланиши лозим бўлган жумлалар учрайди. Лекин муҳими, ёш ёзувчининг мақсади, гапи аён ва бу мақсад, гапни китобхонга етказа олган. Зотан адабиётнинг асосий талабларидан бири, ёзувчи маҳорати ҳам ўз асарига маъно сингдириши ва бу маънонинг китобхон тафаккурига нечоғли самарали таъсир қилиши, яна ҳам содда қилиб айтсак, китобхонга нимадир бериши, ниманидир уқдириши, нимагадир ундаши билан изоҳланади.

Бадий асар, таъбир дағалроқ бўлса ҳам айтиш мумкинки, қаёқдан қандай шамол эпкинлари келаётгани ва унинг қайси томонга қараб эсиши мумкинлигини олдиндан хабар берувчи асбобга, барометрга ўхшайди. Яъни, у турмушда пайдо бўлаётган янги тенденциялар, инсон маънавий дунёсидаги ўзгаришлар, уларнинг замини, тадрижи, йўналишини ҳаммадан, ҳамма нарсадан, ҳар қандай воситадан аввал китобхон — омма қулоғига шипшитиб туриши, огоҳлантириши ва уларга ўз муносабатини билдириб бориши лозим. Бундай талабларга схемачиликдан, китобийликдан йироқ бўлган услуб, воқеаларнинг табиий ривожини, персонажларнинг табиий хатти-ҳаракатлари ва сўзлаш оҳанглари орқалигина жавоб бериш мумкин. Ёзувчи саҳна орқасидаги суфлёр вазифасини ўтамаслиги лозим. Адабиёт, ҳар қалай, саҳна эмас, унда қаҳрамонлар ёзилган, ёд олинган гапларни эмас, ўз дилидаги гапларни айтиши зарур. Шундагина китобхон ёзувчига ҳайрихоҳлик билдиради, унинг фикрига қўпилади, айни вақтда тўлқинланади, ҳаяжонланади. Ана шу қонуниятни англаган, ҳис этган ҳолда қалам тебратаётган ёш ҳикоянавислар оз эмас. Алишер Ибодиновнинг «Гулсафсар ҳиди», «Чақмоқ чақнаганда» ҳикоялари, Одилжон Олимовнинг «Қимни айблай?» қиссаси, Шодмонбек Отабоевнинг «Япроқдаги нур», «Келин», Ғаффор Ҳотамовнинг «Тонг ва шом», Маматқул Ҳазратқуловнинг «Қадр», Нодир Норматовнинг «Шаҳардан совғалар», Саломжон Менгноровнинг «Кийик боласи» ҳикоялари ва бошқа кўпгина қобилиятли қаламкашларимиз ижоди шундан далолат беради.

Кейинги вақтда матбуотда тез-тез қизлар имзосининг кўзга чалинаётганлиги адабиётимиз учун қувончли ҳодисалардан яна биридир. Шоирларга серобмиз, лекин адибаларимиз камчил эканлигини тан олиш керак. Бугунги кунда прозамизга бирданга қатор янги номлар кириб келаётгани ва уларнинг дастлабки қадамлариданоқ эътиборни жалб этишаётгани рағбатга лойиқ. Хосият Лутфуллаева, Шаҳодат Исахонова, Дилбар Саидова, Сиддиқа Аъзамова, Омина Тожибоева, Саодат Матёқубова, Баҳор Холбекова, Дилбар Ҳайдарова ва бошқалардан умидимиз катта. Бу умид воқеликка, реалликка айланаётгани ҳам сир эмас. Хосият ва Шаҳодат дастлабки китобини ўқувчилар ҳукмига ҳавола қилишди. Тўплами чиқиш арафасида турган Д. Саидовнинг қалами тобора чархланиб бормоқда. Унинг «Бегона» ҳикояси бола психологиясининг жонли, бадий таҳлили туфайли эса қолади. «Қўнғироқ жиринглаяпти»да эса ёш адаб бизни қизлар қалбига, уларнинг рангини ва мураккаб дунёсига олиб киради. Бу дунё меҳрга интиқ ва ташналиги, гурури, ғамзалари билан ўзи тўғрисидаги тушунчаларимизни бойитади, ҳисларимизга озуқа бахш этади.

«Биласанми, кеча бир қизиқ гап эшитдим. Миш-мишларга қарганда, Маҳмуд синфимиздаги қизлардан бирини яхши кўриб қолганмиш...»

«Бечора Нигора,— кўнглимдан ўтказаман мен.— У Маҳмуднинг менга хат ёзганини ҳам, ҳар куни изма-из таъқиб этиб юришини ҳам, уйга келиб эшикни занжирлагунимча йўлка бошидаги анҳор бўйида ўсган терак панасида соатлаб туришини ҳам билмайди...» Ўз хаёлларимдан ўзим завқланаман ва шўхлигим тутиб кетади. Нигорага юзла-наман-да, айёрона кўз қисиб:

— Эҳтиёт бўл, яна ўзинга кўнгили қўйган бўлмасин,— дейман, Нигора негадир қип-қизариб кетади. Лекин дарров гапни ҳазилга бурмоқчи бўлади:

— Нима қипти, Маҳмуд «ёмон бола эмас-ку...»

«Наҳотки гапимни чинга йўйган бўлса...» Шундан сўнг кўнглим-да қандайдир ғашлик пайдо бўлади».

Табиий ва фақат қизлар учунгина хос бўлган суҳбат. Бу табиийлик ва қизлар учун хослик ҳикоянинг бошдан-оёғига аён англашилиб туради. Бу ёш адибанинг ўз қаҳрамони қалбига, руҳий оламига кира олиши (акс ҳолда у оламга қитобхон киролмайди), ҳаётни бадий кузатиши, кузатганларини бадий асар талаби, мезони нуқтаи назардан қайта жонлантира олиш қобилиятининг мевасидир. Дилбар Ҳайдарованинг «Ҳислар имтиҳони», «Сенсиз», «Интиқ» каби машқлари ҳали ҳикоя даражасига кўтарилмаган, бадий, лирик лавҳалардир. Шунингдек, улар мавзу эътибори билан тор. Йўқ, ҳаммаси муҳаббат мавзуда бўлгани учун эмас, балки бир фикр, бир хил ҳасрат атрофининг ютуғи шундаки, лавҳаларда аёл қалби уриб туради, ёш адиба қизлар психологиясини, руҳий ҳолатини, ташқи хатти-ҳаракатларини, ўзини қайси вақтда қандай тутишини ифодалай олган. Ҳар иккала Дилбарга истагимиз шуки, улар ҳаётга чуқурроқ киришлари, турмуш муаммоларини кенроқ қамраб олишлари, мавзу доираларини кенгайтиришлари лозим.

Энг қувончлиси шундаки, биз юқорида номларини зикр этган ёш адибларнинг олди беш-олтитадан, ҳатто баъзилари нари борса уч-тўрттадан ҳикояларини чоп эттиришган, холос. Албатта улар кеча ҳикоя ёзиб, бугун редакцияга кўтариб келишгани йўқ. Азбаройи адабиётнинг мураккаб қонун-қоидаларини, ички талабларини, ижод заҳматини чуқур туйганларидан машқларини обдан пишитишга интилишлари, «матбуотда кўриниш» шунчаки ишқибозлик эмаслигини теран англаб етиш, ошиқмасликлари оқибатидир. Шубҳасиз, ёшлар ижодида ҳали анчагина етишмовчиликлар мавжуд. Баъзан композицион тузилишларда китобийлик, баён йўсинида сунъийлик сезилади (А. Ибодинов, «Чақмоқ»), услубий тўмтоқлик, жумлалар ғализлиги (Ғ. Ҳотамов, «Хат ташувчи бола»), психологик таҳлил билан маъно бирлигига эришишдаги оқсоқлик, ечимнинг бўшлиғи (Н. Норматов, «Хуштаклар»), тасвирда зўраки оригиналлик ва индивидуалликка уриниш майллари (Т. Менгноров ҳикояларида) учрайди. Яна бир умумий камчилик — ёшлар ижодида ҳаётнинг кенг маънодаги зиддиятлари,

ишлаб чиқариш мавзуи, ижтимоий муаммолар етарли даражада ўз аксини топмаётир. Том маънодаги ёрқин, бетакрор характерлар кам яратилаётир.

Гоҳ сожет яратишда, мавзу танлашда, баён усулида ўзгалардан таъсирланиш ҳоллари яққол сезилиб қолади. (Бу гап хусусан, болалик билан ўсмирлик ўртасидаги муаллақ давр-лаҳзаларнинг лирик, романтик ҳис-туйғуларини акс эттиришга бағишланган ҳикояларга тегишли.) Таъсирланиш янги фикрга туртки берса, оқибати оригиналлик билан яқунлансагина ижобий ҳодисага айланиши мумкинлигини унутмаслигимиз керак.

Яна бир мулоҳаза: персонажларга исм танлаш бадий адабиётда жуда катта аҳамият касб этишини ҳаммамиз яхши биламиз. Масалан: Фарҳод, Отелло, Ҳамлет, Онегин, Печорин, Бовари хоним, Анна Каренина, Отабек, Қумуш, Йўлчи... каби қатор исмларни эслаганимизда бутун бошли асар воқеалари кўз олдимизда жопланади. Ҳатто ана шу қаҳрамонларга бошқача исм танлаш мумкин эмасди, деган тасаввурга келамиз. Албатта, исм туфайли эмас, балки ана шу исмлардаги қаҳрамонлар характерининг ниҳоятда ёрқинлиги, бетакрорлиги туфайли улар қалбимизга шу қадар ўрнашиб, сингиб кетган. Ҳозирги кўпгина асарларда чиройлироқ исм биридан иккинчисига кўчиб юради, ҳикоячиликда эса бунга мутлақо аҳамиятсиз масала деб қаралади. Ҳолбуки, адабиётда майда масала бўлмайди, балки майда қараш, эътиборсизлик шунга олиб келади.

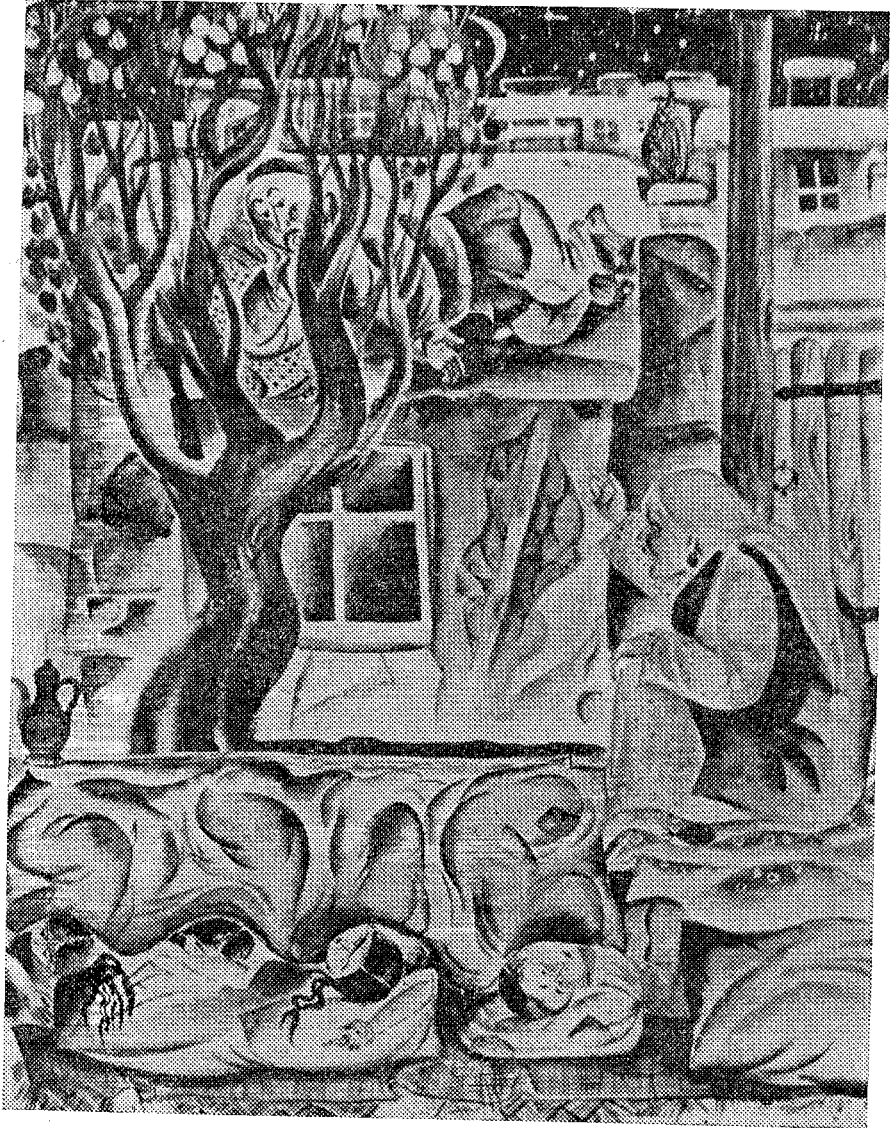
Ёш истеъдодни чапмага, Булоққа қиёс қилишди. Дарҳақиқат, шундай. У юксак тоғлар орасида, панада, кўздан нари хилватгоҳ чаманзор (балки чакалакзор дейиш тўғрироқдир)ларда бўлади. Дастлаб ҳаммага бирдай маълум бўлмайди, уни шу атрофга йўли тушганларгина билади. Булоқ хилватда, чангалзорда бўлинишдан ташқари, унинг кўзини ҳам хас-хашаклар, ёввойи ўтлар беркиптиб туради. Бирон саховатпеша унинг кўзини очиб юборса, равои оқиб кетишини таъминлайдиган уч-тўрт қадам масофадаги тўсиқлар, кесак-ғовларни олиб ташлаб, ўнқир-чўнқирларни текислаб юборса, шундан кейин чашма ўзининг гўзаллиги, нафосати, зилоллиги, тоғини кўз-кўз қила олади. Истеъдодга ҳам худди шундай эътибор керак. Баъзан матбуотда бирон яхши ҳикоя чиқиб қолса, у ер-бу ерда ихлосмандлар (ҳатто танқидчилар ҳам) гапириб юришади-ю, кўп ўтмай, у хаёлдан кўтарилади. Чунки жонкуярлик йўқ. Масалан «Ўзбекистон маданияти» газетасида бундан бир неча йил муқаддам «Янги номлар» деган рубрика остида Ўбайдулла Содиқовнинг «Она» сарлавҳали ҳикояси босилди. Муаллифнинг янгиллиги, ҳикоя савияси рубрикага мос эди. Ҳикоя кўпчиликка, шу жумладан бир қанча танқидчиларга ҳам маъқул бўлди. Анчагача (фақат хонаки давраларда) гапириб юришди-ю, кейин тинчиб кетишди. Езувчи ҳам тинчиб кетди. Чашманинг кўзи очилган эди-ю, лекин йўлидаги хас-хазонларни олиб ташлаш хаёлдан фаромуш бўлган эди. Ҳозир у димқиб ётибди. Албатта, бир кун ўнқир-чўнқирни эритиб-ушатибми, айланабми, ошибми-тошибми ўтади, бироқ унча дастлабки пайтдагидек тотти ва тароватини сақлаб қололмайди, шашти сусаяди. Биз, шубҳасиз, ёш истеъдодни қўлтиғидан суяб, катта йўл

бошигача етаклаб олиб чиқиб қўйишни даъво қилаётганимиз йўқ, руҳий мадад, рағбатни назарда тутяпмиз, холос. Устоз Абдулла Қаҳҳорнинг Анвар Муқимовнинг бир ҳажвиясини ўқиб қолиб, редакцияга авторнинг адресини сўраб келгани ва унга хат ёзиб кўнглини кўтаргани, илҳомлантиргани, бундай ҳодиса бир эмас, бир неча бор содир бўлганлиги кўпчиликка маълум. Баъзан, аксинча бўлиб қолиши ҳам мумкин. Юқоридаги газетада, ўша рубрикада «Узоқ тун» ҳикояси босилган Абди Қурбонов тўғрисида адабий танқидчилик айрим камчиликларини таъкидлаган ҳолда яхшигина фикрлар билдирди. Бироқ муаллифнинг ўзи қайта кўринмади. Лекин ҳар қалай устоз адибларимизнинг чашмалар ҳолидан хабар олиб туришлари беиз кетмаслигига аминмиз.

Қамчибек КЕНЖА

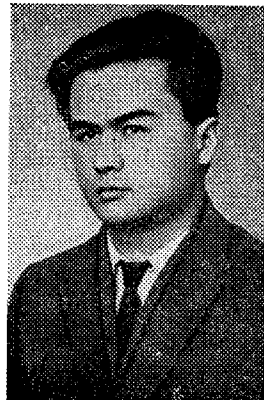
ЁШЛИК ТАБАССУМИ

А. Гуломов «Ўғригина болам»

Муроджон РАҲМОНОВ

1947 йили Андижонда туғилган. Республика радио эшиттириш ва телевидение Давлат Комитетида ишлайди.

ҲУШЁРХОНАДАГИ МУНОЗАРА

(ҲАЖВИЙ ПАРОДИЯ)

(Милиционер савол айлади. Ҳушёрхона «меҳмони»
Пиён полвон жавоб айлади.)

- ДЕДИ:— Қайдин сен эй, мажнуни гумроҳ?
ДЕДИ:— Қайфман... бундин мен қайда огоҳ.
ДЕДИ:— Қасбинг недур, борми бир ҳунар?
ДЕДИ:— Пиво, газ-сув ҳам сотурмен шар.
ДЕДИ:— Бу ишдин ўлмас қасб рўзи?
ДЕДИ:— Қасб ўлса басдур маст сўзи.
ДЕДИ:— Уст-бошинг кўр, тепки изи, лой?
ДЕДИ:— Ахир, мастлар танлайдими жой?
ДЕДИ:— Юзинг қашқа, нечун бурнинг дол?
ДЕДИ:— Парво қилманг, мушт отди бир чол.
ДЕДИ:— Борми сенда ҳеч бола-чақа?
ДЕДИ:— Бордир бола, йўқ сариқ чақа.
ДЕДИ:— Қайда, ким-ла ичиб бўлдинг маст?
ДЕДИ:— Дўстларни мен айтмам энди, бас!
ДЕДИ:— Жанжал қибсан, борми сенда ор?
ДЕДИ:— Ориятдан унча-мунча бор.
ДЕДИ:— Қай чоғ ўлдинг майдин ичиб, зўр?
ДЕДИ:— Кечиринг, ҳиқ, пешонамдир шўр.
ДЕДИ:— Қилғил бундоқ элдин андиша.
ДЕДИ:— Нетай, жоним эрур бу шиша.
ДЕДИ:— Етар, мастга қилмаймиз шафқат!

ДЕДИ:— Ахир... сиз ҳам ичарсиз гоҳ пайт?
 ДЕДИ:— Жим бўл! Мендан гапирма мутлоқ!
 ДЕДИ:— Қайф ичра йўқ, ахир, бизда фарқ.
 ДЕДИ:— Қайф дардидан дегил фасона.
 ДЕДИ:— Ичмай, киши топмас нишона,
 ДЕДИ:— Маст аҳлининг недур ҳаёти?
 ДЕДИ:— Жанжалда кўп чиқадир оти.
 ДЕДИ:— Қай чоқ қўйдинг сен кайфга ҳавас?
 ДЕДИ:— Эрмас эрди руҳ танга пайваст.
 ДЕДИ:— Билки, бу дард тарки яхшироқ!
 ДЕДИ:— Ким ичмаса, бу «дард»дин йироқ.
 ДЕДИ:— Ичкиликдан топмассен баҳр?
 ДЕДИ:— Ичкиликни севаман, ахир.
 ДЕДИ:— Дам олишга ўн беш кун етар?
 ДЕДИ:— Тенг ярмини қисқартса нетар?
 ДЕДИ:— Хукм қатъий, йўқ бунга чора.
 ДЕДИ:— Не дегум мен уйдаги ёра?
 ДЕДИ:— Кўп ичганининг қисмати шудир.
 ДЕДИ:— Боз ичмайман, сўнггиси будир!

КУТИНГ

Ваъдасига ким вафо қилмаса — кутинг,
 Қайси жойда нимаки бўлмаса — кутинг...
 Автобуслар вақтида келмаса — кутинг,
 Магазинда зўр нарса қолмаса — кутинг,
 Кутишдан гар кўнгиллар тўлмаса — кутинг...
 Қишда ёзлик кўйлақлар турар ялтираб...
 Ёзда қишлик зўр кийим ётар шалвираб.
 Мавсумида сотувчи сотмас қалтираб.
 Чайқовчидан камёб мол қолмаса — кутинг,
 Буни кимдир назорат қилмаса — кутинг,
 Неки олмоқ бўлсангиз навбатни кутиб,
 Таниш келиб жойлашар олдинга ўтиб...
 Танишдан ҳам танишлар илтимос этиб,
 Сизга ҳамон навбати келмаса — кутинг,
 Наҳот буни ўртоқлар билмаса — кутинг.
 Учрашувга келмас ёр, келгунча кутинг,
 Ваъдабозлар вафодор бўлгунча кутинг.
 Билмасангиз кутишни, билгунча кутинг,
 Қайда нима йўқ бўлса, бўлгунча кутинг,
 Кутишдан бу кўнгиллар тўлгунча кутинг!

ОТАЛАР АЛЛАСИ

(8 Март куни уй пойлаган эркаклар ўқимасин)

Биз, эркаклар ҳамиша
Қилардик ялла-ялла.
Бугун қўлда сут шиша,
Айтамиз алла-алла,
Аллаё алла-алла!

Белбоғда ойна артиб,
Келтирдим уйда тартиб...
Паловга сабзи арчиб,
Қирларим қолди чала,
Аллаё алла-алла!

Ҳай, қорин сал очмай тур,
Ёққан ўтим, ўчмай тур!
Вой, гуручни сочмай тур —
Ухласанг-чи, ҳой бола,
Аллаё алла-алла!

Қозонда гўшт-ёғ «жиз-биз»...
Йиғласа ўғилчамиз,
Вино берибман эссиз,

Шошилиб мен хум калла,
Аллаё алла-алла!

Вой, печда сут қолибди,
Қатиқ бўлиб уйибди!
Мўйлов қачон куйибди?!
Қуриди силла-силла,
Аллаё алла-алла!

Туз деб ошга мен гаранг
Сода солибман, аттанг!
Бир кунда ҳол шунча танг,
Бўлдим-ку, «мулла-мулла»,
Аллаё алла-алла!

Шуларга қилган тоқат —
Аёлларга минг раҳмат!
Кел, онаси, қил шафқат,
Тезроқ дам олай жилла,
Узинг айт алла-алла!

КЎРИНГ

Пародия

Эрта туриб ишга бораё десангиз,
Йўловчилар қатор туришин кўринг.
Автобусга чиқиб олай десангиз,
Бир-бирин ҳар ён суришин кўринг!

Тиқилинча туртилиб, толар бўлсангиз,
Бир оёқда туриб қолар бўлсангиз,
Тушолмасдан, шовқин солар бўлсангиз,
Автобуснинг «олға» юришин кўринг!

Номард турар билет олишдан қочиб,
Писта чақиб, кимлар пўчоғин сочиб?
Эл ичида кимдир, кўксини очиб,
Сигарет тутатиб, сўришин кўринг!

Автобусда, дўстлар, суҳбат оз бўлар,
Ҳар хил одам... Қалбада қишу ёз бўлар,
Кексаларга жой берсалар, соз бўлар —
Аммо ёшлар юзин буришин кўринг!..

Оқшом яна ишдан қайтиб келсангиз,
«Гаражга!» дер шофёр, ортдан елсангиз,
Бу ҳолни бошлиққа айтар бўлсангиз,
Елка қисиб, хаёл суришин кўринг!

АГАР ҚЎШНИМ ИЧИБ КЕЛСА

Эшик тақ-тақ, девор дуп-дуп,
Ароқ ҳиди келар гуп-гуп.
Турар ҳамма юрак ютиб —
Агар қўшним ичиб келса...
Ит вовиллаб, солар уввос,
Хўроз кўкка қилар парвоз.
Балаид томда мушук-дарбоз—
Агар қўшним ичиб келса.
Мастни кўрса, кўзи ола,
Қўрқиб қочар ҳар бир бола.
Яширинар амма-хола —
Агар қўшним ичиб келса...

Ширин сўзлар бўлар нордон,
Кошона уй — гўё зиндон.
Маст — оқилу ўзга нодон —
Агар қўшним ичиб келса...
Маҳалла тинч ухлаёлмас,
Хотин эрин кутиб толмас.
Тунми, тонгми — фарқи қолмас
Агар қўшним ичиб келса...
Чинни-лаган токай синар,
Бу ғавғолар қачон тинар?
Мурод ғазаб отин минар —
Агар қўшним ичиб келса...

ТАНИШ-БИЛИШЛАР

(Танишларим ўқимасин)

Бирон-бир нарсага бошим қотмади,
Ишлар ҳам ҳар жойда тўзғиб ётмади,
Сизларга чопишдан оёқ толмади
Лекин ҳеч илтимос ерда қолмади,
О, сизлар туфайли битар-ку ишлар.
Оҳ, таниш-билишлар, таниш-билишлар.
Магазинда йўқмиш, ноёб нарсалар
Лекин менинг учун шарт топилдиши.
Керак бўлса ГУМнинг бош сотувчиси
Акамнинг божасин ғирт мактабдоши.
Танишлар орқали яна танишлар,
Оҳ, таниш-билишлар, таниш-билишлар.
Мақсад институтга бир кирмоқ эди,
Кирдим ҳам сизларнинг ёрдамингиз-ла.
Омон бўлсак битар у ҳам бир куни,
Диплом ҳам бўлади ҳимматингиз-ла.
Фақат шу ёз бўлиб, бўлмаса қишлар,
Оҳ, таниш-билишлар, таниш-билишлар.
«Ўғлим ўқишни тамомлайди»,— деб
Отам айтган экан бир танишига.
Кеча яна айтди, ўша таниши

Мени ҳам оларкан «ёғли» ишига.
Дейман омон бўлсин ўша танишлар,
Оҳ, таниш-билишлар, таниш-билишлар.

Мендан ҳам бир куни қайтар яхшилик,
Яхшилик қиларман илож борича.
Ҳозирча мадҳ қилдим шу кичик шеърда
Танишлар, сизларни бор имконимча.
Ишлар ҳали сизга жуда кўп тушар,
Оҳ, таниш-билишлар, таниш-билишлар.

Тўрабек НОРМАТОВ

СЎНГГИ ЧОРАДАН ХУЛОСА

Шоир чиқишмасди хотини билан,
Турфа хил низолар кечарди бот-бот.
Жоҳил ёри уни тергарди ҳар дам,
Йўриғига солмоқ бўларди, ҳайҳот!
Ичса — ичдинг, дерди, чекса — чекмагини,
Уйга-ку, кечикиб бўлмайдди зинҳор.
Шоирнинг ғазаби ортиб кун сайини,
Бир кун хотинига тикилди хунҳор.
Нима қилса дуруст уни шу ашнос,
Ушқириб берсинми ё ундаи пари?...
Шоир каловланиб турди-да бир оз,
Йўналди жим ижодхонаси сари.
Энди таъзирини беради бошлаб,
Етар, ахир, шунча инсоф ва бардош.
У ҳақда бир аччиқ шеър битсинки заб,
Юрсин у кўчада кўтаролмай бош.
Шоир алламаҳал тугатди шеърни,
Унга бор нафрат-у, қаҳрин жойлади.
Томоқ қириб, артиб манглайдан терни,
Ўқиб бермоқ учун маврид пойлади.
Хотинига разм соларкан вазмин,
Салмоқлаб гапирди мақсад-ниятин:
— Ушбу шеърни сенга бағишлаб ёздим,
Шундан бир хулоса чиқаргин, хотин...
У шеърни ўқиди жиддий, ғазабнок,
Хотини тинглади чиқармайин сас.
Сўнг деди:
— Қанийди босилса тезроқ,
Пулига келарди бир кийим атлас...

Мирпўлат МИРЗАЕВ

МУНДАРИЖА

Эргаш Ғафуржонов

Ёшлар — келажакимиз 4

НАЗМ

Мусо Абдураззоқов

Жийроним 11

Ёмон туш кўрганлар тонгда уйғо-
ниб 12

Бастакор 13

Қодир Аҳмадий

Онт 15

Қутлов 15

Баҳор 16

Бахтиёр Бобонов

Мўлжал 17

Қалдирғоч 18

Абдукарим Исмолов

Баҳорги эҳтирослар 20

Бева 20

Саратон 21

Сарғайган сурат 22

Олқор Даминов

Зарафшон тонги 24

Армон 24

Она заминга 25

Менга насиб этмади оху 26

Атиргул 26

Меҳр булоғи 27

Баҳодир Исомов

Қиз тушмагур-эй 28

Кел 28

Жилға 28

Олма 29

Полпон 29

Муҳаббат пиёла 29

Мен урушни кўрмаганман 30

Чақмоқ 30

Деҳқон 30

Абдусайд Кўчимов

Ернинг қулоғига най чалар ёмғир 31

Жўшиб, ёниб сайрайди булбул 31

Уч кўшиғим, учқур той 32

Девор 32

Абдулхай Носиров

Усмон Носирга 34

Оқшом менга сўйлайди эртақ 34

Ёмғир ҳам бўйнимга бойланди 35

Булбул 35

Қўшқайин 36

Хира ханда отади кўёш 36

Ниҳолларга қалқону қоя 36

Ишчан асалари одамга ўхшар 36

Алижон Орипов

Розиманки 37

Меҳри булоқ одамлар 38

Япроқлар 38

Шивалар ёмғир 39

Хайрулло Сулаймонов

Тундаги ўйлар 40

Йироқ 41

Боғда хуш атрин сочиб 41

Дўстларим 42

Мажнунтол 42

Баҳор айёмида 43

Темур Убайдулло

Уғил монолоғи 44

Мен айтган кўшиқ 45

Сенсиз 46

Фарид Усмонов

Ҳаёт 47

Улуғ одам 48

Чалғучига 48

Жангчилар хотирасига 49

Қадам 50

Меҳриниса Файзиева

Яшаш 51

Армон 52

Денгизда қайиқ 52

Узун-узун йўлларим 53

Инсон учун яшайди инсон 53

Дарахт экдим, умидим катта 54

Усмон Қўқоров

Умрларнинг ўлчовига 56

Сенга асраб келдим йигирма уч 57

йил 57

Маобитдаги Муса Жалил мактуби 57

Тоҳир Қаҳқоров

Булбул хониши 59

Кулиб туриб, аввал қанд берди-
лар 59

Асал рангига ғарқ бўлди фасл	60
Менинг осмонимнинг қувноқ нур-лари	60
Баҳор осмони	61
Шабада	61

Рустам Ғаниев

Менинг ёруғ юлдузим	62
Синфдошларимга	63
Бир дарё мавжида юрагим	63
Девор соати	64
Юрагимда ҳасратим кўп	64

Ешлик мушоираси

Назиржон Баракаев. Октябрь берган бахт	67
Иброҳим Азимбоев. Ватан	67
Назира Йўлдошева. Юрагимда қуёш	68
Комил Жўраев. Муҳаббат гулшани	68
Акбарали Исмоилов. Достонга ёз	69
Мадамин Матқарим. Элегия	70
Темур Норов. Қайғим	71
Зиёдулла Нурматов. Бир нафис ҳис	71
Уткир Раҳматов. Мангулик	72
Мейлижон Содиров. Интилиш	73
Маҳмуд Тоиров. Тоғлар чўққин-гизга чиққим келади	73
Фарида Усмонова. Кулгай	74
Комилжон Қулжонов. Тўртликлар	75
Ботиржон Ғозиев. Хато	76

НАСР

Эрмат Али

Каптарлар	79
-----------	----

Тошхўжа Ақромов

Изза	85
------	----

Қўлдош Бекмирза

Гавҳар	89
Умид	91

Турсунбой Маҳмудов

Бугун қанақа кун	94
Поғона	95

Ботир Норбоев

Зангори қайиқча	101
Булбул ва какку	102
Булоқ	104

Сотволди Ражабов

Соя	106
-----	-----

Еқут Раҳимова

Сурат	115
-------	-----

Маҳмуд Султонов

Сезмай қолди	122
Кўнги	122
Қадр	123
Уғил	123

Мурод Тиллаев

Бир қултум сув	124
Кўнги	124
Истак	125
Гул	126

Абдураҳмон Усмонов

Ҳаёт шамчиरोғи	127
Димоғ	128
Терак	128

Абдухалил Қорабоев

Дўстлар	129
---------	-----

Маматқул Ҳазратқулов

Ҳаётнинг бир парчаси	135
----------------------	-----

ОЧЕРКЛАР

Абдуқодир Ниёзов

Сизга ҳавасим келади, устоз	141
-----------------------------	-----

Валерий Нечипоренко

Қисқа йўл	146
-----------	-----

Адабий ўйлар

Иброҳим Ғафуров

Сюжет ҳақида ҳикоя	153
--------------------	-----

Қамчибек Кенжа

Чашмалар	159
----------	-----

Ешлик табассуми

Муроджон Раҳмонов

Хушёрхонадаги мунозара	169
Кутинг	170
Оталар алласи	171
Кўринг	171
Агар қўшним ичиб келса	172

Тўрабек Норматов

Таниш-билишлар	172
----------------	-----

Мирпўлат Мирзаев

Сўнги чорадан хулоса	173
----------------------	-----

Ёшлик. Шеърлар, ҳикоялар, адабий ўйлар.
Т., «Ёш гвардия», 1977.

176 б. расм.

Молодость. Стихи, рассказы, литературные
раздумья.

Уз2

НА УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ

КОЛЛЕКТИВ

М о л о д о с т ь

(СТИХИ, РАССКАЗЫ, ЛИТЕРАТУРНЫЕ РАЗДУМЬЯ)

ИЗДАТЕЛЬСТВО «ЁШ ГВАРДИЯ», ТОШКЕНТ — 1977

Масъул муҳаррир ЭМИН УСМОНОВ

Рассом Л. ШАРИФЖОНОВА

Расмлар редактори Қ. АЛИЕВ

Техн. редактор Л. Буркина

Корректорлар М. НАЗИРОВА, М. НАБИЕВА.

ИБ № 162

Босмахонага берилди 11/IV-77 й. Босишга рухсат этилди 17/VI-77 й.
Ќоғоз № 1. Формати 70×90¹/₁₆. Босма листи 11,0. Шартли босма
листи 12,87. Нашр листи 9,6. Тиражи 30000. Р—12340. Ўзбекистон
ЛКСМ Марказий Комитети «Ёш гвардия» нашриёти. Тошкент, 700129.
Навий кўчаси, 30. Шартнома № 20—77. Баҳоси 80 т. Ўзбекистон
КП Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ ор-
денли босмахонаси. Тошкент, «Правда Востока», 26. Заказ № 762.